

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNİN
KIRSAL KALKINMADAKİ ROLÜ: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ

Nurcan METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

Yönetici : Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN

1995
TEKİRDAĞ

**TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

34553

**ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNİN KIRSAL KALKINMADAKİ
ROLÜ: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ**

Nurcan METİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI**

Yönetici : Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN

**1995
TEKİRDAĞ**

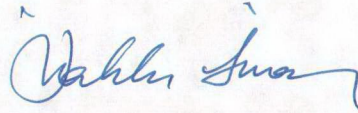
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNİN KIRSAL KALKINMADAKİ
ROLÜ: TEKİRDAĞ ÖRNEĞİ

Nurcan METİN
T. Ü. Tekirdağ Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

Yüksek Lisans Tezi
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Bu Tez 10. 01. 1995 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Tarafından 95 (doksanbeş) Not
Takdir Edilerek Kabul Edilmiştir.

Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN
Danışman

Yard. Doç. Dr. Hasan GÜNGÖR

Yard. Doç. Dr. Aydın GÜREL

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNİN KIRSAL KALKINMADAKİ ROLÜ:
TEKİRDAĞ ÖRNEĞİNurcan METİN
EkonomistTrakya Üniversitesi
Tekirdağ Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi BölümüDanışman: Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN
1995, Sayfa: 115Jüri: Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN
Jüri: Yard. Doç. Dr. Hasan GÜNGÖR
Jüri: Yard. Doç. Dr. Aydın GÜREL

Bu araştırma, çok amaçlı tarım kooperatiflerinin kırsal kalkınmadaki rolünü belirleyebilmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Tarım kooperatiflerinin kalkınmadaki rolünü açıklayabilmek çok yönlü işlev ve bağımlılığı nedeniyle kolay olmamakta ve çok sayıda faktörün dikkate alınmasını gerektirmektedir. Kooperatiflerin ve demokrasinin uzun geçmişi, çiftçilerin eğitim ve refah düzeyi ile milli özellikler önemli faktörler arasında sayılabilir. Kooperatifleşmenin temel nedeni olarak daha iyi fiyat temini (% 64.9) ile pazarlama olanaklarının artışı (% 62.9) gibi unsurların ön plâna çıktığı anlaşılmaktadır. Çok amaçlı kooperatiflerin tarım ürünlerinde satış ve işleme gibi katkılarının niteliği ortaklar için özel ilgi alanını oluşturmaktadır. Çiftçilerin işadamları, satış yöneticisi veya finansal uzmanlık gibi niteliklere sahip olmamaları nedeniyle, kooperatif şeklinde örgütlenmeden etkili bir faaliyet sürdürebilme olanakları bulunmamaktadır. Az sayıda çiftçi ise, kooperatifleşmenin özellikle

girdi ve kredi temini için gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Öte yandan, kooperatiflerin girdi teminine ilişkin faaliyetleri, diğer faaliyetleri ile kıyaslandığında daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Tekirdağ İli'nin sınırlı sayıda tarım ürünü yetiştirme olanağına sahip olması, aslında çok amaçlı kooperatiflerin başarılı şekilde yönetilmeleri için bir avantaj oluşturmaktadır. Çiftçilerin sadece bir veya iki kooperatife ortak olmaları, kooperatif işlemleri için daha az zaman harcamaları yönünden olumlu görülebilir. Ayrıca, bu çalışma göstermiştir ki, pek çok kooperatif tarım kredi ve tarım satış gibi uzmanlaşmış tek amaçlı kooperatif kuruluşları niteliğinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

SUMMARY

Postgraduate Master Thesis

THE ROLE OF MULTIPURPOSE COOPERATIVES FOR RURAL DEVELOPMENT
IN TEKİRDAĞ PROVINCE

Nurcan METİN

Economist

The University of Thrace, The Faculty of Agriculture in Tekirdağ
Dept. of Agricultural Economics

Consultant: Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN
1995, Page 115

Jury:

Jury: Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN

Jury: Yard. Doç. Dr. Hasan GÜNGÖR

Jury: Yard. Doç. Dr. Aydın GÜREL

This research was carried out in order to determine the role of multipurpose farmer cooperatives in rural development. The role of farmer cooperatives in development is not easy to clarify due to versatile functions and involvement. There are a large number of factors to be taken into consideration. The long past of cooperatives and democracy, the education and welfare level of the farmers and the nation are some of the significant factors. The basic reason for cooperation is to obtain better prices for the farmers (64.9 %) and marketing facilities (62.9 %). The contribution of the multipurpose cooperatives in selling and processing of the farm commodities is a special interest for the members. Such activities cannot be provided by the farmers efficiently without cooperation, because farmers are not business men, sales managers or financial experts. Few farmers stated that cooperation was necessary to obtain credit and farm supplies. On the other hand, the procurement of farm

supplies by multipurpose cooperatives is more significant compared to other cooperative activities.

The limited number of farm products as in Tekirdağ appears as an advantage for the successful management of the multipurpose cooperatives, Membership to only one or two cooperatives may be an advantage for the farmers, so that they may spend less time for cooperative affairs. On the other hand, this study showed that most of the agricultural cooperatives are specialized single purpose cooperative organizations such as agricultural credit and sales cooperatives.

TEŞEKKÜR

Çok amaçlı tarım kooperatiflerinin kırsal kalkınmadaki rolünün saptanmasına yönelik orijinal verilere dayalı sınırlı sayıdaki araştırmalardan birisini oluşturan bu çalışmanın konu seçiminden sonuçlandırılmasına kadar geçen sürede deneyim ve bilgilerinden yararlandığım danışman hocam ve bölüm başkanım Sayın Prof. Dr. İ. Hakkı İNAN'a ve Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyelerinden Sayın Yard. Doç. Dr. Hasan GÜNGÖR'e teşekkürlerimi sonsuzdur. Sayın Yard. Doç. Dr. Aydın GÜREL'e de tezin hazırlanması sırasında önemli katkı ve önerilerinden dolayı teşekkür ederim.

Çalışmalarına destek olan ve olanak sağlayan Malkara Tarım İlçe Müdürü Sayın Mehmet BİLAL'a, Hayrabolu, Çorlu, Muratlı, Saray, Çerkezköy, Tekirdağ (merkez) Tarım İlçe Müdürlüklerine ve Tarım İl Müdürlüğü Destekleme Şube Müdürlüğü'nde çalışan Zihra, Mühendisleri Filiz Çelik ve Şenay Arslan'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca yakın ilgi ve destekleriyle çalışmamın tamamlanmasında utucu güç sağlayan Tarım Ekonomisi Bölümü Araştırma Görevlilerinden Sayın Günay GÜNGÖR'e de teşekkürü hergiz bilirim.

Ocak 1995
Tekirdağ

Ar. Gör. Nurcan METİN

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
1. GİRİŞ.....	1
2. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	3
2.1. Konu ile İlgili Ülke Dışındaki Çalışmalar.....	3
2.2. Konu ile İlgili Ülke İçindeki Çalışmalar	5
3. ARAŞTIRMA MATERYALİ VE METOD.....	9
3.1. Materyal	9
3.2. Metod.....	9
3.2.1. Örneklemede Kullanılan Metod	9
3.2.2. Analizde Kullanılan Metod	11
4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	13
4.1. Doğal Yapı	13
4.1.1. Coğrafi Durum	13
4.1.2. Bitki Örtüsü.....	13
4.1.3. Toprak Yapısı	14
4.1.4. İklim	14
4.2. Ulaşım Durumu ve Pazar Yapısı	14
4.3. Nüfus Yapısı	15
4.3.1. Nüfusun İdari Bölünüşü.....	15
4.3.2. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri	16
4.4. Tarımsal Yapı	17
4.4.1. Arazilerin Tarımsal Potansiyellerine göre Sınıflandırılması	17
4.4.2. Tarımsal İşletme Büyüklükleri ve Dağılımı	19
4.4.3. Bitkisel Üretim	20
4.4.4. Hayvansal Üretim	21
4.4.5. Hayvancılığı Geliştirme Çalışmaları	24
4.4.6. Tarım Tekniği ve Girdi Kullanma Düzeyi	25
4.5. Tarımsal Kooperatifçilik.....	31
4.5.1. 1163 Sayılı Yasaya Bağlı Olarak Çalışan Kooperatifler	31
4.5.2. Tarım Satış Kooperatifleri	32
4.5.3. Tarım Kredi Kooperatifleri	35

5. TÜRKİYE'DE ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNİN	
GENELDURUMU.....	39
5.1. Çok Amaçlı Tarım Kooperatiflerin Tanımı, Kapsamı ve Amaçları.....	39
5.2. Türkiye'de Çok Amaçlı Tarım Kooperatiflerin Tarihi Gelişimi	40
5.3. Çok Amaçlı Tarım Kooperatiflerin Uyguladıkları Projeler	43
5.4. Üst Örgütlenme	45
6. TEKİRDAĞ İLİ'NDE ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNDE	
YÖNETİM VE ORGANİZASYON	48
6.1. Yönetim	48
6.1.1. Yönetim Organları.....	49
6.1.1.1. Genel Kurul.....	49
6.1.1.2. Yönetim Kurulu	50
6.1.1.3. Denetim Kurulu.....	50
6.1.2. Yönetim Faaliyetleri	51
6.1.2.1. Tarımsal Üretim	51
6.1.2.2. Pazarlama ve Alım.....	51
6.1.2.3. Finansman ve Muhasebe	53
6.1.2.4. Gelirin Bölüşümü	54
6.2. Organizasyon	55
6.2.1. Kooperatiflerin Kuruluşu ve Amaçları	55
6.2.2. Ortak Sayıları ve Arazi Varlıkları	56
6.2.3. Sermaye Varlıkları.....	58
7. TEKİRDAĞ İLİ'NDE ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNDE	
KOOPERATİF ORTAK İLİŞKİLERİ.....	61
7.1. Ortakların Kooperatifle Olan İlişkilerinin Niteliği.....	61
7.1.1. İşletme Genişlik Grupları İtibariyle Kooperatif Ortaklık Süreleri	61
7.1.2. Kooperatife Ortak Olmada Gecikme Nedenleri	62
7.1.3. Kooperatif Ortaklık Kararını Etkileyen Şahıs ve Kuruluşlar.....	63
7.1.4. Ortaklık Öncesi Kooperatif Ana Sözleşmesi Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu.....	64
7.1.5. Son Üç Yılda Kooperatif Ortaklarının Genel Kurula Katılma Nedenleri.....	65
7.1.6. Son Üç Yılda Kooperatif Ortaklarının Genel Kurula Katılmama Nedenleri	66

7.1.7. Yönetim Kurulunda Alınan Kararları Olumlu veya Olumsuz Bulma Nedenleri.....	67
7.1.8. Kooperatif Ortaklarına Göre Yönetimde Etkili Olan Şahıs veya Birimler	68
7.1.9. Kooperatifin Müdür ve Diğer Personelinin Seçimine İlişkin Bilgi Durumu.....	69
7.1.10. Kooperatifte Önemli Atamaların Kimin Tarafından Yapılması Gerektiğine İlişkin Düşünceleri.....	70
7.1.11. Kooperatifin Yönetim ve Denetleme Kurullarının Görev Etkinliği Üzerine Düşünceleri.....	71
7.1.12. Mevcut Personelin Değiştirilmesi/Değiştirilmemesi Gereği ve Nedenleri.....	71
7.1.13. Kooperatife Ortak Olma Nedenleri.....	72
7.2. Kooperatif - Ortak İlişkilerinin İstatistiksel Testi.....	73

8. TEKİRDAĞ İLİ KIRSAL KALKINMASINDA ÇOK AMAÇLI TARIM

KOOPERATİFLERİNİN ROLÜ.....	79
8.1. Üreticiye Dönük Katkılar.....	79
8.1.1. Kooperatiflerin Faaliyet Alanları.....	79
8.1.2. Kooperatif Ortak Olma Amaçlarının Gerçekleşme Durumu.....	81
8.1.3. Tarımsal Ürünlerin Kooperatif Kanalıyla Pazarlanması.....	82
8.1.4. Tarımsal Üretim Girdileri ve Tüketim Maddelerinin Temini	83
8.1.4.1. Tarımsal Üretim Girdileri Temini.....	83
8.1.4.2. Dayanıklı Mallar ve Tüketim Maddeleri Temini	84
8.1.5. Kooperatiflerin Ortaklarına Yönelik Tarımsal Yayım Hizmetleri.....	85
8.1.6. Devletin Kooperatifler Aracılığı ile Üreticilere Yaptığı Destekler.....	86
8.1.7. Kooperatiflerin Kırsal Alanda Demokratik Yaşama Olan Katkıları.....	88
8.1.8. Ortakların Kooperatiften Beklediği Hizmetler.....	89
8.2. Tarımsal Girdi ve Ürün Piyasalarına Katkılar	90
8.2.1. Ürün Piyasalarında Fiyat İstikrarının Temini.....	90
8.2.2. Girdi Piyasalarında Fiyat İstikrarının Temini.....	92
8.3. Çok Amaçlı Kooperatiflerin Genel Katkıları	93
8.3.1. Kollektif Harekete Olan Yararları.....	93
8.3.2. Yarışmayı Teşvik Edici Etkisi	94
8.3.3. Köy Düzeyindeki Katkılar	94
8.3.4. Risturn Katkısı	95

8.4. Çok Amaçlı Kooperatiflerin Yanısıra Diğer Kooperatiflere (Tek Amaçlı) de Ortak Olma Nedenleri.....	96
8.5. Kooperatiflerin Kooperatifçilik İlkelerini Uygulama Durumu.....	97
9. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	99
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	106

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge No :	Sayfa No :
3.1. Örnekleme Sonuçları ve Parametreleri.....	10
4.1. Tekirdağ İlinde Nüfusun İlçelere ve Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı (1990).....	15
4.2. 1975-1990 Yılları Arasında Tekirdağ İlinde Nüfus Durumu.....	16
4.3. Tekirdağ Şehir Merkezi ve Diğer İlçelerdeki Nüfusun Okur - Yazarlık Durumu (1985).....	17
4.4. Tekirdağ İlinde Arazi Varlığı ve Kullanımı (1993).....	18
4.5. Tekirdağ İlinde İşletme Büyüklük Grupları ve Arazinin Dağılışı (1991).....	19
4.6. Tarla Ürünlerinin Ürün Grupları İtibarı ile Ekiliş Oranlarının Dağılımı (1993).....	20
4.7. Tekirdağ İli'nde Önemli Kültür Bitkilerinin Ekiliş, Üretim ve Verimleri (1993).....	21
4.8. Tekirdağ İli Sığır Varlığı (1993).....	22
4.9. Tekirdağ İli Koyun Varlığı (1993).....	23
4.10. Tekirdağ İli Hayvansal Ürün Miktarları (1993).....	24
4.11. Traktör - Toprak İşleme ve Ekim - Dikim Makinaları Varlığı (Adet),(1993).....	26
4.12. Alet ve Makine Varlığının Bir Traktör Başına Düşen Sayıları (1993).....	27
4.13. Buğday Tohumluğunun Çeşitler Üzerine Dağılımı (1993).....	27
4.14. Satışı Gerçekleşen Hibrit Ayçiçeği Tohumluklarının İlçelere Göre Dağılımı (1993 Yılı İçinde).....	28
4.15. Dağıtım Yapılan Bazı Tohumluk Miktarları (1993).....	29
4.16. Çeşitlerine Göre Tüketim Durumu (1993).....	30
4.17. Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerin İlçelere Dağılımı ve Faaliyet Durumları (1993).....	31
4.18. Tekirdağ Tarım Satış Kooperatifleri Ortak Sayıları ve İlçelere Dağılımı (1991/92 ve 1992/93 İş Yılı).....	33
4.19. Tekirdağ İlindeki Tarım Satış Kooperatifleri Ayçiçeği Alımlarının Kooperatiflere Göre Dağılımı (1992/93 İş yılı).....	34
4.20. Tekirdağ İli Tarım Kredi Kooperatiflerinin Kooperatif ve Ortak Sayıları (1993).....	35

4.21. Tarım Kredi Kooperatiflerinin İlçeler İtibariyle Plasmanları (1000TL),(1993).....	36
4.22. Tarım Kredi Kooperatiflerinin İlçeler İtibariyle Dağıttıkları Krediler (1000TL), (1993).....	37
5.1. Köy Kalkınma Kooperatifleri ve Birliklerinin Sayısal Gelişimi.....	41
6.1. Tekirdağ İl'inde Çok Amaçlı Kooperatiflerin Son Üç Yıla Göre Sayısı ve Ortak Sayısı.....	57
6.2. Çok Amaçlı Tarımsal Kooperatiflerin Sayıları, Ortak Sayıları ve Ortaklarının Arazi Varlığının İlçeler İtibariyle Dağılımı (1993)	58
6.3. İlçeler İtibariyle Ortaklar Taahhüt Ettikleri ve Gerçekleşen Sermaye Miktarı (TL), (1993)	59
7.1 Kooperatif Ortaklık Süreleri (Yıl)	61
7.2. Kooperatife Ortak Olmada Gecikme Nedenleri.....	62
7.3. Kooperatif Ortaklık Kararını Etkileyen Şahıs ve Kuruluşlar.....	64
7.4. Ortaklık Öncesi Kooperatif Ana Sözleşmesini Okuma Durumu	65
7.5. Son Üç Yılda Yapılan Genel Kurul Toplantılarına Katılma Nedenleri.....	66
7.6. Son Üç Yılda Yapılan Genel Kurul Toplantılarına Katılmama Nedeni	67
7.7. Yönetim Kurulunda Alınan Kararları Olumlu veya Olumsuz Bulma Nedenleri.....	68
7.8. Kooperatif Yönetiminde Etkili Olan Şahıs veya Birimler	69
7.9. Kooperatifin Müdür ve Diğer Personelinin Seçimine İlişkin Bilgi Durumu.....	69
7.10. Kooperatifte Önemli Atamaların Kimin Tarafından Yapılması Gerektiğine İlişkin Düşünceleri.....	70
7.11. Kooperatifin Yönetim ve Denetleme Kurullarının Görev Etkinliği Üzerine Düşünceleri.....	71
7.12. Mevcut Personelin Değiştirilmesi/Değiştirilmemesi Gereği ve Nedenleri.....	72
7.13. Kooperatife Ortak Olma Nedenleri	73
7.14. Araştırılan İlişkiler İçin Hesaplanan Ki-Kare, Yates Düzeltmesi, Anlamlılık Düzeyleri ve Serbestlik Dereceleri	76
8.1. İncelenen Kooperatiflerin Faaliyet Alanları ve Süreleri	80
8.2. Kooperatif Ortak Olma Amaçlarının Gerçekleşme Durumu.....	81
8.3. Kooperatifin Ürünleri Pazarlama Şekli.....	83
8.4. Kooperatifin Tarımsal Girdi Teminine İlişkin Faaliyetleri	84
8.5. Kooperatifin Dayanıklı Mallar ve Tüketim Maddeleri Teminine İlişkin Faaliyetleri	85

8.6. Kooperatiflerin Ortaklarına Bitkisel ve Hayvansal Üretim Faaliyetleri Konusundaki Katkılarının Niteliği.....	85
8.7. Kooperatif Yönetimi Tarafından Ortaklara Yönelik Kurs, Seminer vb. Verilme Durumu ve Gereksinme Düzeyi	86
8.8. Devletin Kooperatifler Aracılığı ile Üreticilere Yaptığı Destekler.....	86
8.9. Ortaklara Göre Kooperatifin Ağırlıklı Olarak Faaliyette Bulunması Gereken Konuların Niteliği.....	89
8.10. Tüccar ve Kooperatifin Diğerine Kıyasla Ortakların Ürünlerine Önerdikleri Fiyat Düzeyi	90
8.11. Kooperatif Ortaklarının Kooperatifin Yanısıra Tüccarlara Ürün Verme veya Vermeme Nedenleri	91
8.12. Kooperatiften Alınan Girdi Fiyatları ile Piyasa Fiyatlarının Karşılaştırılması	92
8.13. Kooperatif Girdi Fiyatlarının Piyasa Fiyatlarından Yüksek Olmasına Karşın Tercih Edilmesinin Nedenleri	93
8.14. Kooperatifin Köyde Birlik ve Beraberliği Sağlayıcı Yöndeki Etkisi	93
8.15. Kooperatifle Rekabet Eden Kişi ve Firmalar ile Etkinlikleri	94
8.16. Kooperatifin Kurulduğu Köye Olan Katkılarının Niteliği	95
8.17. Kooperatifin Risturn Dağıtma Durumu	95
8.18. Ortaklara Göre Kooperatifin Kar Payının Dağıtılmasında İzlenmesi Gereken Yöntem	96
8.19. Köy Kalkınma Kooperatifi Dışında Başka Tek Amaçlı Kooperatiflere Ortak Olma Nedenleri	97
8.20. Kooperatiflerin Kooperatifçilik İlkelerini Uygulama Durumu	98
Şekil 6.1. Pazarlama Organizasyonu Süreci	52

1. GİRİŞ

Ülkemizde tarımın ekonomiye katkısı son yıllarda nisbi olarak gerilemekle birlikte, kırsal bölge, ekonomik ve sosyal yaşamımızdaki önemini korumaktadır. Bu nedenle kırsal alanın ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması ve burada yaşayanlara iş olanaklarının sağlanması, sosyal ve kültürel birlikteliğin korunması, sosyal adaletin sağlanması, kısacası çağdaş uygarlığın yarattığı tüm hizmet ve olanakların bu bölgelere götürülmesi ülke gündeminde sürekli olarak ilk sıralarda bulunmakta ve karar vericileri gerekli önlemler alma konusunda zorlamaktadır.

Bu amaçla, kırsal bölgede kendi kendine yaşayabilir, yaratıcı ve üretici birimler oluşturmak yoluyla kır-kent ilişkilerini düzenlemek, şehirleşme olgusunu kırsal bölgelere yaymak, böylece kaynakları daha iyi şekilde değerlendirerek kırsal kesimi etkileyen tüm faktörleri zaman ve mekân çerçevesinde gelişme ve kalkınmayı sağlayacak şekilde bütünleştirmeyi amaçlayan "Kırsal Alan Planlaması" yaklaşımı, 6. Beş Yıllık Kalkınma Plânı'nda kırsal kalkınma politikası olarak kabul edilmiştir.

Kırsal alanların kalkınmasına ilişkin belirlenen ilke ve politikaların öngörülen hedeflere ulaştırılması ise büyük ölçüde tarım kesiminde örgütlenme sorunlarının çözümlenmesine bağlıdır. Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması, tarım alanında örgütlenmenin önemini artıran nedenlerdendir. Fakat sadece tarım ülkesi niteliği taşıması yeter bir neden değildir. Asıl önemlisi, Türkiye'deki tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun küçük köylü işletmeleri olmasıdır. 1991 yılı tarım sayımı sonuçlarına göre işletmelerin % 85'i 100 dekardan küçük toprağa sahiptir. Bu bakımdan küçük köylü işletmelerinin ekonomik ve sosyal yönden kalkındırılması, bir anlamda tarımın kalkındırılması demektir. İşte küçük köylü işletmelerinin muhtelif sakıncalarını bertaraf edebilecek ve onları iktisaden kalkındırabilecek en önemli araçlardan birisi tarımda üretici örgütlenmesidir.

Öte yandan, küçük üreticiler ne ürün, ne de girdi piyasalarında etkili bir güç oluşturabilmekte; çoğunlukla önerilen fiyatı kabullenme konumunda kalmaktadır. Ayrıca, çiftçilerin önemli bir bölümü borçlanma, kredili alışveriş gibi yollarla veya psikolojik ve tarihsel nedenlerle ticaret kesimine bağımlılıklarını sürdürmekte; tüccar ve sanayicilerle olan alım - satım faaliyetlerinde son derece sınırlı rekabet olanaklarına sahip bulunmaktadırlar.

Tarımda üretici örgütlenmesine önem kazandıran diğer bir neden de, Türkiye'nin tarım ürünlerinin önemli bir kısmının ihraç edilmesidir. Dış satımda karşılaşılan güçlüklerden en önemlisi, dış pazarlara sunulan ürünlerin fiyatlarının, dış piyasaya göre yüksek olmasıdır. Hem bu yüksekliği gidermek ve hem de dış satımdan elde edilen

paraların büyük kısmının aracı yerine, üreticinin cebine girmesini sağlamak yönünden de örgütlenme ülkemiz için ayrı bir önem taşımaktadır.

Tarımda üretici örgütlenmesinin en etkili biçiminin kooperatifleşme olduğu genellikle kabul edilen bir gerçektir. Özellikle "Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri" adı altında ülkemizde yaygın bir şekilde faaliyette bulunan çok amaçlı kooperatifler, kalkınma sürecinde kendilerinden özel görevler beklenen kuruluşlardır. Yeterli üretim araçlarına ve parasal olanaklara sahip bulunmayan, sahip olduğu çok sınırlı kaynakları da verimli olarak değerlendiremeyen geniş bir çiftçi kesiminin ulusal ekonomiye katkısının, kooperatifleşme yoluyla artırılacağı genellikle ifade edilmektedir.

Çok amaçlı tarımsal kooperatiflerin kırsal kalkınmadaki rolü ve başarı düzeyi, yalnızca kooperatif işletmelerle sınırlı kalmayıp, tarımsal verimlilik, kırsal istihdam, tarımsal gelirler, kırsal göç, toprak reformu gibi çok yönlü konularda da ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Bu görüşten hareketle gerçekleştirilen bu araştırma ile, Tekirdağ bölgesinde yer alan çok amaçlı tarımsal kalkınma kooperatiflerinin mevcut durumu, faaliyetleri, kooperatif-ortak ilişkileri, kırsal kalkınmadaki etkileri ile sorunların belirlenmesi ve bu sorunların çözümüne yönelik öneriler geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Belirli bir bölgede gerçekleştirilen bu araştırmanın sonuçları genelleştirilerek, tüm sorunları çözmeye yönelik bir amacı bulunmamakla birlikte, çok amaçlı kooperatiflere ilişkin orijinal verilere dayalı sınırlı sayıda çalışmalardan birisi olması nedeniyle üretici, yayımcı ve araştırmacılar için yararlı görülebilir.

Araştırma 9 bölüm halinde sunulmaktadır. Girişi izleyen 2. bölümde konuya ilişkin yapılmış yerli ve yabancı başlıca araştırmalara yer verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmada kullanılan materyal, ortakların seçimi ile veri toplama aşamasından değerlendirmeğe değin uzanan süreçte uygulanan metodlar ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Dördüncü bölümde araştırma bölgesi hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Beşinci bölümde Türkiye'de çok amaçlı tarım kooperatiflerinin genel durumu ele alınmıştır. Altıncı bölümde, yörede kooperatiflerin yönetim ve organizasyonu incelenmiştir. Yedinci bölümde Tekirdağ ili'nde çok amaçlı tarım kooperatiflerinde kooperatif - ortak ilişkileri incelenmiş ve istatistiki testi yapılmıştır. Sekizinci bölümde Tekirdağ ili kırsal kalkınmasında çok amaçlı tarım kooperatiflerinin rolü araştırılmıştır. Son bölümde ise araştırmanın toplu sonuçları verilmiş, elde edilen sonuçlar tartışılmış ve saptanan sorunlara ilişkin çözüm önerileri geliştirilerek araştırma özetlenmiştir.

2. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Konu ile İlgili Ülke Dışındaki Çalışmalar

Konu ile ilgili olarak ülke dışında yapılan bazı önemli çalışmalar kronolojik sıra itibariyle aşağıda sıralanmıştır.

Corroil, Etienne, Flores and Muralt (1969), "A review of Rural Cooperation in Developing Areas" adlı eserde, gelişmekte olan ve farklı coğrafik ile kültürel özelliklere sahip Latin Amerika, Güney-Doğu Asya, Hindistan, Orta Doğu, Güney ve Kuzey Afrika ülkelerin kırsal kooperatifleri ve ilgili enstitülerin yıllar itibariyle gelişmeleri izlenmiştir.

Miette (1974), "Les Cooperatives Polyvalentes en Algerie / Multipurpose Cooperatives in Algeria" adlı eserde, Cezayir hükümetinin ekonomik ve politik amaçlarla çok amaçlı kooperatifleri kurduğu ve bu kooperatiflerin idari, sosyal ve eğitim alanlarında çiftçiler ve merkezi güçler arasında gerekli bağlantıyı gerçekleştirdiği açıklanmıştır.

Dülfer (1974), "Operational Efficiency of Agricultural Cooperatives in Developing Countries" adlı eser gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal kooperatiflerin eylemsel etkinliği ele alınarak yeni yaklaşımlar tanıtılmıştır.

Ministry of Co-operative Development (1975), "Co-operative Development Policy for Kenya" adlı eserde, Kenya'daki kooperatiflerin yapısı, işleyişi, pazarlama bordları, ulusal amaçları ve kalkınmadaki rolleri ile ilgili konulara yer verilmiştir.

Konopnicki ve Vandewalle (1976), tarafından hazırlanan "Co-operation as an Instrument for Rural Development" adlı eser dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, hizmet ve üretim kooperatifleri, ikinci bölümde kooperatif ortak ilişkileri, üçüncü bölümde kooperatif - devlet ilişkileri incelenmiştir. Son bölümde ise, kooperatiflerin finansal problemleri açıklanmıştır.

Aragon (1977), "Le Role des Coope'ratives Laitieres dans l'integ'ration des Agriculteur au Systeme Capitaliste Publications d'Etudes et de Recherches Socio-e'onomiques" konulu çalışmada, kapitalist ekonomi içinde tarım sanayi bütünleşmesinde kooperatiflerin rolü, Fransa süt örneğinden hareketle belirlenmeye çalışılmıştır.

Batra (1977), "Tribal Cooperatives Progress and Developments" adlı eserde, Hindistan'da kırsal kesimin ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan yaklaşık 100 adet büyük ölçekli çok amaçlı kooperatiflerin temel amaçları açıklanmıştır. Bunlar özetle, sermaye katılımını paylaşmak, kredi ve teşvikler almak, süt soğutma merkezleri ve tarımsal pazarlama birimleri kurmaktır.

Bonow (1978), "Co-operation in Developing Countries for Economic and Social Progress" adlı eserde, Dünya Bankası'nın kırsal kalkınma programında kooperatiflerin öneminden bahsedilmiştir. Kooperatifleşme hareketi sonucunda, tarımsal verimlilik ile teknolojik yeniliklerin kırsal bölgelere götürülebileceği tartışılmıştır.

Copac (1978), "Cooperatives Against Rural Poverty" adlı eserde, fakirleşmenin nedenleri ve bu konu ile ilgili problemlerin çözümünde kooperatiflerin rolü, kadınların kooperatiflere katılımı gibi konular işlenmiştir.

Çıkin (1980), "Une Engue'te Sur Les Cooperatives Agricoles de la Prefecture d' İzmir", adlı eserde İzmir İlin'den tesadüfen seçilen 80 kooperatif ve 123 ortak üzerinde çalışılmıştır. Bu kooperatiflerin sorunları ve ortak kooperatif ilişkileri üzerinde durulmuştur.

Gupta ve Gaikwad (1981), "A Guide to Management of Small Farmer's Cooperatives", konulu çalışmada, gelişmekte olan ülkelerde küçük tarımsal kooperatif işletmelerin çalıştırılma sorunları ele alınmıştır.

Kaptangil (1981), "The Role of Cooperative Organizations in The Implementation of Norwegian Agricultural Policy" adlı eserde, Norveç tarımının yapısı, tarımsal kooperatif organizasyonlarının gelişimi, süt, et, yumurta, bahçe, kredi, orman ve satın alma kooperatifleri kooperatifçilik ilkeleri açısından incelenmiştir.

Kaptangil (1981), "Fishery Cooperatives in Norway" adlı eserde, Norveç'teki balıkçılık kooperatifleri ve balıkçılığın yapısı incelenerek balık fiyatları üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Stockholm Üniversitesi'nde yapılan sempozyumda sunulan (1982), "Cooperative Systems Development Proceedings" adlı tebliğlerde kooperatiflerin yapısı, kalkınmadaki rolü, endüstriyel demokrasiye katkıları, kooperatifçilik politikaları gibi konular tartışılmıştır.

Rehber (1982), "Norwegian Agriculture and Agricultural Marketing Through Cooperative Organizations", konulu çalışmada Norveç tarım kooperatiflerin pazarlama faaliyetleri incelenmiş ve bu arada süt kooperatiflerin pazarlama hizmetleri analiz edilmiştir.

İnan (1983), Norveç'te gerçekleşen "Norwegian Farmers Attitudes Toward Agricultural Cooperatives" adlı çalışmada Norveç çiftçilerinin tarım kooperatiflerine karşı davranışları ve kooperatiflerin etkinlikleri analiz edilmiştir.

İnan (1983), "The Role of Farmer Cooperatives in Agricultural Development" adlı Norveç'te yapılan bu çalışmada, kurumsal reformların yürütülmesinde, gelişen teknolojik değişimlerin benimsenmesinde, üretim ve pazarlamanın organizasyonunda kooperatiflerin rolü araştırılmıştır. tarımsal kooperatif sisteminin temel esasları olan

tarım, tarım politikası, çiftlik organizasyonları, tarım kooperatiflerinin yasal temelleri gibi konular incelenmiştir. Ayrıca seçilmiş süt, bahçe,yumurta, satın alma ve çok amaçlı kooperatiflerin tarihi gelişimi, organizasyon yapısı ve tarımsal gelişmeye katkıları ortaya konmuştur.

Adeyemo (1984), "Loan Delinquency in Multipurpose Cooperative Union in Kwara State" adlı ve Çiftçi ve kredi kayıtlarından alınan 1020 borçlu üzerinde yapılan bu araştırmada, borç veren ve borç alanlar arasındaki problemler ile Owolowo çok amaçlı kooperatif birliğinin ortaklarının geri ödeme kapasiteleri incelenmiştir.

Kaptangil (1991), "Hollanda ve Tarımsal Kooperatifçilik" adlı eserde, Hollanda da kooperatifçiliğin gelişimi, yapısal durumları ve ulusal kooperatifçilik konseyi incelenmiştir.

2.2. Konu ile İlgili Ülke İçindeki Çalışmalar

Konu ile ilgili olarak ülkede yapılan bazı önemli çalışmalar kronolojik sıra itibarıyla aşağıda sıralanmıştır.

İnan (1975), "Tarım Kooperatifleri Çok Amaçlı mı Yoksa Tek Amaçlı mı Olmalıdır?" adlı araştırmada, tarımsal kooperatiflerin özelliklerine değinilmiş ve kalkınmakta olan ülkeler için çok amaçlı tarım kooperatiflerinin tercih edilmesi halinde sağlanacak yararlar ve aynı derecede önemli olmayan bazı sakıncalar özetlenmiştir.

Geray (1976), "Üretim kooperatiflerinin Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü" adlı araştırmada, köyde kooperatifleşme durumu ele alınmış ve kooperatiflerin en çok yaygın olduğu bölgeler tespit edilmiştir. Araştırma kapsamına giren köylerdeki üreticilerden anket yoluyla kooperatif hakkında düşünceleri belirlenmiştir.

Yalçın (1976), "Hizmet Kooperatiflerinin Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü" adlı eserde, kooperatifler yapısal bir model olarak ele alınmış ve kentsel ve kırsal hizmet kooperatiflerinden örnekler verilmiştir. Bu kooperatiflerin sosyo-ekonomik kalkınma sürecine katkısı incelenmiştir.

Mülâyim (1977), "Koy-Koop" adlı makalede Köy-Koop'un içeriği, görevleri, bu görevleri gerçekleştirme durumu, bu kooperatifleri kimlerin desteklediği veya desteklemediği v.b. konular ele alınmıştır.

Mülâyim (1979), "Koy-Koop'ta Demokratik Gelişme" adlı makalede, Köy-Koop'un gelişimi izlenmiş ve yorumlar getirilmiştir.

Başar (1980), "Bursa'da Tarımsal Yapı Değişikliği ve Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Sorunları" üstüne yapılan bu araştırmada Bursa'daki tarımsal değişim

özet olarak ele alınmış ve köy kalkınma kooperatiflerinin sorunları ortaklarla görüşmeler yapılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Başar (1981), "Sosyal Siyaset Açısından Kooperatif İşletmelerde Birleşme ve Ölçek Sorunu " adlı Doçentlik tezinde birleşme ve ölçek sorunun teorik temelleri araştırılmış ve ortaya çıkan problemler belirlenmiştir. Bu kooperatifler sosyo-ekonomik yapılar yönünden değerlendirilerek gelişmiş, gelişmekte olan ve sosyalist ülkelerdeki uygulamalar sergilenmiştir. Sorunu Türkiye'ye indirgeyerek gerekli analizler yapılmış, çözüm yolları üzerinde durulmuştur.

Çıkm (1982), "Gelişmekte olan Ülkelerde Kırsal Alanların Sanayileşmesi ve Kooperatifler" adlı makalede az gelişmiş ülkelerde gelişme sorunu, kalkınma için uygulanan yöntemlerin bu ülkelerdeki toplumsal yansımaları anabашlıklar şeklinde incelenmeye çalışılmıştır. Bu incelemede daha çok resmi nitelikli uluslararası kuruluşların raporları temel kaynak olarak kullanılmıştır. Bu raporlardan anlaşıldığına göre, az gelişmiş ülkelerde son çeyrek yüzyıldır uygulanan ve kapitalist özü ağır basan kalkınma modelleri başarılı olamamıştır. O nedenle az gelişmiş ülkeler için yeni bir örgütlenme modeli tartışmaları, 70'li yılların ortalarında yoğunluk kazanmıştır. Bu makalede ise, Türkiye gerçeği değerlendirilerek, kırsal bölgelerin sanayileşme sorunu tartışılmıştır.

İnan (1982), "Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi" adlı eserde, yeni bir üretim kooperatifçiliği olan grup tarımının Türkiye'deki bilinen tek örneği olan Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinin kuruluşu, yönetim yapısı incelenmiş, 1979 ve 1980 yılları için ekonomik analiz yapılmıştır. Kooperatif işletme, doğrusal programlama ile planlanarak, Markov Analizi ile kooperatifin gelecekteki gelişimi tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Işık (1983), "Türk Ekonomisinin Kalkınmasında Kooperatifçiliğin Önemi" adlı yayınında, tarımsal üretimi artırmada, köylünün yaşam seviyesini yükseltmede, köylü tarafından yapılacak yatırımların finansmanında, tarım için gerekli modern girdilerin temininde, ürünlerin muhafazasında, işlenmesinde, pazarlanmasında, tarım ürünlerini işleyen sanayinin kurulmasında ve benzeri faaliyetlerde kooperatifçiliğin önemine değinmiştir.

Şenel (1984), "Çok Amaçlı Kooperatifçilik ve Türkiye Uygulamasının Değerlendirilmesi " araştırmada, kooperatifçilik makro ve mikro düzeyde ele alınarak incelemelerde bulunulmuştur. Türkiye'de genel kooperatifçilik verilmiş ve Türkiye'nin kırsal yapısına uygun kooperatifleşme örnekleri açıklanmıştır.

İnan (1984), "Türkiye'de Tarım Kooperatiflerinde Bütünleşme Sorunları" üstüne yapılan bu araştırmada Türkiye'deki tarım kooperatiflerinde bütünleşme ve model sorunları ana hatları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bütün sorunların dile getirilmesi ve

bunlar için çözüm yollarının önerilmesi mümkün olmadığından, genelde belirli kooperatiflerde görülen bütünleşme sorunlarına değinilmiştir. Türkiye'deki tarım kooperatiflerinin önemli sorunlarının olduğu ve mevcut kooperatiflerin çoğunun yatay bütünleşmesini tamamlayamadığı, dikey genişleme yoluyla üretim ve pazarlama sürecinde bir güce sahip olmadığı araştırmada ortaya konmuştur.

Çıkin (1986), "Adagüme Köy Kalkınma Kooperatifi Üzerinde Bir Örnek Olay Araştırması", adlı eserde, Adagüme köy kalkınma kooperatifi örnek olay olarak ele alınmış, kooperatifin kuruluş yılından itibaren 15 yıllık gelişmesi incelenmiştir. Bir zaman kesiti içinde, kooperatif ortak işletmelerin ekonomisine etki düzeyi tespit edilmiştir.

Koç (1987), "Türkiye'nin Kalkınmasında Kooperatifçiliğin Yeri ve Önemi" konulu çalışmada, kaynak birikiminin belirli kural, ilke ve araçları açıklanmış ve kaynak birikiminin de bir araç niteliği olan kooperatifçiliğin ülke kalkınmasındaki önemi vurgulanmıştır.

Özcelik (1987), "Azgelişmiş Ülkelerde Tarımsal Kooperatiflerin Gerekliliği ve Ön Araştırma Yapılması" adlı çalışmada, bu ülkelerin tarım yapısı incelenmiş ve kooperatiften beklenen çalışmalar dile getirilmiştir. Bununla beraber, kooperatif kurmadan önce yapılacak ön araştırmaların güçlü tarım kooperatiflerinin oluşumunda önemli rolleri olduğuna değinilmiştir.

İnan (1989), "Ülkemizde Sütçülük Kooperatiflerinin Kurulmasının Önemi" konulu çalışmada, süt kooperatiflerinin kurulma nedenleri ve yararları açıklanmıştır. Bununla birlikte, süt kooperatiflerinde organizasyon ve yönetim, sütün alımı, işlenmesi ve pazarlanması, girdi ve kredi temini, teknik bilgi transferi, süt kayıtlarının tutulması, süt endüstrisine, demokratik yaşama katkısı gibi konular araştırılmıştır.

Demirci (1990), "Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Problemleri" adlı eserde, kooperatif ortaklarının bir kısmının yurtdışında olmasının yaratmış olduğu sorunlar açıklanmış ve bunun kooperatif-ortak ilişkisini olumsuz yönde etkilediği öne sürülmüştür. Kooperatif tarafından uygulanan projelerin ortakların beklentilerini karşılayacak düzeyde olmadığı, çünkü proje konusu ile yer seçiminde ciddi yanlışlıkların yapıldığı ileri sürülmektedir.

Figen (1990), "1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa Tabi Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri ve Önemi" üzerine yapılan bu çalışmada, serbest piyasa ekonomisi kurum ve kurallarının hakim olduğu ülkelerin kalkınabilmesinde ve temel ekonomi politikalarının uygulanabilmesinde kooperatifçiliğin önemi açıklanmıştır. Tarımsal girdilerin sağlanması, tarımsal üretimin toplanması,

depolanması, işlenmesi, iç ve dış pazarda satılması v.b. faaliyetlerde kooperatiflerin rolü ortaya konmuştur.

Duymaz (1991), "Kırsal Alan kalkınması ve Kooperatifçilik" adlı eserde, kırsal kalkınma ile örgütlenme ve kooperatifleşme arasındaki ilişkiler ortaya konmuştur. Ayrıca, bu ilişkilerin dinamik bir süreç içinde değerlendirilmesi yapılmıştır.

Güven (1991), "Kooperatifçilik Devriminin Çok Uluslu Şirketler Karşısında Yeniden Yapılanma Sorunu " adlı eserde, çok uluslu şirketlerin giderek artan ekonomik etkinlikleri karşısında geniş toplum kesimlerinin savunulması sorunu ve değişen yarışma koşulları karşısında ulusal kooperatiflerin yaşam şartları üzerinde durulmuştur.

Kaptangil (1991), "Çay Ekicileri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri" adlı çalışmada, 1988 tarih ve 3476 sayılı yasa değişikliğinin getirdiği olumlu ve olumsuz uygulamaları, kooperatifçilik prensipleri, çay ekicilerin oluşturduğu tarımsal kalkınma kooperatifleri ve sorunları ele alınmıştır.

Özçelik (1991), "Kalkınma Planlarında Kooperatifçiliğin Yeri" adlı eserde, kooperatifçiliğin yeri dönemler itibariyle incelenmiştir. Bu dönemlerde, kooperatiflere beklenen önemin verilmediği ve planda belirlenen hedeflerin önemli bir kısmının gerçekleştirilemediği açıklanmıştır.

Tan (1991), "Tarımsal Sanayi ve Kooperatifler: Köy Kalkınma Kooperatifleri Deneyimi" adlı eserde, ülkede kır kesiminin sorunlarının karmaşıklığı, bu kesimin kalkınmasının tek bir boyut içinde mümkün olmadığı, ancak çok boyutlu bir yaklaşımla gerçekleşmesinin sağlanabileceği açıklanmaktadır.

Kaptangil (1992), "Osmanlılar Döneminde Tarımsal Kooperatifçilik ve Sosyo-Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Araştırma" adlı yayında, Osmanlılar döneminde tarımsal kooperatifçiliğin başlangıç ve gelişimi dönemler itibariyle incelenmiştir. Osmanlı arazi kullanma kooperatiflerinin dış dünyaya olan etkileri üzerinde durulmuştur.

Mülâyim (1993), "Demokratik Kooperatifçilik Politikası ve Toprak Reformu" adlı eserde, ülkede demokratik kooperatifçilik politikası nasıl olmalıdır? Toprak reformu bazı bölgelerde niçin gereklidir ve nasıl yapılmalıdır? gibi sorular bilimsel ve sosyal boyutlarıyla ele alınmıştır.

Mülâyim (1992), "Kooperatifçilik" adlı eserde, kooperatifçiliğin doğuşu, ilkeleri ve Türk Kooperatifçiliğinin genel bir değerlendirilmesi yapılmış ve kooperatifçiliğinin sorunları ortaya konarak çözüm yolları önerilmiştir.

3.ARAŞTIRMA MATERYALİ VE METOD

3.1. Materyal

Araştırmada kullanılan materyalin önemli bir bölümünü Tekirdağ Merkez ilçe ve ilçelere bağlı bulunan köylerdeki tarımsal kalkınma kooperatiflerinin ortaklarından anket yöntemi ile toplanan veriler ile, il ve ilçe tarım müdürlükleri kayıtlarından elde edilen birincil veriler oluşturmuştur. Ayrıca, "Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri" kayıtları ve konu ile ilgili daha önce yayınlanmış araştırma ve inceleme sonuçlarından, seminer ve sempozyum için hazırlanmış bildirilerden, konu ile ilgilenen özel ve kamu kuruluşları yetkililerinden alınan bilgilerden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

3.2. Metod

Araştırmada kullanılan metod iki grupta toplanabilir. Birincisi örneklemede kullanılan metod, diğeri ise verilerin analizinde uygulanan metoddur.

3.2.1. Örneklemede Kullanılan Metod

Bu araştırmada gözlemlerden ve anket tekniğinden yararlanılmıştır. Örnekleme için öncelikle Tekirdağ merkez ilçe dahil tüm ilçe ve köylerdeki çok amaçlı tarım kooperatifleri saptanmıştır. Bunun yanı sıra, çok amaçlı tarım kooperatiflerin ortak sayıları, taahhüt edilen ve ödenen sermayeleri, faaliyet konuları ve ortakların isim üzerinden arazi varlıkları ile hayvan varlıkları saha çalışmaları ile belirlenmiştir. Mevcut veriler (kooperatif ortaklarının arazi varlıkları) gözden geçirilmiş ve hiç toprağı olmayan ancak kooperatif ortağı olan üreticilerin durumu tartışılmıştır. Sözkonusu kooperatif ortaklarının geçimlerini tamamen hayvansal üretim yaparak sağladıkları anlaşılmış ve bu üreticilerin hayvan varlıkları itibariyle örnekleme alınarak ayrı bir grup halinde incelenmesinin daha doğru olacağı sonucuna varılmıştır.

Tekirdağ bölgesindeki çok amaçlı tarım kooperatiflerinde ortakların arazi ve hayvan varlıkları esas alınarak tabakalı örnekleme gidilmiştir.

Tabakalamadaki amaç popülasyona ait tahminlerin doğruluğunu arttırmak ve popülasyondaki farklı bölümlerin yeterince temsil edilmesini sağlamaktır. Tabakalar kendi içlerinde ne kadar homojen olursa, tahminin doğruluk derecesi o kadar yükselecektir. Tabakalama sayesinde her tabakada örnekler belirli bir şansla temsil edilir.

Her tabaka için bağımsız tahmin yapılabilmesi bu yöntemin üstün taraflarını teşkil eder (GÜNEŞ ve ARIKAN,1988).

Bu amaçla tarım işletmelerine ait sınıf aralıklarının 1-50, 51-100, 101-250 ve 251+ dekar şeklinde belirlenerek dört ana sınıf altında incelenmesinin -normal dağılım gösterdikleri dikkate alınarak- yerinde olacağı anlaşılmıştır.

Çizelge 3.1.'de parametreleri verilen populasyondan çekilecek örneğin büyüklüğünü hesaplamak için % 90 olasılık ve % 10 hata sınırı esas alınmış olup, örnek $L=\mu+1,645 s/n$ formülü sonuçlarına göre (örnek hakkında geniş bilgi için bakınız SNEDECOR ve COCHRAN¹ , 1967) populasyonu doğru olarak temsil edecektir.

Çizelge 3.1. Örnekleme Sonuçları ve Parametreleri

Tabakalar	Parametreler			
	Varyant sayısı (N)	Popülasyon ort. (μ)	Standart sapma (s)	Örneğe çıkan ortak sayısı (n)
1-50 (da)	2101	27,411	13,967	68
51-100 (da)	1136	75,464	15,101	11
101-250 (da)	612	152,078	37,981	16
251++ (da)	86	356,884	102,163	18
0-5* (adet)	346	2,931	1,27	44
6-10* (adet)	225	8,829	1,418.	7
11-15* (adet)	169	13,249	1,349	11
16+* (adet)	64	20,984	6,531	19
Toplam	4739	-	-	194

*Ortakların hayvan varlığı (adet)

Başka bir deyişle, kooperatif başına düşen ortalama arazi alanı ve ortalama hayvan varlığı populasyon ortalamasından en çok % 10 olasılıkla farklı olacak % 90 olasılıkla örnek populasyonu temsil edecektir. L hata sınırı olarak önceden belirlenmiş

¹ SNEDECOR, G.W. ve COCHRAN, W.G. (1967) Statistical Methods, 6 th Edition, The Iowa State University Press, Ames, Iowa, s. 58

COCHRAN,W.C.(1963) Sampling Tecniques, 2 nd Edition, A Wiley International Edition, s. 58.

olup, populasyon ortalamasının % 10'udur. Örneğe alınacak ortak sayısının hesabında aşağıdaki formül kullanılabilir. ¹²

$$n = t^2 s^2 / L^2$$

n/N ihmal edilemeyeceğine göre populasyonu temsil eden örnek büyüklüğünün hesabında aşağıdaki formül daha uygundur.

$$n = (1,645 s/L)^2 / (1 + 1/N (1,645 s/L)^2)$$

Çizelge 3.1.'den izlenebileceği gibi, 1-50 dekar arası araziye sahip 2101 ortak populasyona dahil edilmiş ve yukarıda verilen formülün uygulanması sonucu 68 ortakla anket yapılması gereği ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan, populasyona dahil edilen 5 adetten az hayvana sahip 346 ortaktan ise 44 ortak, 6-10 adet arası hayvana sahip 225 ortaktan sadece 7 ortak örneğe çıkmıştır. Örneğe çıkan toplam anket sayısı ise 194 olarak belirlenmiştir.

Belirlenen örnek sayıları ilçelerin kooperatif ortaklarının arazi ve hayvan ağırlıklarına göre dağıtılmış ve köyler de tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenerek anket çalışmaları yapılmıştır.

3.2.2. Analizde Kullanılan Metod

Anket formları ile toplanan bilgiler anket yapılan günün akşamı tek tek gözden geçirilmiş, hatalı ya da eksik bilgi veren kooperatif ortakları ayıklanarak, bunların yerine yeni ortaklarla yapılan anketler konmuştur. Bütün anketler veri tabanı oluşturulacak şekilde 4th Dimension programı ile bilgisayara yüklenmiştir. Bu veri tabanından yararlanarak verilerin ve problemlerin özelliğine göre programda yordamlar (komutların belli bir sıra içinde bilgisayara verilmesi) oluşturulmuş ve sayısal yöntemler, ekonomik analiz gibi istatistikî yöntemler kullanılarak bulgular karşılaştırmalı biçimde çizelgeler halinde verilmiştir. Bilgisayar verilerinden programla ortakların işletme büyüklük gruplarına ilişkin özet raporlar hazırlanmış ve daha sonra bu raporlar sözcük işlem programına (Microsoft Word 5.1) aktararak yorumlanmıştır. Kalitatif analiz için proje yürütücüleri ve anketörlerin saha çalışmalarındaki gözlem ve notlarından da geniş ölçüde yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak bu konuda daha önce yapılmış araştırma sonuçları ile istatistikler incelenmiş ve analiz sırasında değerlendirilmiştir.

Elde edilen bilgilerden ortakların çeşitli niteliklerine göre kooperatifle olan ilişkileri test edilmiştir. Bu işlemde Chi-kare bağımsızlık testi, Regresyon ve Korelasyon analizleri kullanılmış ve bilgisayarda 4th Dimension ve Statview paket programları ile sonuca gidilmiştir. Sonuçlar % 1 ve % 5 önemlilik düzeyinde ayrı ayrı test edilmiş ve ilgili bölümlerde yorumlarıyla birlikte verilmiştir.

4. ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

4.1. Doğal Yapı

4.1.1. Coğrafi Durum

Tekirdağ, doğudan İstanbul'un Silivri ve Çatalça, kuzeyden Kırklareli'nin Vize, Lüleburgaz, Babaeski ve Pehlivanköy, batıdan Edirne'nin Uzunköprü ve Keşan, Çanakkale'nin Gelibolu ilçeleriyle ve güneyden Marmara Denizi ile çevrilidir. Kuzeydoğudan Karadenize de çok büyük bir kıyısı vardır.

İlin yüzölçümü 621788 hektar olup, il merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 10 m. iken; il genelinde deniz seviyesinden yükseklik 0-200 m. arasında değişmektedir. Trakya'nın Edirne'den sonra 2. büyük kenti olan tekirdağ Kuzey Marmara kıyı çizgisinin oluşturduğu geniş bir yayın çevresindeki küçük bir yayın kenarında kurulmuştur.

İl toprakları geniş düzlüklerle ve alçak tepelerden oluşmuş bir plato görünümündedir. % 75,2'si platolarla kaplı olan il topraklarının % 98,6'sı tarıma elverişlidir. İlin kuzeyini Istranca (Yıldız) Dağlarının güneye indikçe alçalan tepeleri kaplar. orta kesimde Ergene Irmağı çevresinde gelişip il topraklarına kadar uzanan düzlükler görülür. İlin güney kesimleri yüksekliği pek az olan basık tepelerden dalgalı araziden meydana gelmiştir. Bu kesimde bulunan ve Marmara kıyılarından başlayıp gittikçe yükselerek 924 m. ye çıkan Ganos Dağı, Istranca Dağları dışında hem tekirdağ hemde Trakya'nın en yüksek tepesini oluşturur. Kısaca Tekirdağ'ı tümü ovalardan meydana gelen bir il olarak tanımlamak olasıdır.

4.1.2. Bitki Örtüsü

Tekirdağ ilinin % 87'sini bozkırlar kaplar. Engin kırlar göz alabildiğince uzanır. Ormanlar daha çok kuzeyde, Istranca Dağlarının yamaçlarını kaplar. Saray ve Çerkezköy kuzeyindeki ormanlar, Kırklareli ve İstanbul illerindeki ormanlara kadar uzanır. Tekirdağ'ın Marmara Denizi kıyılarında ormanlar azdır. Buralarda Akdenize özgü bitki toplulukları görülür. Makiler deniz yüzeyinden 200 m. yüksekliğe kadar yayılır. Vadi tabanlarında kavak ve söğüt dizileri vardır. Ovalardaki otsu bitki alanları çoğunlukla tarla haline dönüştürülmüştür.

4.1.3. Toprak Yapısı

Tekirdağ İlinde genellikle üç tür toprak bulunur. akdeniz iklimi etkisi altındaki Marmara kıyılarında kahverengi orman toprağı ile karışık kırmızı topraklar, kurak step ikliminden kaynaklanan kahverengi orman toprağı ve Ergene Nehri havzasındaki vadilerde alivyonlu topraklar ile (Kepir) denilen kara ağır yapılı topraklar yer almaktadır. Kireç bakımından yeterli olan topraklarda azot ve özellikle fosfor eksikliği görülmektedir (BAYDAŞ, 1994).

4.1.4. İklim

İl'de çeşitli kesimlerde farklı iklim özellikleri görülür. Sahil şeridinde yazlar sıcak, kışlar ılıktır. İlin iç kesimlerinde ise yazların sıcak, kışların soğuk geçtiğı karasal iklim egemendir. Merkez ilçede yıllık sıcaklık ortalaması 13.8 °C olup en sıcak aylar temmuz ve ağustos, en soğuk aylar ise ocak ve şubatır. Yıllık yağış ortalaması 590,5 mm'dir. Merkez ilçede yılın 82,4 günü açık, 183,1 günü bulutlu, 99,7 günü ise kapalı geçmektedir (ANONYMOUS,1988).

4.2.Ulaşım Durumu ve Pazar Yapısı

Tekirdağ ili, Marmara Bölgesi'nin kuzey batısında Trakya bölgesinin güneyin de yer alır. Gelişmiş bir ulaşım ağı içinde yer alan il, üç önemli karayoluyla, önemli dış ticaret limanı işlevi gören iki tane limanı ve İstanbul-Avrupa demiryoluyla Muratlı ilçesi kanalı ile İstanbul metropolüne ve dışa bağlanmıştır. Yüzölçümü 6.218 km² olan il alan bakımından küçük illerdendir. Ancak buna karşın, ülke ekonomisindeki yeri önemlidir. Tarımın egemen olduğu Tekirdağ'da nüfusun yarısından çoğu ekonomik faaliyetlere katılmaktadır. Tekirdağ'ın İstanbul'a yakın olması ürünlerin pazarlanması açısından da önemli bir faktör olmaktadır. Aynı şekilde ürünlerin topluca İstanbul'a götürülerek satışı mümkün olduğuna göre, toplu satışlarda alıcılar da il, ilçe veya köylere kolayca gelebilmektedir. Bununla birlikte henüz pazarlama organizasyonu açısından bir takım sorunlar mevcuttur. Üretilen tarım ürünlerinin kolay ve değeri üzerinden pazarlanması mümkün olmamaktadır. Bu konuda pazar, muhafaza ve değerlendirme gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (ANONYMOUS,1988).

4.3. Nüfus Yapısı

4.3.1. Nüfusun İdari Bölünüşü

1990 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına, Tekirdağ merkez ilçe ve diğer ilçelerinin şehir nüfusu ile bucak ve köyler nüfusu çizelge 4.1.'de gösterildiği gibidir. Çizelgeden de izlenebileceği gibi 1990 yılında 468442 olan toplam nüfusun 258940'ı şehirlerde, 209902'si bucak ve köylerde yaşamaktadır. Kırsal kesim olarak kabul edilebilecek olan köy ve bucak nüfusunun toplam nüfusa oranı % 44.8'dir. kent nüfusu olarak nitelendirilebilen şehir nüfusunun toplam nüfusa oranı ise % 55.2'dir.

1980 yılı genel nüfus sayımı sonuçlarına göre ise, kırsal kesim nüfusunun toplam il nüfusuna oranı % 45.5 olmuştur. Bu durum 10 yıllık süre içinde Tekirdağ ilinde kentleşmenin arttığını göstermektedir.

Çizelge 4.1. Tekirdağ İlinde Nüfusun İlçelere ve Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı
(1990)

İlçeler	Toplam	Şehir Nüfusu	Oran (%)	Bucak ve Köyler Nüfusu	Oran (%)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%0)
00 Merkez	117455	80442	68.5	37013	31.5	33.9
01 Cerkezköy	1317	23102	55.9	18215	44.1	56.7
02 Çorlu	104343	76681	71.6	29662	28.4	48.5
03 Hayrabolu	45640	16923	37.1	28717	62.9	-1.7
04 Malkara	62524	20180	32.3	42344	67.6	-0.9
05 M.Ereğlisi	12455	5957	47.8	6498	52.2	107.8
06 Muratlı	22952	13192	57.5	9760	42.5	29.0
07 Saray	33716	13038	38.7	20678	61.3	26.0
08 Şarköy	28480	11425	40.1	17055	59.9	25.6
Toplam	468842	258940	55.2	209902	44.8	30.4
İlin Alanı (km ²)	6218	-	-	-	-	-
NüfusYoğ.(kişi/km ²)	75	-	-	-	-	-

Kaynak: DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş Yayın No: 1457, Ankara 1991, S. 4,34.

1975-1980 yılları arasında Tekirdağ'daki nüfusun şehir, bucak ve köylere dağılımı çizelge 4.2'de verilmiştir. Çizelgeden de izlenebileceği gibi, 1975-1980 yılları arasında, bucak ve köyler nüfusu mutlak olarak arttığı halde oransal olarak azalmaktadır. Bu artışın en önemli nedeni, ilin Marmara Denizi kıyılarına son yıllarda çok sayıda tatil sitesinin ve yazlık evlerin yapılmış olmasıdır. Bu sitelerde ve yazlık evlerdeki nüfus, bucak ve köy nüfusu içerisinde gösterilmektedir. Bu durum tarımla uğraşan nüfusun aslında artmadığını göstermektedir. Hatta deniz kenarında yer alan bazı turistik köylerin belediye statüsü kazanması için nüfus sayımının yapıldığı gün köyde yazlıkları olan ailelerin o gün söz konusu yörelere geldikleri belirtilmiştir. Şehirde yaşayanların nüfusu ise hem mutlak olarak hemde oransal olarak artmıştır. 1990 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre nüfus yoğunluğu km²'de 75 kişiye ulaşmaktadır.

Çizelge 4.2. 1975-1990 Yılları Arasında Tekirdağ İlinde Nüfus Durumu

Yıllar	Toplam	Şehir Nüfusu	Oran (%)	Bucak ve Köyler Nüfusu	Oran (%)	Nüfus Yoğunluğu
1975	73288	41257	52.3	32031	43.7	51
1980	85257	52093	61.1	33164	38.9	58
1985	99123	63215	63.8	35918	36.2	65
1990	177445	80442	68.5	37013	31.5	75

Kaynak DİE, 1975, 1980, 1985 ve 1990 Yılları Genel Nüfus Sayımları Ankara.

4.3.2. Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Çizelge 4.3'de Tekirdağ şehir merkezi ve ilçelerdeki nüfusun okur yazar durumu gösterilmiştir. Çizelgeden çıkan sonuca göre en fazla okuma - yazma bilenlerin oranı % 98.8 ile Merkez ilçe'de, en düşük okuma-yazma bilenlerin oranı ise % 92.2'lik bir sonuçla Malkara ve Şarköy ilçesinde yer almaktadır.

Tekirdağ şehir merkezinde bir Ziraat Fakültesi ve bir Meslek Yüksek Okulu, Çorlu ilçesinde ise Mühendislik Fakültesinin yanısıra Yüksek Okul bulunmaktadır.

Malkara, Hayrabolu, Şarköy, Çerkezköy ve M. Ereğlisi'nde de Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır.

Tekirdağ il nüfusunun büyük çoğunluğu tarımla uğraşmakla birlikte sanayisinde geliştiği görülmektedir. Sanayileşme daha çok Çerkezköy yöresinde yoğunlaşmaktadır. tekirdağ merkez ve Şarköy'de alkollü içkiler sanayi vardır.

Çizelge 4.3. Tekirdağ Şehir Merkezi ve Diğer İlçelerdeki
Nüfusun Okur-Yazarlık Durumu
(1985)

İlçeler	Okuma Yazma Bilenlerin Oranı
Merkez ilçe	98.8
Çerkezköy	96.7
Çorlu	98.3
Hayrabolu	95.9
Malkara	92.2
Muratlı	94.6
Saray	93.3
Şarköy	92.2
Toplam	100.0

Kaynak: 1992 Yılı Halk Eğitim Merkez Müdürlüğü Dosyaları

4.4. Tarımsal Yapı

4.4.1. Arazilerin Tarımsal Potansiyellerine göre Sınıflandırılması

Ülkede son 20-25 senede yapılaşma nedeniyle uğranılan tarımsal arazi kaybı Tekirdağ ilinde de sorun olarak görülmektedir. Özellikle ikinci konut ve turizm amaçlı kullanım sahil kesiminde tarım alanlarını daraltmıştır. İç kısımlarda ise sanayileşme nedeniyle tarım alanları elden çıkmaktadır.

Tarım dışı amaçla kullanılacak arazilerin, mutlaka verimsiz veya düşük verimli topraklara yönelmesi için yoğun çaba harcamak gerekmektedir. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yapılan değerlendirmelere göre;

-Tekirdağ topraklarının 297 005 hektarı yani % 47.8'i birinci sınıf tarım arazileridir. Ülke düzeyinde sınırlı bir alan teşkil eden, verim potansiyeli yüksek bu toprakların mutlaka tarımsal amaçla kullanılması gerekmektedir.

-Ülke ekonomisinde önemli yeri olan tahıl ve endüstri bitkileri yetiştirilmesinde birinci sınıf araziler kadar yüksek verim gücüne sahip olan ikinci sınıf araziler 153 071 hektardır ve Tekirdağ yüzölçümünün % 24.6'nı teşkil etmektedir. Bu arazilerin de mutlak tarımsal amaçla kullanılmasında yarar vardır.

-Üçüncü sınıf tarım arazilerinin alanı 5 884 hektar olup il yüzölçümünün % 1.0'ni teşkil eden bu araziler üzerinde bağ tesis edilmiştir.

-İşlemeli tarıma elverişli olmayan veya sınırlı olarak uygun olan araziler ve orman rejimindeki arazilerin toplam alanı 163 068 hektar ve il yüzölçümü içindeki payı % 26.2 'dir. Bu arazinin de yaklaşık yarısı orman arazisidir.

Tekirdağ ilinin toplam arazi varlığı 621788 hektardır. Bu arazinin 542690 hektarı (% 87.0) tarım arazisi niteliğinde, 79098 hektarı ise (% 13.0) tarım dışı arazidir. Türkiye'de tarıma uygun arazi varlığının oransal olarak bu denli yüksek olduğu başka bir il yoktur.

Araştırma yöresi olan Tekirdağ ilinde toprak varlığı ve dağılışı çizelge 4.4'te gösterildiği gibidir. Çizelgeden de anlaşılacağı gibi toplam arazinin önemli kısmı tarla arazisidir. Diğerleri sırayla orman arazisi, tarım dışı arazi, çayır-mera ve bağ-bağçe arazileridir.

Çizelge 4.4. Tekirdağ İlinde Arazi Varlığı ve Kullanımı
(1993)

Arazi Özelliği	Alan (hektar)	Oran (%)
Tarla	396927	63.8
Bağ	7751	1.3
Meyvelik	2209	0.4
Sebzelik	7050	1.1
Çayır-Mera	33000	5.3
Ormancılık	95751	15.4
Tarım Dışı Arazi	79098	12.7
Toplam	621788	100.0

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü Dosyaları

Sulanabilir Arazi Varlığı

Yapılabilen çalışmalar sonucunda il tarım arazisinin topoğrafik yapısı ve toprak özellikleri bakımından yarıdan fazlasının sulamaya müsait olduğu belirlenmiştir. Ancak sahip olunan su potansiyeli ile sulamaya uygun arazinin bir arada bulunması gerekliliği sulanabilecek arazi miktarını sınırlandırmaktadır.

4.4.2. Tarımsal İşletme Büyüklükleri ve Dağılımı

Tekirdağ ilinde arazinin işletme büyüklük gruplarına dağılışı konusunda sağlıklı istatistikler bulunmamaktadır. Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğünden alınan kayıtlarından alınan sonuçlar tahminidir.

İldeki 40000 civarında olan çiftçi ailesinin toprak büyüklük gruplarına göre dağılışı çizelge 4.5'te gösterilmiştir. Çizelgede görülebileceği üzere, ilde ortalama işletme arazi büyüklüğünün 136.7 dekar olduğu görülmektedir. İşletmelerin % 44.0'ü 50 dekarın altında araziye sahip olup, bunların ilin toplam arazisi içindeki payı sadece % 9.1 kadardır.

Çizelge 4.5. Tekirdağ İlde İşletme Büyüklük Grupları ve Arazinin Dağılışı
(1991)

İşletme Büyüklük Grupları(da)	İşletme (Adet)	Toplam Arazi (da)	Ortalama İşletme Arazisi (da)	Topl.İşletme Sayısına Oranı (%)	İlin Topl. Arazi İçindeki Oranı (%)
1-50	2000	6000	3	5.0	0.1
6-50	17600	492800	28	44.0	9.1
51-200	18000	2259000	125.5	45.0	41.6
201-500	2000	700000	350	5.0	12.9
501-+	400	1969100	4952	1.0	36.3
Toplam	40000	5426900	135.7	100.0	100.0

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü 1991 yılı tarım raporundaki İstatistiki rakamlardan hesaplanmıştır.

51-200 dekarlık araziye sahip işletmelerin sayısal oranı % 45.0, toplam arazi içindeki payı ise % 41.6'dır. Buna karşılık toplam işletmelerin içinde sadece % 1.0'lik oranı oluşturan 400 işletme, ildeki arazinin % 36.3'ne sahip bulunmaktadır. 201-500 dekar grubundaki işletmelerin toplam işletmeler içindeki oranı % 5.0 olup, ilin toplam arazisinin % 12.9'na sahiptir. 1970 tarım sayımına göre 200 dekarın üzerindeki işletmeler için türkiye genelinde bu oranlar sırasıyla % 3.7 ve % 30.8'dir.

4.4.3.Bitkisel Üretim

İlde bitkisel ürün denilince ilk akla gelenler buğday ve ayçiçeğidir. Söz konusu bu ürünler tarla alanlarının yaklaşık % 95.0'inde ikili münavebe şeklinde üretilmektedir. Tarla ürünlerinin ürün grupları itibariyle ekiliş alanlarının dağılımı ise Çizelge 4.6.'daki gibidir.

Çizelge 4.6.'da tarla ürünlerinden tahıllar en yüksek orana (% 60.9) sahiptir. Buna karşın baklagiller, yem bitkileri, endüstri bitkileri ve yumru bitkileri en düşük oranları oluşturmaktadır.

Öte yandan Tekirdağ ili tarımında bağcılık önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Diğer önemli bitkisel ürünler arasında arpa, kavun-karpuz ve kuru soğan sayılabilir. Ayrıca yulaf, mısır, fiğ ve yonca gibi yem bitkileri ile başta domates olmak üzere diğer sebzeler de mahalli ihtiyacı karşılamak üzere üretilmektedir.

Çizelge 4.6. Tarla Ürünlerinin Ürün Grupları
İtibarı İle Ekiliş Oranlarının Dağılımı
(1993)

Ürün Grupları	Oran(%)
Tahıllar	60.9
Baklagiller	0.3
Yem Bitkileri	1.0
Endüstri Bitkileri	0.9
Yumru Bitkileri	1.3
Yağlı Tohumlar	35.6

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S.6.

Yıllık buğday üretimi 412.2 kg/dekarın üzerinde bir verimle 862 425 ton üretim seviyesine ulaşmış bulunmaktadır (Çizelge 4.7). Bu miktar ülke üretiminin yaklaşık % 5.0'i kadardır. Ülkemiz buğday verim ortalamasının 214 kg/da olduğu dikkate alınır, ilde uygulanmakta olan üretim tekniğinin gelişmişlik derecesi daha belirginleşmektedir.

Çizelge 4.7. Tekirdağ İli'nde Önemli Kültür Bitkilerinin Ekiliş, Üretim ve Verimleri (1993)

Ürün Cinsi	Tekirdağ		
	Ekiliş (Ha)	Üretim (ton)	Verim (kg/da)
Buğday	209 210	862 425	412.2
Ayçiçeği	134 147	215 812	160.9
Arpa	24 630	116 260	472.0
Yulaf	1 285	3 550	276.3
Ş.Pancarı	3 462	191 916	5543.5
Mısır	1 475	7 438	504.3
Patates	596	10 785	1809.6

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S.8-9.

Zira ilde güzlük olarak ekimi yapılmakta olan buğday için kullanılan tohumluklar çiftçilerimiz tarafından sık aralıklarla değiştirilmekte, bölge koşullarına adaptasyon derecesi yüksek ve bol verim arayışı devam etmektedir. Üretimi yapılan çeşitlerin tamamı yabancı menşeyli olup, ekmeçlik çeşitlerdir. İlde makarnalık buğday üretimi yok denecek kadar azdır.

İlde buğday üretiminin ülkemiz toplam buğday üretimi içindeki payının fazlalığı, yukarıda da ifade edildiği gibi, Türkiye ortalama veriminin çok üstünde bir verime sahip olunmasından kaynaklanmaktadır. Bunu sağlayan hususların başında ise uygun girdi kullanımını yanında modern üretim teknolojisini kullanmak ve ekolojik koşulların uygunluğu gelmektedir.

Türkiye'de 950.000 ton olan ayçiçeği üretiminin 215 812 tonu Tekirdağ'dadır (çizelge 4.7). İlde ayçiçeği üretiminin yoğunlaşma nedenleri olarak başta ürünün destekleme alımları politikası kapsamında olması, bölgede yağ sanayinin gelişmesi yüzünden pazar garantisinin varlığı ve yetiştirici alışkanlıkları sayılabilir.

İl için önemli bitkisel üretim faaliyet kollarından birisi de bağcılıktır. Yaklaşık 7.000 hektar bağ alanından 900.000 ton üzüm elde edilmektedir.

4.4.4.Hayvansal Üretim

Tekirdağ ili tarımsal üretim değerinin yaklaşık % 25.0'ni oluşturan hayvancılık ilde giderek daha çok önem kazanmaktadır (ANONYMOUS,1993).

Son yıllarda hayvancılıkta olumlu gelişmeler olmaktadır. Mer'aya dayalı bir hayvancılık kolu olan koyunda sayısal azalmalar görülürken, bu alt sektörde belirleyici rolü olan büyük baş hayvan varlığı 123 bin başa ulaşmış bulunmaktadır (çizelge 4.8.).

Çizelge 4.8. Tekirdağ İli Sığır Varlığı

(1993)

İlçeler	Manda (Adet)	Saf Kültür (Adet)	Kültür Melezi (Adet)	Yerli (Adet)	Toplam (Adet)
Merkez	68	6 129	10 950	110	17 189
Ç.Köy	-	413	6 585	102	7 100
Çorlu	-	1 921	11 297	-	13 218
H.Bolu	-	2 250	18 916	-	21 166
Malkara	6	13 585	23 675	1 550	38 810
M.Ereğlisi	-	200	1 224	-	1 424
Muratlı	-	4 350	2 431	-	6 781
Saray	657	4 600	6 400	1 014	12 014
Şarköy	-	331	4 589	315	5 235
Toplam	731	33 779	86 067	3 091	122 937

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 12.

Burada önemli olan hayvan sayısını artırmak olmayıp, sahip olunan hayvan popülasyonunun verimi yüksek ırklardan oluşmasını sağlamaktır. Tekirdağ ili'nde bu amaca ulaşılmış bulunmaktadır. Zira, 123 bin baş sığırın % 27,5'i safkan kültür ırkı olup, % 70,0'i kültür ırkı melezlerinden ve sadece % 2,5 gibi küçük bir bölümü yerli ırklardan oluşmaktadır (çizelge 4.8).

Bilindiği gibi, hayvansal ürünlere gün geçtikçe artan talebin karşılanmasında hayvan sayısını artırmak ve birim başına verimi yükseltmek gibi iki seçenek mevcuttur. Hayvan sayısının sürekli olarak artırılması ekonomik olmadığından hayvan başına verimin yükseltilmesi gerekmektedir. Bu da ancak hayvan ıslahı ve çevrenin düzenlenmesi ile mümkündür.

Hayvan ıslahı amacıyla il'de yürütülen sun'i tohumlama çalışmaları giderek önem kazanmakta ve yetiştiricilerin daha fazla dikkatini çekmektedir. Yerli ırkların ıslahı ve mevcut popülasyonun üstün verim özelliklerinin muhafazası amacıyla 1993 yılında; 8 ilçede faal on ekip ile toplam 12 858 baş hayvan tohumlanmış, serbest çalışan veteriner hekimlerin tohumladığı 581 baş ile birlikte il'de 1993 yılında tohumlanan toplam hayvan sayısı 13 439 baş olmuştur.

1994 yılı için hedef 15000 baş hayvana sun'i tohumlama yapılmasıdır. Ayrıca il'de 165 682 baş koyun, 44 689 baş kıl keçisi yetiştirilmektedir. Kanatlı hayvan sayısı ise yaklaşık 1095882 adettir (çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. Tekirdağ İli Koyun Varlığı
(1993)

İlçeler	Yerli (Adet)	Merinos (Adet)	Toplam (Adet)	Keçi (Adet)	Tavuk (Adet)
Merkez	22 200	4 500	26 700	11 800	248 800
Ç.Köy	14 000	-	14 000	800	800
Çorlu	17 200	1 300	18 500	1 100	323 407
H.Bolu	30 805	-	30 805	2 969	302 100
Malkara	29 517	4 865	34 382	3 645	32 400
M.Ereğlisi	3 400	-	3 400	100	5 000
Muratlı	10 000	858	10 858	430	81 000
Saray	15 350	-	15 350	1 715	28 300
Şarköy	11 619	68	11 687	22 130	44 875
Toplam	154091	11 591	165 682	44 689	1 095 882

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 12.

Temel hayvansal ürünlerden olan süt üretimi 215 400 tondur. Et üretimi 10 000 ton, yumurta üretimi 91914350 adettir. Ayrıca bu yıl 40 000 kovandan 604 ton bal, 24 ton bal mumu elde edilmiştir (çizelge 4.10).

İl'de tarımsal gayrisafi üretim değeri içinde % 1 civarında payı olan su ürünleri üretimi ağırlıklı olarak Merkez, M.Ereğlisi ve Şarköy kıyı şeridinde yapılmaktadır.

1993 yılında il'de 9 adet gölet balıklandırılması yapılmıştır. Daha önceki yıllarda yapılan balıklandırma çalışmaları ile birlikte balıklı gölet sayısı 47'dir. Balıklandırılan gölet sayısının fazlalığına rağmen kiralanmak suretiyle avlanmaya açılan gölet sayısı ise henüz bir tanedir.

Çizelge 4.10. Tekirdağ İli Hayvansal Ürün Miktarları
(1993)

Ürün Adı	Üretim Miktarı (kg)
Süt	215 400 000
Et	10 000 000
Yapağı	200 000
K.Kılı	38 000
Bal	604 120
Bal mumu	23 720
Yumurta	91 914 350
Tavuk	845 000
Hindi	270 000

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 29.

4.4.5. Hayvancılığı Geliştirme Çalışmaları

Hayvancılığı geliştirmek amacıyla yürütülen çalışmalar kapsamında; 1987 yılından bu yana sürdürülen ithal hayvan dağıtım projesiyle 1993 yılı sonuna kadar 8951 adet hayvan dağıtılmış 2 579 adet işletme kurdurulmuştur. Bu işletmelerin 2489 adedi halen faal durumdadır. İşletmelerin kayıt ve kontrol işleri imkanlar ölçüsünde sürdürülmekte, ancak hayvan dağıtım yapan firma sayısının 11'e ulaşması ve sağlıklı bilgi sağlanamaması yüzünden kontrol işlemleri gün geçtikçe zorlaşmaktadır.

Bakanlığın yurt dışında ithal ettiği 324 baş Holstein Friesien ırkı gebe düve çiftçilere dağıtılmış ve 76 işletme kurdurulmuştur.

1993 yılı içerisinde kaynak kullanımını destekleme fonundan yararlanmak üzere başvuran yetiştiricilere 160 proje hazırlanmıştır. Bu projelerin toplam yatırım tutarı 28449020094 TL., 1993 yılı içinde gerçekleşen yatırım tutarı 11018692600 TL., ödenen destekleme prim ise 2754673152 TL'dir. Başlangıcından bu yana sayısı 565'e ulaşan projelerin çeşitli aşamalarda kontrolleri yapılmakta ödemeleri hazırlanmaktadır.

Sıfır faizli besicilik kredisinden yararlanmak üzere Et ve Balık Kurumu tarafından 33 yetiştirici için 1 810 başlık proje hazırlanmış, ancak bu projelerin incelenmesi sonucu toplam kapasite 1 689 başa indirilmiştir. Bu projelerin toplam kredi tutarı 8 445 000 000 TL. besici katkısı ise 3 619 403 875 TL. olarak hesaplanmıştır.

4.4.6.Tarım Tekniği ve Girdi Kullanma Düzeyi

Tarımsal üretimi dolaylı olarak etkilemek suretiyle verimi artıran tarımsal mekanizasyonun önemi il çiftçilerince yeterince anlaşılmış bulunmaktadır.

Ülke genelinde olduğu gibi il'de kırsal kesim nüfusunun hızla azalması, sanayileşme sürecinin hızlanması ve iş gücü ücretlerinin yükselmesi tarım alet ve makinaları kullanımını artırmıştır.

Tekirdağ İl genelinde 400 000 ha.'nın biraz altında kalan tarla arazisinin tamamı traktörle işlenmekte olup, sadece çok meyilli araziler, bağ alanları ile meyvelikler ve sebze bahçelerinin bir kısmında traktör kullanılmamaktadır.

İl tarımı sadece traktör bakımından mekanize olmakla kalmamış, traktörden tam anlamıyla yararlanmaya mümkün kılan diğer alet ve ekipmanlar bakımından da mekanize olmuş bulunmaktadır.

İl'de toplam olarak el traktörleri hariç 18886 adet traktör bulunmaktadır (çizelge 4.11). Bunun küçük bir bölümü (% 1.0'den az) sadece 111'i 25 B.G. küçüktür. 7139 adedi (% 38.0)

25-50 B.G. arası ve geriye kalan 11636'sı (% 61.0) ise 50 B.G.'den büyüktür.

İl'de traktör kullanımına elverişli, tarla tarımının yapıldığı yaklaşık 400000 hektarlık sahaya göre traktör başına yaklaşık 21 hektarlık bir arazi düşmektedir (ANONYMOUS, 1993). 300 dekar arazi için bir traktörün optimum olduğu dikkate alınır il'de daha fazla traktöre ihtiyaç olmadığı ve Türkiye ortalamasının çok üstünde bir traktör yoğunluğuna sahip olduğu açıkça görülmektedir.

Öte yandan tarımda mekanizasyon derecesinin en sağlıklı göstergesi sayılan traktör ve varlığını daha anlamlı kılan diğer bazı alet ve makine varlığının bir traktör başına düşen sayıları ise Çizelge 4.12'de verilmiştir.

Çizelge 4.11. Traktör - Toprak İşleme ve Ekim - Dikim Makinaları Varlığı (Adet)
(1993)

Makinalar	Merkez	Çorlu	Ç.köy	H.bolu	Malkara	M.Ereğ.	Muratlı	Saray	Şarköy	Toplam
Ken.Yür.Bıçerdöver	245	21	161	175	226	37	112	87	16	1080
Traktör	3210	748	2831	3186	4184	850	1583	1605	689	18886
Römork	3350	740	3109	3180	4203	850	1978	1520	280	19210
Balya Makinası	75	28	86	150	227	30	83	65	7	751
Kim.Güb.Değ.Mak	1200	570	1010	1430	2820	604	1204	815	227	10880
Mibzer	2610	576	2345	3120	2846	638	1709	1500	347	13252
Pulluk	3185	1455	1592	4716	6046	1021	2108	1860	1120	26103
Yağmurlama Tesisi	105	140	170	1152	141	5	270	315	31	2329

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 20-21.

Çizelge 4.12. Alet ve Makine Varlığının Bir Traktör Başına Düşen Sayıları
(1993)

Makina ve Alet Adı	Adet	1 Traktöre Düşen Adet
Pulluk (Her türlü)	26 103	1.4
Tırmık (Her türlü)	24 948	1.3
Mibzer	14 152	0.8
Römork	19 210	1.0
Bıçerdöver	1 080	1.0

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S.19.

İl'de ağırlıklı olarak tarımı yapılmakta olan buğdayın 1993 yılı tohumluk ihtiyacının önemli bir kısmı Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Odaları, Zirai Donatım Kurumu gibi ilgili kuruluşlarca karşılanmıştır. Dağıtıcı kuruluşlar aracılığı ile il'de 1993 yılında satışı yapılan buğday tohumluğunun çeşitler üzerinde dağılımı aşağıdaki gibidir (çizelge 4.13).

Çizelge 4.13. Buğday Tohumluğunun Çeşitler Üzerine Dağılımı
(1993)

Çeşidin Adı	Dağıtılan Miktar (Ton)	Oran (%)
MV-17	1643.39	44.6
MV-16	81.55	2.2
Promeres	40	1.1
Saraybosna	856.42	23.2
Atilla-12	233.15	6.3
Katia-1	235.135	6.5
MV-20	131.1	5.3
MV-2890	84.35	2.3
Arpatan-9	0.265	0.0
Partizanka	0.55	0.0
Eridona	60.95	1.6
P.Seri	14.3	0.4
Sana	18.75	0.6
Matigana	2.5	0.1
Barbarause(Arpa)	289.45	7.8
Toplam	3691.86	100.0

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 16.

Çizelge 4.13'ten anlaşılacağı üzere Saraybosna, Katia, Atilla-12 ve M.V.17 çeşitleri toplam dağıtılan miktar içinde % 80.0 gibi bir ağırlığa sahip bulunmaktadır.

İl tarımında buğdaydan sonra gelen ayçiçeği üretiminde ise yıllık tohumluk ihtiyacı 700 ton civarındadır. Bunun % 99.0'dan fazlası hibrit, geriye kalan çok küçük bir bölümü ise yerli çeşitlerden karşılanmaktadır.

1993 yılı içinde satışı gerçekleşen hibrit ayçiçeği tohumluklarının ilçelere göre dağılımı çizelge 4.14'teki gibidir.

Çizelge 4.14. Satışı Gerçekleşen Hibrit Ayçiçeği Tohumluklarının İlçelere Göre Dağılımı (1993 Yılı İçinde)

İlçeler	Miktar (kg)	Oran (%)
Merkez	97201	22.0
Ç.Köy	16000	3.6
Çorlu	49380	11.2
H.Bolu	78025	17.7
Malkara	127091	28.8
M.Ereğlisi	5010	1.1
Muratlı	33265	7.5
Saray	24925	5.6
Şarköy	10730	2.5
Toplam	441627	100

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 17.

1993 yılı içinde dağıtımı yapılan tohumluk miktarı bir önceki yılının verileri ile karşılaştırıldığında, buğday, arpa ve ayçiçeği gibi ağırlıklı ürünlerin tohum miktarlarında önemli miktarda azalma olduğu görülmektedir. Ancak bölgede hayvancılığın gelişmesine paralel olarak yem bitkilerinin tohumluk dağıtımlarında artış olduğu görülmektedir.

Tekirdağ İl genelinde toplam olarak 4 584 kg muhtelif sebze tohumu dağıtımı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu miktarın 1 047 kg'ı ıspanak, 2 885 kg'da karpuz tohumu olup geriye kalan 652 kg tohum ise altı ayrı sebse tohumudur.

İl tarımında önemli bir yeri olan bağcılıkta ise gerek yeni plantasyonlar gerekse yenilemeler sonucu ihtiyaç duyulan asma fidanlarından 11 615 adedi aşılı, 162 700 adedi de aşısız olmak üzere toplam 174 315 adet asma fidanı dağıtılmıştır. İlave olarak 7 604 adet çeşitli meyve fidanı da üreticilerin talebi üzerine kendilerine dağıtılmıştır.

Öte yandan il genelinde geçtiğimiz üretim sezonunda dağıtımı yapılan bazı tohumluk miktarları ise çizelge 4.15.'teki gibi gerçekleştirilmiştir.

Çizelge 4.15. Dağıtımı Yapılan Bazı Tohumluk Miktarları
(1993)

Ürün Adı	Miktar (kg)	Oran (%)
Buğday	3402410	78.4
Arpa	289450	6.7
Ayçiçeği	441627	10.2
Fiğ	158764	3.7
Mısır	28085	0.6
Yonca	12006	0.3
H.Pancarı	2198	0.0
Sudanotu	3560	0.1
Sorghum	2281	0.0
Korunga	430	0.0
Toplam	4340811	100.0

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü, 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 17.

Bilindiği üzere bitkisel üretimde verimliliği en çok ve direk olarak etkileyen girdilerden birisi de gübredir. 1993 yılı il gübre tüketim durumu çeşit itibariyle çizelge 4.16'da verilmiştir. Tüketilen gübrelerin ürün grupları itibariyle dağılımına bakıldığında ise, yaklaşık % 60'nın tahıllarda,% 35'nin ise endüstri bitkilerinde kullanıldığı görülmektedir.

Çizelge 4.16. Çeşitlerine Göre Gübre Tüketim Durumu
(1993)

Gübre Çeşidi	Toplam (Ton)	Oran (%)	Azotlu (%21) (Ton)	Oran (%)	Fosforlu (%16-18) (Ton)	Oran (%)	Potashlı (%50) (Ton)	Oran (%)
Amonyum Sülfat	1083	0.6	1083	0.6	0	0.0	0	0.0
Amon.Nitrat (%26)	58459	33.1	27490	14.6	0	0.0	0	0.0
Amon.Nitrat (%30)	1218	0.7	1740	0.9	0	0.0	0	0.0
Amon.Nitrat (%33)	4583	2.6	7202	3.9	0	0.0	0	0.0
Üre (%46)	39246	22.1	85967	45.8	0	0.0	0	0.0
D.A.P. (%18-46)	3726	2.1	3194	1.7	10082	11.0	0	0.0
Kompoze (15.15.15)	6156	3.5	4397	2.3	5432	6.1	1847	95.0
Kompoze (20.20.20)	59462	33.6	56630	30.1	69955	76.7	0	0.0
Kompoze (25.5.0)	134	0.0	160	0.1	39	0.0	0	0.0
Pot. Sül. (%50)	545	0.3	0	0.0	0	0.0	0	0.0
T.S.P. (%42-44)	1880	1.1	0	0.0	4755	5.2	0	0.0
Kompoze (8.24.8)	600	0.3	23	0.0	847	0.9	96	5.0
Süper Fosfat	131	0.0	0	0.0	131	0.1	0	0.0
Toplam	177223	100.0	187886	100.0	91241	100.0	1943	100.0

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü 1993 Yılı Tarım Raporu, S. 18.

4.5. Tarımsal Kooperatifçilik

4.5.1. 1163 Sayılı Yasaya Bağlı Olarak Çalışan Kooperatifler

Köy Kalkınma Kooperatifleri, araştırmanın bundan sonraki bölümlerinde ayrıntılı biçimde ele alınacağından, burada bu tip kooperatifler kısaca ele alınmıştır. Tekirdağ ili'nde Tarım İl Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre 1993 yılı sonu itibariyle 1163 sayılı yasaya bağlı olarak çalışan toplam 64 kooperatif bulunmaktadır. Bunun 47'si tarımsal kalkınma kooperatifi, 12'si sulama kooperatifi, 5'i su ürünleri kooperatifidir. İlde pancar ekicileri kooperatifi bulunmamaktadır. Bu kooperatiflerden 56'sı faaliyetini sürdürmekte, 8'nin ise ya fesih işlemleri sürmekte ya da tabela kooperatifi olarak çalışmaktadır. Kooperatiflerin ilçelere dağılımı incelendiğinde, sayı olarak en fazla kooperatif Malkara'da bulunduğu ve bunu Hayrabolu'nun izlediği görülmektedir (çizelge 4.17).

Çizelge 4.17. Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatiflerin İlçelere Dağılımı ve Faaliyet Durumları (1993)

İlçeler	Kooperatif Çeşitleri (Adet)				Faaliyet Durumu (Adet)	
	Tarımsal Kalkınma	Sulama	S. Ü.	Toplam	Faal	Faal Değil
Merkez	4	-	2	6	5	1
Çerkezköy	5	-	-	5	4	1
Çorlu	7	6	-	13	10	3
Hayrabolu	8	1	-	9	7	2
Malkara	17	-	1	18	17	1
Muratlı	4	2	-	6	6	0
Saray	2	3	-	5	5	0
Şarköy	-	-	2	2	2	0
Toplam	47	12	5	64	56	8

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü Dosyaları.

Ayrıca, 1976 yılında Tekirdağ'da 11 kooperatifle kurulan Tekirdağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Birliği bulunmaktadır. Bu birliğe ortak kooperatif sayısı 1991 yılında 38 iken, 1992'de 12'ye inmiş, 1993 yılında tekrar 28'e yükselmiştir (ANONYMOUS,1993).

Birliğe bağlı kooperatif sayısının 1991 yılında 38 iken, 1992 yılında 12'ye düşmesine neden olarak yönetimin etkin çalışmaması gösterilmektedir. 1992 yılında yönetimde değişiklik yapılmış ve yeni yönetim traktör yedek parça satışı yanında, süt satışı ve yem katkı maddeleri satışı konusunda da yeni faaliyetlere girmiştir. Ayrıca aynı dönemlerde Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'da bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Birlikleri birleşerek Trakya Köy A.Ş. kurulmuştur. 1994'ün yaz aylarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilâtlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü 3476 sayılı kanundaki değişikliğin 72 maddesi uyarınca aynı bölgede bulunan birliklerinin birleşmelerini uygun görmüştür. Halen bu birleştirme çalışmaları ve konu ile ilgili tartışmalar sürmektedir.

Aynı kanunla Tekirdağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Birliği, İstanbul Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Bölge Birliği'ne bağlanma çalışmaları halen sürdürülmektedir.

Trakya Köy A.Ş.'nin Almanya'dan ithal ettiği 200 süt ineğini emsallerinden bir milyon lira daha ucuza bölge üreticilerine dağıttığı ve yılda bir ton civarında fazla süt verdiği belirtilmektedir. Trakya Köy A.Ş.'nin bu girişimi Türkiye'de ilk örnek kabul etmek olasıdır (Anonymous,1993). Bu olumlu gelişmelerin Tekirdağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Birliğine bağlı kooperatifler 12'den 28'e çıkarılmasındaki etkisinin önemli olduğu söylenebilir.

4.5.2. Tarım Satış Kooperatifleri

Tekirdağ Tarım Satış Kooperatifleri 1966 yılından bu yana faaliyettedir. Merkez ilçe, Hayrabolu, Malkara, Çorlu, Muratlı, Şarköy, Saray, Çerkezköy olmak üzere 8 lokal kooperatif, Edirne'deki Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Bölge Birliğine bağlıdır. Bu 8 lokal kooperatif halen 28 977 ortağa hizmet götürmektedir.

Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifi ortak ve üreticilerinin üretmiş olduğu ayçiçeği ürününü değerlendirmek amacıyla ürün alım faaliyetlerinde bulunması yanında, ortaklarının ekonomik ve mali durumlarını düzeltmek ve ayçiçeği üretiminin arttırılmasını teşvik etmek amacıyla, ortakların ihtiyaç duyduğu çeşitli tarımsal girdi ve gereçleri de temin ederek ortak ve üreticilerin hizmetine sunmaktadır.

Tekirdağ İlinde 1993 yılı sonu itibariyle tarım satış kooperatifleri ortak sayısı bakımından, tarım kredi ve 1163 sayılı yasaya bağlı olarak çalışan kooperatiflere oranla ilk sırada yer almaktadır. Tekirdağ ilinde Trakya Birliğine bağlı 8 adet tarım satış kooperatifinin ortak sayısı 1985/86 yılında 23 253'e, 1989/90 yılında 25 679'a, 1991/92 yılında 27 377'e ve 1992/93 yılında 28 977'e çıkmıştır. Çizelge 5.18 incelendiğinde 1991/92 iş yılında Malkara ilçesi ortak sayısı bakımından % 24'le ilk sırada yer alırken, 1992/93 iş yılında % 22'yle ikinci sıraya düşmektedir. Çeşitli nedenlerden dolayı ortak sayısı 6548'den 6342'ye düşmüştür. 1991/92 iş yılında ikinci sırada yer alan Merkez ilçe 1992/93 iş yılında ilk sırada yer almıştır. Bunu takiben Malkara (% 22), Hayrabolu (% 20) ve Çorlu (% 10)'la gelmektedir.

Çizelge 4.18. Tekirdağ Tarım Satış Kooperatifleri Ortak Sayıları ve İlçelere Dağılımı (1991/92 ve 1992/93 İş Yılı)

İlçeler	1991/92	Oran (%)	1992/93	Oran (%)	Artış Farkı	Oran (%)
Merkez	6 031	22	6 527	23	496	31
Hayrabolu	5 148	19	5 727	20	579	36
Malkara	6 548	24	6 342	22	-206	-13
Çorlu	2 779	11	3 057	10	278	18
Muratlı	2 302	8	2 465	9	163	10
Şarköy	1 211	4	1 294	4	83	5
Saray	2 247	8	2 382	8	135	8
Çerkezköy	1 111	4	1 183	4	72	5
Toplam	27 377	100	28 977	100	1600	100

Kaynak: Trakya Birlik 1985/86, 1989/90, 1991/92, 1992/93 İş yılı Genel Kurul Raporları.

1991/92 ve 1992/93 iş yılında ortak sayılarının artış hızı Hayrabolu'da (% 36) en yüksektir. Arkasından Merkez ilçe (% 31) ve Çorlu (% 18)'le gelmektedir. Malkara ise (% 13)'lük bir ortak kaybına maruz kalmıştır.

Çizelge 4.19'da Tekirdağ İlindeki Tarım Satış Kooperatiflerinin ayçiçeği alımları verilmiştir. Çizelgeye göre, en fazla ürün alımının (% 28.8) Merkez ilçede gerçekleştiği,

bunu (% 19.8) Hayrabolunun izlediği anlaşılmaktadır. En az ürün alımı ise, Şarköy ve Çerkezköy olarak görülmektedir.

Tekirdağ İlinde Tarım Satış Kooperatifleri tüm Trakya Birlik ayçiçeği alımlarının % 36'sını gerçekleştirmektedir. Tekirdağ tarım satış kooperatiflerinin alım yaptığı ayçiçeğinin % 98,74'nü ortaklarından almakta, geriye kalan kısmını (% 1,24) ortak dışı alımlar oluşturmaktadır.

Çizelge 4.19. Tekirdağ İlindeki Tarım Satış Kooperatifleri Ayçiçeği Alımlarının Kooperatiflere Göre Dağılımı (1992/93 İş yılı)

İlçeler	Ortak içi (kg)	Ortak dışı (kg)	Toplam (kg)	Oran (%)	Tutar (MilyonTL)
Merkez	59 866 437	1 140 520	61 006 957	28.8	157 853
Çerkezköy	5 375 721	-	5 375 721	2.5	13 771
Çorlu	21 009 715	503 292	21 513 007	10.1	56 175
Hayrabolu	41 121 510	966 853	42 088 363	19.8	108 619
Malkara	40 729 387	-	40 729 387	19.2	104 968
Murath	22 356 295	819 962	23 176 257	10.9	59 945
Saray	13 416 658	-	13 416 658	6.3	34 649
Şarköy	4 758 884	1 396	4 760 280	2.2	12 204
Toplam	208634607	3432023	21206660	100.0	548188

Kaynak: Trakya Birlik 1992/93 İş yılı Genel Kurul Raporları.

Tekirdağ ilindeki Tarım Satış Kooperatifleri ayçiçeği üretiminin 1993 yılı sonu itibariyle % 49,04'ünün alımını gerçekleştirmiştir. Bunun yanında buğday ve arpa alımı da yapılmaktadır. Ürün alımının yanında ayrıca ortaklara tohum, gübre, ilaç, zirai alet ve ekipman satışında da bulunmaktadır.

Tekirdağ ilinde tarım satış kooperatifleri 1992/93 iş yılında toplam 116 620 kg hibrit ayçiçeği tohumluğu satışı gerçekleştirilmiştir. Bunun büyük bir kısmı Malkara ve Tekirdağ ilçelerinde gerçekleşmiştir. Aynı durum 1991/92 iş yılında da geçerlidir.

Trakya Birliğin Tekirdağ'da bulunan tesislerinde karma yem fabrikası, margarin ünitesi, likit dolun ünitesi gibi tesisler bulunmaktadır. Ayrıca, Trakya Birliğin çeşitli yatırımları ve iştrakleri de bulunmaktadır (ÖZDEMİR ve İNAN,1992).

4.5.3. Tarım Kredi Kooperatifleri

Tarım kredi kooperatiflerinin amacı ortaklara olabildiğince ucuz (maliyet fiyatına) ve yeterli kredi sağlamaktır.

Tarım kredi kooperatiflerinin ortaklarını genellikle küçük çiftçiler oluşturmaktadır. Küçük çiftçiler bankalardan kredi alırken bir çok zorluklarla karşılaşmaktadır. Bankalar daha çok tüccar, sanayici ve büyük çiftçilere kredi vermektedir.

Bu amaçla tarım kredi kooperatifleri ortaklarının kısa ve uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerini değerlendirmek, ortakların yararlanabilecekleri makina ve ekipmanlar edinmek, ortak ve gerektiğinde diğer üreticilerin üretim araçlarını sağlamak ve teknik yönden bilgi ve tecrübelerini arttırmak için faaliyetlerde bulunmak, mevduat toplamak, bankacılık hizmetleri ve sigorta acenteliği yapmak gibi amaçları vardır.

Tekirdağ Tarım Kredi Kooperatifleri Bölge Birliğine bağlı kooperatif ve ortak sayısının ilçelere dağılımı çizelge 4.20'de verilmiştir. Çizelgeye göre tarım kredi kooperatifleri, birim kooperatif sayısı ve faal ortak sayısı bakımından, Malkara diğer ilçelere göre ilk sırada yer alırken, Merkez ilçe onu izlemektedir.

Çizelge 4.20. Tekirdağ İli Tarım Kredi Kooperatiflerinin
Kooperatif ve Ortak Sayıları
(1993)

İlçeler	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı		Toplam
		Faal	Faal Olmayan	
Merkez	10	4786	650	5436
Çerkezköy	1	310	366	676
Çorlu	8	3181	767	3948
Hayrabolu	9	3287	405	3692
Malkara	11	6101	325	6426
Murathı	5	1481	316	1797
Saray	4	1692	173	1865
Şarköy	3	1514	476	1990
Toplam	51	22352	3478	25830

Kaynak: T.K.K. Tekirdağ Bölge Müdürlüğü Dosyaları

Çizelge 4.21. Tarım Kredi Kooperatiflerinin İlçeler İtibariyle Plasmanları (1000 TL)
(1993)

Plasman Cinsi	Merkez	Çerkezköy	Çorlu	Hayrabolu	Malkara	Murathı	Saray	Şarköy	Toplam
Genel İhtiyaç	2830000	150000	1955000	4572302	2479000	1307000	1177000	1310000	15780302
Tohumluk	971596	250000	575000	1793610	1056000	573000	388000	327000	5934206
Gübre	3327466	1500000	2360000	4698713	2555000	1417700	1390000	1221000	18469879
Zirai Mücadele	875710	100000	480000	3306162	1715000	276000	400000	171000	7323872
Hayvancılık	1395629	360000	740000	1454809	-	825000	8740000	1386000	14901438
Donatım	2234698	786000	529000	5654260	1873500	1069400	1010000	1551000	14707858
Toplam	11635099	3146000	6639000	21479856	9678500	5468100	13105000	5966000	77117555

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri Tekirdağ Bölge Müdürlüğü Dosyaları

Çizelge 4.22. Tarım Kredi Kooperatiflerinin İlçeler İtibarıyla Dağıtımları Krediler (1000 TL)
(1993)

Plasman Cinsi	Merkez	Çerkezköy	Çorlu	Hayrabolu	Malkara	Muratlı	Saray	Şarköy	Toplam
Genel İhtiyaç	8902917	710313	3322203	6264782	7028514	3266668	4379141	2350620	36225158
Tohumluk	2833026	1626175	1374632	1800738	2368759	1014569	853220	539553	12410672
Gübre	9824898	5313327	5765404	5359337	6642018	2860638	4631002	1920343	42316967
Zirai Mücadele	782966	187939	374233	276459	176408	147619	416770	119707	2482101
Hayvancılık	2304115	1365779	1071684	2490679	5138593	1537463	2295427	1636004	17839744
Donatım	3880697	2332067	1932123	2285963	3197037	1760248	3761571	2381838	21531544
Akaryakıt	-	-	-	-	-	-	88930	-	88930
Toplam	28528619	11535600	13840279	18477958	24551329	10587205	16426061	8948065	132895116

Kaynak: Tarım Kredi Kooperatifleri Tekirdağ Bölge Müdürlüğü Dosyaları

Çizelge 4.21'de 1993 yılı Tarım Kredi Kooperatifleri'nin plasmanları incelendiğinde, en fazla plasmanın gübre de olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla genel ihtiyaç, hayvancılık, donatım, tohumluk ve zirai mücadele plasmanları izlemektedir.

Öte yandan plasmanlar ilçeler itibariyle ele alındığında, Hayrabolu ilçesi Tarım Kredi Kooperatifleri'nin en büyük plasmaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Saray, Merkez ilçe, Malkara, Çorlu, Şarköy, Muratlı ve Çerkezköy ilçeleri azalan oranlarda bu ilçeden sonra gelmektedir. Diğer taraftan Merkez ilçe, Çerkezköy, Çorlu, Malkara ve Muratlı ilçelerindeki kooperatiflerde de gübre plasmanının en fazla olduğu gözlenmektedir. Bununla beraber Hayrabolu ve Şarköy ilçelerindeki kooperatiflerde donatım plasmanı, Saray ilçelerindeki kooperatiflerde ise hayvancılık plasmanının en yüksek düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.22'de ilçelerde faaliyet gösteren Tarım Kredi Kooperatifleri'nin ortaklarına dağıttıkları krediler incelendiğinde, en fazla kredinin gübre de olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla genel ihtiyaç, donatım, hayvancılık, tohumluk, zirai mücadele ve akaryakıt kredisi izlemektedir.

Bununla beraber Merkez ilçe Tarım Kredi Kooperatifleri'nin diğer ilçelere oranla ortaklarına en fazla kredi dağıttığı gözlenmektedir. Bunu sırasıyla Malkara, Hayrabolu, Saray, Çorlu, Çerkezköy, Muratlı ve Şarköy ilçelerindeki kooperatifler takip etmektedir.

Diğer taraftan Merkez ilçe, Çerkezköy, Çorlu, Saray ilçelerindeki kooperatiflerde de en fazla gübre kredisinin dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Hayrabolu, Malkara, Muratlı ilçelerindeki kooperatiflerde en fazla genel ihtiyaç, Şarköy ilçesindeki kooperatiflerde ise donatım kredisinin dağıtıldığı görülmektedir.

5. TÜRKİYE'DE ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNİN GENEL DURUMU

5.1. Çok Amaçlı Tarım Kooperatiflerin Tanımı, Kapsamı ve Amaçları

Ortakların tarımsal faaliyetleri ile ilgili gereksinimini (kredi ve girdi sağlama, pazarlama, üretim ve hatta tüketim) yerine getiren kooperatlflere çok amaçlı tarım kooperatifi denilmektedir.

Uygulamada çok amaçlı tarımsal kooperatifler tercih edilirken, kooperatife üye olan çiftçilerin ihtiyaçları, bölgenin ekonomik yapısı ve hayat standardı, hukuki mevzuatı, bölgenin özel koşulları ve gelenekleri, sorumluluk yüklenebilecek yöneticilerin bulunabilme olanakları gibi faktörler dikkate alınmaktadır.

Bununla beraber, çok amaçlı tarım kooperatiflerinin kalkınmakta olan ülkeler için bir çok faydaları bulunmaktadır. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Çok amaçlı tarım kooperatifleri kısa vadeli kalkınma için çiftçiye büyük yararlar sağlar.

- Çiftçilerin mali ilişkilere ait bilgisinin olmayışı, bu tip kooperatifler için sakınca yaratmaz. Bu işlemler kooperatifçe yürütüldüğünden çiftçi için para ve zaman kaybı söz konusu değildir.

- Bütün problemler ekonomik işbirliği ve karşılıklı yardım çerçevesinde bir tek kooperatifte ele alınır.

- Kooperatif yöneticileri üyelerin durumuna ilişkin daha sıhhatli bilgi elde edebilirler.

- Tek amaçlı kooperatiflerin çoğuna göre daha az sermaye ve ortaklık payına ihtiyaç vardır.

- Çok amaçlı tarımsal kooperatiflerde ünite başına sabit masraflar daha az ve gelirler daha fazla olduğu için ehliyetli idareci bulma olanağı da fazladır.

Bunlara karşılık çok amaçlı tarımsal kooperatiflerin aynı derecede önemli olmayan şu sakıncaları mevcuttur.

- Değişik hizmetlerin bir tek kooperatifte birleştirilmesi özellikle kredi ve ticaret konularında uzmanlaşmış yöneticilere ihtiyaç gösterir. Ancak, tarımsal kalkınmanın ilk aşamalarında ne çok amaca ve ne de ihtisaslaşmaya hizmet edebilecek uzmanlar vardır. Bu nedenle, Kooperatifçilik veya Tarımla ilgili Bakanlık kuruluşlarının yayım görevlilerinden yararlanmak en iyisidir.

- Çok amaçlı tarımsal kooperatiflerde malî kontrol oldukça güç olup, bir şubedeki başarısızlık diğer şubelerdeki başarılar tarafından kapatılabilir. Bu nedenle, değişik görevlerin birleştirilmesi ileri bir muhasebe tekniğine ihtiyaç gösterir (İNAN, 1975).

Çok amaçlı tarımsal kooperatifler olan köy kalkınma kooperatiflerin çeşitli amaçları 1163 sayılı yasaya göre hazırlanmış örnek ana sözleşmelerinde şu biçimde sıralanmıştır:

-Yerleşim sahasını düzenlemek, çiftçi işletmelerini verimli hale getirmek ve her türlü ürünlerin ve mamüllerin pazarlanmasını düzenleyerek kazançlı yola koymak,

-Ortakların mesleki ve gerektiğinde zati tüketim ihtiyaçlarını karşılamak,

-Doğal kaynaklardan faydalanılması, köy sanayiinin kurulmasını sağlayan çalışmalara katılmak.

Bu amaçlara erişebilmek için köy kalkınma kooperatiflerinin çalışma konuları da ayrıntıları ile anasözleşmede belirtilmiştir. Bunlar özetle tarımsal işletmelerin plânlanması, ihtiyaç duyulan taşınır ve taşınmaz malların, araç ve gereçlerin sağlanması, kooperatif malı olarak alınacak alet ve makinelerin üreticilere tahsisi, ürünlerin saklanması, işlenmesi ve pazarlanması, hayvancılığın geliştirilmesi, değerlendirilmesi, ortaklara kredi sağlanması, ortaklara her türlü sigorta hizmetlerinin sağlanmasında aracılık edilmesi, turizm faaliyetlerinde bulunulması, ortakların taşıma gereksinimlerinin görülmesi, elektrik gereksinimlerinin sağlanması, ortakların kültürel ve sağlık koşullarını geliştirme, maden ve enerji kaynaklarının geliştirilmesidir.

1989 yılında hazırlanan "Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Anasözleşmesi"nde de amaçlar, biraz farklı kelimelerle ifade edilmiş olmakla beraber aynı anlamdadır.

Görüldüğü üzere, köy kalkınma kooperatifleri tek amaçlı kooperatiflerin tümünün ayrı ayrı sağladıkları alım, tüketim, satış, işleme, kredi, sigorta vb. bütün hizmetleri beraberce ortaklarına sağlama amacını gütmektedir (MÜLAYİM, 1992).

5.2. Türkiye'de Çok Amaçlı Tarımsal Kooperatiflerin Tarihi Gelişimi

Ülkemizde çok amaçlı tarımsal kooperatiflerin kurulmaya başlanması, tek amaçlı tarım kooperatiflerine oranla oldukça yenidir. 1965 yılında sayıları sadece 58 olan köy kalkınma kooperatifleri (çizelge 5.1), "Yurt dışına işgücü göndermelerinde kooperatif kuran köylülere öncelik tanınması projesi" uyarınca, ortakların işçi olarak öncelikle yurt dışına gitme olanağının sağlanması sonucunda hızla yurt düzeyine yayılmışlardır.

Çizelge 5.1. Köy Kalkınma Kooperatifleri ve Birliklerinin Sayısal Gelişimi

Yıllar	Kooperatif Sayısı ¹	Yıl İçindeki Artış(Sayı)	Ortak Sayısı ¹	Birlik Sayısı	Merkez Birliği Sayısı
1965 ²	58	58	-	-	-
1966 ²	616	558	-	-	-
1967 ²	1221	605	-	-	-
1968 ²	1435	214	-	1	-
1969 ²	1725	290	-	4	-
1970 ³	1776	51	143000	6	-
1971 ²	2923	1147	-	24	1
1972 ²	4234	1311	-	36	-
1973 ²	5359	1125	-	41	-
1974 ²	5951	592	-	46	-
1975 ²	6179	228	-	53	-
1976 ²	6469	290	150000	57	-
1977 ²	6709	240	-	66	-
1978 ²	7231	522	-	66	-
1979 ²	7864	633	-	83	-
1980 ³	8327	463	625376	82	2
1981 ⁴	8372	45	625372	82	-
1985 ⁶	5548	-	521787	79	-
1986 ⁷	5485	63	512572	79	2 ⁵
*1989 ⁸	5275	-	468810	63	2 ⁵
1990 ⁸	3520	1755	522500	73	-
1991 ⁹	3602	82	523744	73	-
1992 ¹⁰	3719	117	538557	32**	1
1993 ¹¹	3817	98	540046	24	-

Kaynaklar: ¹Köy Kalkınma Kooperatifi ile ilgili verilere biraz kuşku ile bakmak gerekir. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı bu konuda kesin sayılar verememektedir. Bu nedenle çeşitli yerlerde, farklı sayılar görülmektedir.

²Dilek Şenel, "Çok Amaçlı Tarımsal Kooperatifçilik ve Türkiye Uygulamasının Değerlendirilmesi", MPM Yayınları: 299, Ankara, 1984, s.105.

³Ahmet Özçelik, "Türkiye'de Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin 1970-1987 Dönemindeki Gelişme Durumu", Karınca Dergisi, Sayı: 610, Ekim 1987, s. 14-16.

⁴Yaşar Faruk İnal, "Kooperatiflerimiz Üzerine Bir Değerlendirme", Karınca Dergisi, Sayı: 549, Eylül 1982, s. 23.

⁵Tasfiye Halindeler.

⁶Celâl Er, "Türkiye'de Kooperatif Üst Birlikleri", Karınca Dergisi, Sayı: 600, Aralık 1986, s. 44.

⁷Ziya Çağlar, "Türkiye'de Kooperatif Nev'ileri, Sayıları ve İdari Yapıları", Karınca Dergisi, Sayı: 604, Nisan 1987, s. 13.

⁸Ziya Gökalp Mülayim, Kooperatifçilik, Yetkin Yayınları, Ankara, 1992s. 365-366.

⁹Anonymus, "Değişen Dünya ve Ülke Koşullarında Kooperatifçiliğin Temel Sorunları, Çözüm Yolları, Yeniden Yapılanması ve Türkiye Milli Kooperatifler Birliğine Düşen Görevler", T.M.K.B. Yayınları: 2, Eğitim Dizisi: 1, Ankara, 26-27 Haziran, 1993, s. 7.

¹⁰Nazif Gökaya, "Tarım Kooperatifçiliğimiz", Kooperatif Dünyası, Sayı: 276, Mart 1994, s. 16.

11Esen Figen, "Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin Dünü, Bugünü, Sorunları ve Çözüm Önerileri", II. Kooperatifçilik Kurultayı, 26-27 Haziran 1993, Ankara, T.M.K.B. Yayınları: 4, s. 136

* Bu tarihten sonraki yıllarda köy kalkınma kooperatifleri tarımsal kalkınma kooperatifleri adı altında verilmiştir.

**15 Adedi Köy Kalkınma Kooperatifleri Birliği, 9 adedi Tarım Kooperatifleri Birliği, 7 adedi Orman Kooperatifleri Birliği 1 adedi Hayvancılık Kooperatifleri Birliği.

Bilindiği gibi, köy kalkınma kooperatifleri, başlangıçta Batı Avrupa Ülkelerine gönderilen işgücünün hızla artması ve bunun büyük bir bölümünü kırsal kesimde yaşayanların oluşturması karşısında, elde edilen tasarrufların bilinçli bir biçimde değerlendirilmesini toplum kalkınmasında ve diğer yararlı alanlarda kullanımını sağlamak amacıyla ortaya atılmış bir proje görünümünde idi. Ancak 1965'ten sonraki yıllarda, Batı Avrupa Ülkelerinde, normal prosedür içinde istihdam olanağının bulunması hem zor, hem de uzun bir süre alırken, köy kalkınma kooperatifleri projesi ile kısa sürede garantili iş bulma olanağının sağlanması kooperatifçiliğin yozlaştırılmasına yol açan en önemli etmenlerden biri haline gelmiştir.

Kısa sürede sayıları astronomik rakamlara ulaşan kooperatiflerin büyük bir bölümünün hiçbir gerçeğe ya da araştırmaya dayanmadan kurulduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan, 1967 yılında Federal Almanya ekonomik durgunluğa girdiğinden, yabancı işçi alımını yavaşlatmış, bu da kontenjan sistemini yıkıma uğratmıştır. Sonuçta, köy kalkınma kooperatiflerinde büyük bir gerileme olmuştur.

Çizelge 5.1'den de izlenebileceği gibi, 1967 yılında kurulan köy kalkınma kooperatiflerinin sayısı 605 iken, 1968 yılında 214'e düşmüştür. Bu gelişmeye bağlı olarak köy kalkınma kooperatifleri projeleri önemli sarsıntılara uğramış ve çok sayıda köy kalkınma kooperatifi yönetim yetersizliği ve sermaye azlığı gibi nedenlerle başarısız olmuştur.

1969 yılına gelindiğinde, yabancı ülkelerin işgücü talepleri yeniden canlanmış ve proje 1971 yılında bir kez daha uygulamaya konulmuştur. 1971 yılından sonra köy kalkınma kooperatiflerin sayıları hızla artarak 1972'de sayıları 4234'e, 1976'da 6469'a ulaşmıştır. Ortak sayısı ise 1.5 milyon civarı tahmin edilmektedir. Hatta 1974 yılında yabancı ülkelerin işgücü taleplerinin azalması bu artışı engelleyememiştir. Bu yükselmenin nedeni olarak, yabancı ülkelere çıkış değil, hükümetin köy ve köylülere destek vaatmesini verebiliriz. Nitekim bu yıllarda kalkınma planlarında kooperatifçiliğe daha fazla yer verilmiştir. Aynı şekilde, 1975 yılında Köy Kalkınma Kooperatifleri Merkez Birliği (Köy-Koop) Romanya'dan traktör ithal ederek köylüye piyasa fiyatının % 30-40 altında intikal ettirmiş ve aynı dönemlerde Uluslararası Kooperatifler Birliğine üye olmuş pek çok dış ülkeyle dış satım ve dış alım ilişkilerine girmiş ve bu durum köy kalkınma kooperatiflerinin gelişmesini hızlandırmıştır.

Buna göre köy kalkınma kooperatiflerinin yıllara göre sayısal gelişimi izlendiğinde, yurt dışına gitmede kooperatiflere öncelik tanıyan projenin uygulamaya konduğu ve hükümette kooperatiflere önemli bir yer verildiği yıllarda kooperatif sayılarının arttığı gözlenmektedir. Öte yandan, 1980'den sonra köy kalkınma kooperatifleri ve üst örgütlerine devlet desteğinin büyük ölçüde kalkması kooperatif sayılarının hızla düşmesine neden olmuştur.

Köy kalkınma kooperatiflerinin adı 1989 yılında Bakanlıkça "Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri"ne çevrilmişse de tarımsal kalkınma kooperatifleri, köy kalkınma kooperatiflerinden başka "Orman Köyleri Kalkındırma", "Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama" ve "Çay İstihsal ve Satış" kooperatiflerini de içine almaktadır (MÜLAYİM-1992). 1989 yılı sonunda kooperatif sayısı 5275, ortak sayısı 468 810, birlik sayısı ise 63 olarak görünmektedir (çizelge 5.1).

1989 yılında köy kalkınma kooperatiflerinin adı değiştirildiğinden¹ bu tarihten sonraki istatistiklerde artık köy kalkınma kooperatiflerine rastlanmamaktadır. Nitekim 1990 istatistiklerinde tarımsal kalkınma kooperatifleri adı altında kooperatif sayısı 3520, ortak sayısı 522500, birlik sayısı ise 73 olarak verilmektedir. 1993 itibariyle yine aynı adla kooperatif sayısı 3817, ortak sayısı 54006, birlik sayısı 24 olarak gözükmektedir (çizelge 5.1).

Ülkemizde, tarımsal kooperatifçiliğin gelişmesi bütünüyle incelendiği zaman, gelişmenin daha çok sayısal olduğu, kalite yönünden yeterli olmadığı, daha önemlisi amacına henüz erişemediği, küçük üreticiyi aracı ve tefeciden kurtaramadığı görülmektedir.

5.3. Çok Amaçlı Tarımsal Kooperatiflerin Uyguladıkları Projeler

Ülkede halen 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre kırsal alanda kurulan ve 540066 ortağı olan 3817 Kooperatif ve bunların 24 birliği bulunmaktadır. Bu kooperatiflerin ortaklarının genellikle düşük sermaye payı yüklenmeleri ve bunu ödemede bile güçlük çekmeleri sebebiyle daima finansman sorunları olmuştur. Bu nedenle

¹1989 yılında Tarım, Orman ve Köy İşleri Bakanlığı "Sınırlı Sorumlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Anasözleşmesi" adı altında yeni bir anasözleşme hazırlamış ve bu anasözleşmenin 134'üncü maddesi ile, bu anasözleşmeden önce yürürlükte olan Köy Kalkınma, Orman Köyleri Kalkındırma, Hayvan Üreticileri Tedarik ve Pazarlama, Çay İstihsal ve Satış Kooperatifleri ile ilgili anasözleşmeleri yürürlükten kaldırmıştır. Yine aynı anasözleşmenin 135'inci maddesi ile yürürlükten kaldırılan bu anasözleşmelerin yerine, tarımsal kalkınma kooperatifi anasözleşmesinin kullanılacağı ve bütün bu kooperatiflerin 25.10.1988 tarihinden itibaren iki yıl içinde bu yeni anasözleşmeye intibaklarının yapılacağı belirtilmiştir. Böylece yukarıda adları sıralanan 4 ayrı tip kooperatifin (köy kalkınma dahil) "tarımsal amaçlı kooperatif" adı altında toplanmaları Bakanlıkça zorunlu kılınmış olmaktadır.

kooperatifler yalnızca kendi öz kaynakları ile ortaklarının yararına olan yatırımları gerçekleştirememekte ve dış finansman kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır.

Bu kooperatiflerin yatırım faaliyetleri bankalarca düşük faizli ve yeterli miktarda krediyle desteklenmediğinden Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğünce desteklenmektedir. Kooperatiflerden yeterli özkaynak katılımına sahip olanlar tarımsal üretimin artırılması, değerlendirilmesi ve pazarlanması konusunda bir proje uygulamak istedikleri takdirde Bakanlık İl Müdürlüklerine başvurmuşlardır. İl Müdürlüklerince sosyo-ekonomik etüd yapılarak kooperatifin uygulayabileceği proje konusu tespit edilmekte ve tespit edilen proje DPT'nin de uygun görmesi halinde yıllık yatırım programına alınmaktadır. Bu kooperatiflere, sabit yatırım tutarının kalkınmada öncelikli yörelerde % 20'sini, diğer yörelerde ise % 25'ini kendi öz kaynakları ile gerçekleştirmelerini müteakip öncelikli yörelerde % 80, diğer yörelerde ise % 75 oranında Devlet yardımı yapılmaktadır. Sabit yatırımını tamamlayan kooperatiflere transfer programlarından yukarıda belirtilen oranlarda işletme sermayesi kredisi de verilmektedir.

Söz konusu kooperatiflere (Pancar Ekicileri Kooperatifleri hariç) bugüne kadar çeşitli konularda Bakanlıkça desteklenmek üzere 2948 proje konusu verilmiş bunlardan 1134'ü kooperatiflerce projenin uygulanmasından vazgeçildiği için iptal edilmiştir. Bu projelerin halen 421'i işletmede olup, diğerlerinin uygulaması devam etmektedir.

Kooperatifler; tarım sektöründe 22, imalat sektöründe 46, maden sektöründe de 2 dalda proje uygulamak istemişlerdir.

İptal edilen projeler incelendiğinde bunların büyük bir kısmının kooperatif mülkiyetinde yetiştiriciliğe ve üretime dayanan ortağın ilgilenmediği işletme konusunda sorumluluğun tamamen kooperatifte bulunduğu (Hayvancılık, Seracılık v.b.) projeler olduğu görülmüştür.

Buradaki başarısızlığın nedeni kooperatif organizasyon olmayıp, kooperatifin bu konularda nerede devreye girmesi, hangi görevleri yerine getirmesi, buna göre hangi projelerin uygulanması gerekir sorularının cevaplarının bulunamaması veya bulunan olumlu cevapların uygulamaya konması ortamının hazırlanamamasıdır.

Bakanlıkça bunun nedenleri araştırılmış ve kooperatif yönetiminin yetersiz olması, yöneticilerin iyi niyetli olmamaları, yeterli sermayenin olmayışı, ortakların ilgisizliği gibi nedenler yanında başarısızlıktaki asıl sebebin kooperatif mülkiyetindeki yetiştiricilik ve üretimden kaynaklandığı bu nedenle ortak kooperatif ilişkisinin sağlanamadığı tespit edilmiştir.

Bunun üzerine ilk etapta 1163 Sayılı "Kooperatifler Kanunu"nun 3476 Sayılı kanunla değişik 19'uncu maddesine ve Bütçe Kanunlarının ilgili hükümlerine dayanılarak

hazırlanıp 30 Nisan 1990 tarih ve 20504 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren "Tarımsal Kooperatiflerin Yatırım Faaliyetlerine Yapılacak Devlet Yardımı Yönetmeliği" ile ortağın mülkiyetindeki kooperatif projesine bağlı üretim ünitelerini de kredilendirmek suretiyle ortak-kooperatif ilişkilerinin geliştirilmesi ve uygulanan projelerin yararlı olması hedef olarak alınmış, kooperatif projesine girdi sağlayan ve ferdi üretimi gerektiren tesisler için Kooperatif ile krediden yararlanan ortaklar müteselsilen borçlandırılmak suretiyle ortaklara kredi verilme imkânı getirilmiştir.

Söz konusu yönetmelikle sağlanan bu imkân doğrultusunda Bakanlığımızca ortakların mülkiyetinde uygulanmak üzere Seracılık, Arıcılık, Süt ve Besi Sığırcılığı projeleri hazırlanarak bazıları uygulamaya konmuş, bunlardan seracılık ve süt sığırcılığı projelerinden işletmeye geçenler de bulunmaktadır.

Bu projelerde kooperatifin fonksiyonu ortakların ihtiyacı olan üretim girdilerini ucuz ve kaliteli olarak temin etmek, ortakların elde ettiği üretimi ise en uygun fiyatla pazarlamaktır. Böylece ortak kooperatif ilişkisi sağlanmış olacaktır. Diğer taraftan sene sonunda kooperatifin elde etmiş olduğu müspet fiyat farkı (kâr) ortakların kooperatifle yapmış olduğu alış veriş oranında dağıtılacak ve böylece kooperatifçiliğin en önemli ilkelerinden risturn ilkesi işlemiş olacaktır. Söz konusu projelerde ortaklar ise, kendi mülkiyetlerinde gerçekleştirilen üretim ünitelerinde üretimi gerçekleştirecek ve kooperatife teslim edeceklerdir. Ortağın üretimini kooperatife teslim etmemesi halinde, % 17 faizle ve ilk 2 yıl ödemesiz 7 yıl vadeyle verilen krediler, kredinin verildiği tarihten geçerli olarak o gün cari olan "Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun" hükmüne göre belirlenecek faizle tahsil edilir.

Bu konularla ilgili olarak, bugüne kadar ülkenin muhtelif bölgelerinde 1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa göre kırsal alanda kurulmuş bulunan kooperatiflerden aşırı derecede talep olmuştur. Ödenek yetersizliği nedeniyle bu taleplerin çoğunun karşılanması mümkün olamamaktadır.

Tarımsal üretimin arttırılmasında, üreticinin kalkınmasında, tüketicinin korunmasında, istihdam imkânı yaratmada, şehirlere olan sağlıksız göçü önlemede, kooperatifçiliğin gelişmesinde bu derece etkili olan söz konusu projelerin desteklenebilmesi için bütçelere yeterli ödeneğin konması ülke için büyük yarar sağlayacaktır (Öztürk, 1992).

5.4. Üst Örgütlenme

Köy kalkınma kooperatifleri, ülkemizde kooperatiflerin üst örgütlenmesine olanak veren 1163 sayılı kooperatifler kanununun 1969 yılında çıkması üzerine birlik düzeyinde

demokratik bir biçimde aşağıdan yukarıya doğru üst örgütlenmeye başlamışlardır. Bölge birliklerine sadece köy kalkınma kooperatifleri değil, kırsal alanlarda kurulan orman, toprak-su ve diğer tarımsal amaçlı kooperatiflerin de girmesine izin verilmiştir. Bu şekilde bölgelerde kurulan köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatif birlikleri 1971 yılında Ankara'da kısaca Köy-Koop olarak anılan Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatifler Merkez Birliği'ni kurmuşlardır.

Köy-Koop'un amacı, anasözleşmesinde aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

- a.Ortak köy kalkınma ve diğer tarımsal amaçlı kooperatif birlikleri ile birlik ortağı birim kooperatiflerinin müşterek menfaatlerini korumak,
- b.Kooperatiflerin dış ülkelerde olan ilişkilerini düzenlemek,
- c.Kooperatifçiliği geliştirmek ve eğitim yapmak,
- d.Ortak birliklerin ve birlik ortağı birim kooperatiflerin her türlü faaliyetlerini ve hesaplarını denetlemek ya da denetletirmek,
- e.Ortak birliklerin ve birlik ortağı birim kooperatiflerin yararına olan kuruluşlara katılmak,
- f.Bankalar, resmi ve özel kuruluşlarla temasa geçerek ortak birliklerin ve birlik ortağı birim kooperatiflerin finansman ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmaktır.

Demokratik bir merkez birliği olan Köy-Koop'a 1980'den önce ülkenin her tarafında 57 bölge birliği ortak bulunmaktaydı. Köy-Koop birlikler tarafından kurulmuş olup, yönetimi de birlik temsilcilerinden oluşan genel kurulca seçilen yönetim kurulu tarafından yapılmaktadır. Genel müdür ve çalışan personel yönetim kurulunca atanmaktadır (MÜLAYİM, 1977).

Köy-Koop Merkez Birliği, kuruluşundan itibaren demokratik ve sağlıklı bir yapıya kavuşmuş olmasına rağmen, maddi imkânsızlık ve Devletin yeterli desteğini vermemesi nedeniyle, 1975 yılına kadar görevlerini gerektiği gibi yerine getirememiştir.

1975 yılında Köy-Koop traktör ithalini başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi sonucu maddi ve manevi büyük güç kazanmıştır. 1978 yılında Uluslararası Kooperatifler Birliği'ne (ICA) üye olmuş; pek çok dış ülkeyle dışsatum ve dışalım bağlantıları kurmuş ve hatta Birleşmiş Milletlerden de bir teknik yardım projesi almıştır. O dönemlerde Köy-Koop Bağcılar Bankası'nın % 58 hissesini satın alarak ilerde bu bankayı Kooperatifler Bankası'na dönüştürmeyi amaçlamıştı.

Daha sonra Köy-Koop'tan 8 birlik ayrılarak Hür-Koop adıyla yeni bir merkez birliğini kurmuştur. Ancak, bu merkez birliği Köy-Koop önemli bir faaliyette bulunmamıştır (MÜLAYİM, 1992).

Köy - Koop Merkez Birliği 1980'den sonra çeşitli nedenlerle tasfiye edilmiştir. 1987 genel seçimlerinden sonra birlikler tekrar faaliyete geçmişler ve hatta 8 birlik (İzmir,

Sinop, Kastamonu, Gümüşhane, Edirne, Manisa, Muğla ve Çanakkale Köy Kalkınma Kooperatif Birlikleri, (Cumhuriyet, 25, 2, 1989) bir araya gelerek 1989 yılında yeni bir Köy-Koop merkez birliği kurmak için yasa gereği Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığına başvurmuşlardır.

Kısaca köy kalkınma kooperatifleri 1970'li yıllarda hem yatay hem de dikey alanda hızlı bir bütünleşme sürecine girmişlerse de, faaliyetlerinin dağınıklığı ve ekonomik güçsüzlükten ötürü başarılı olamamışlardır (İNAN,1984).

6. TEKİRDAĞ İLİNDE ÇOK AMAÇLI TARIMSAL KOOPERATİFLERDE YÖNETİM VE ORGANİZASYON

6.1. Yönetim

Yönetim, belirli bir takım amaçlara ulaşmak için başta insanlar olmak üzere parasal kaynakları, donanımı, demirbaşları, hammaddeleri, yardımcı malzemeleri ve zamanı birbiriyle uyumlu, verimli ve etkin kullanabilecek kararlar alma ve uygulama süreçlerinin toplamıdır. Yönetim kavramının içinde başta insanlar olmak üzere üretim faktörlerinin amaçlar doğrultusunda etkin ve verimli kullanımı sözkonusudur (EREN, 1991).

Kooperatiflerde yönetim fonksiyonları (planlama, organizasyon, koordinasyon, motivasyon ve kontrol) diğer organizasyonlardan farklı değildir. Ancak bu fonksiyonların işleyişinde, yönetim ile ortaklar arasında ilişkinin özelliğinden ötürü, bazı farklar vardır. Örneğin, şirketlerde çalışanların yönetime katkıları sınırlı, yönetici müdürün yetkisi fazla iken, kooperatifte yönetim kurulunun ve yönetici müdürün yetkileri genel kurul tarafından sınırlanmıştır. Böyle bir durumda yönetimin başarısı, yetenekli liderlere bağlıdır. Hatta Schiller'e göre, böyle bir lider yoksa, kooperatif yönetimi başarısız olur (Schiller, 1969)

Sadece çok amaçlı tarımsal kooperatifler için değil, bütün tarım kooperatifleri için dürüst, yetenekli, bilgili yöneticilere gereksinme vardır.

Bir kooperatifin toplumsal ve işletme amaçları ne olursa olsun, kooperatif liderleri bu amaçları gerçekleştirmek veya en azından bu amaçlara yaklaşmak için çaba sarfedeceklerdir. Bir başka deyişle, kooperatif işletmenin de diğer işletmeler ve şirketler gibi, yönetimde rasyonel kararlar almaya ihtiyacı vardır. Kooperatifin ekonomik faaliyetlerinde başarılı olabilmesi için bu şarttır (İnan, 1981).

Kooperatif yönetimi, geniş bir anlamda herhangi bir firmanın yönetimi gibi maddi, mali ve insan kaynaklarını kontrol ve kullanımını kapsadığı gibi, bütün iş sahalarını düzenler ve kontrol eder. Bunlardan başka ortak ve işçi eğitimi dahil, finansman, biriktirme (pooling), pazarlık, yönetim, satın alma, ticaret, nakliye, muhasebe, personel yönetimi ve haberleşmeyi de içine alır. Bu fonksiyonların uygulanmasında kooperatif yönetimi, ortaklara etkin hizmet vermek istiyorsa, bir kooperatif olarak işletme tekniklerine özellikle önem vermesi gerekmektedir.

Liderlik yeteneğine sahip yönetici müdürlere, bu derece gereksinme olmasına karşın, büyük tarım işletmeleri ve özellikle kooperatif işletmelerde, başarılı yöneticinin yetiştirilmesi, masraflı ve uzun zaman isteyen bir iştir (Raup, 1969).

Çok uluslu şirketler karşısında kooperatiflerin etkin bir karşı güç oluşturmaları için herşeyden önce yönetim alanında etkin olmaları gerekeceği açıktır. Çok uluslu şirketlere büyük bir üstünlük tanıyan yönetim yapılarının en belirgin özelliği, teknolojik yenilikleri hızlı bir biçimde gerçekleştirebilen, yeni pazarlara açılabilen, risk yüklenebilen, en gelişkin pazarlama tekniklerini kullanılabilen, tasarlayabilen, araştırma alanlarında merkezi hizmetlerden yararlanabilen esnek örgüt ve yönetim yapılarına sahip olmalarıdır. Böyle bir yapıya sahip olmaları nedeniyledir ki, bu şirketler kolaylıkla ulusal sınırların ötesinde yatay ve dikey bütünleşmelere girerek, sermaye yoğunlaşmasını gerçekleştirebilmektedir. Çok uluslu şirketlerin bu etkin ve esnek yönetim yapılarının işleyişinde, yüksek nitelikte personel çalışmalarının ve bu personelden en üst düzeyde yararlanmalarının büyük rolü olmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi çok uluslu şirketlerin sahip oldukları esnek örgüt ve yönetim yapılarının çok amaçlı kooperatif kuruluşlara da kazandırılması ve böylelikle rekabet gücünün artırılması olasıdır.

Kooperatifçiliğin temel değerlerini oluşturan kendi kendine yardım, ortak kaynak oluşumu, ortakların gönüllü çabaları, ideolojik bağlılıkları ve eğitime ağırlık verilmesi gibi değerler, çağdaş yönetim anlayışının da temelini oluşturmaktadır. Bütün bu değerler, esnek ve katılımcı bir örgüt yapısını ve yönetim anlayışını oluşturmada en elverişli öğelerdir. Çağdaş yönetimi oluşturacak değerler, çok uluslu şirketlere göre kooperatifçilikte fazlasıyla bulunmaktadır. Önemli olan bu değerleri geliştirip, etkili biçimde kullanabilmektir (Güven,1991).

6.1.1. Yönetim Organları

6.1.1.1.Genel Kurul

Tekirdağ Merkez İlçe ve diğer ilçelerde bulunan çok amaçlı kooperatiflerin olağan genel kurulları her yıl düzenli olarak ve 1163 sayılı kooperatifler kanununda belirtilen tarihler (her yıl hesap devresinin sona erdiği günü takip eden günlerden itibaren en geç 6 ay içinde) arasında yapılmaktadır. Genel kurulda her ortağın bir oy hakkı bulunmakta ve ortaklar genel kurulda yönetimi serbestçe eleştirebilmekte, buna karşılık kooperatif faaliyetlerine yön verebilecek önerilerde bulunmakta, yönetim kurulu da bu kararları icra etmektedir.

Genel kurul toplantılarında ortaklara kooperatiflerin faaliyetleri hakkında geniş bilgi verilmektedir. Bilanço ile kar-zarar hesabı görüşülüp, bir sonraki yılın iş programı ve tahmini bütçesi oylanmaktadır.

Yönetim ve denetim kurulları da genel kurul tarafından seçilmektedir. Yönetim kurulunun görevleri genel kurul tarafından saptanmaktadır.

6.1.1.2.Yönetim Kurulu

Kooperatiflerde yönetim kurulu 5 kişiden oluşmaktadır. Yönetim kurulu kooperatifin faaliyetlerini yöneten ve onu temsil eden icra organı olduğundan, genel kuruldan sonra en yetkili karar organıdır.

Genelde yönetim kurulları sorumluluklarının bilincinde olmakla birlikte sınırlı imkânlar nedeniyle mevcut kadroyu geliştirememektedir. Diğer bir deyişle yönetim kurulları dışında müdür ve muhasebe kadrosunun da gelişmesi istenmektedir.

Yönetim kurulu her 15 günde bir düzenli olarak toplanmaktadır. Çok amaçlı tarımsal kooperatiflerde tam bir demokratik yönetimden söz etmek mümkündür. Ancak yasada öngörülen yönetim kurulundaki kişilerin en az lise mezunu olması, yönetim kurulunun oluşturulmasında engel teşkil etmektedir. Yönetimde yer alacak kişilerin en az lise mezunu olması koşulunu köylerde bulma imkanı azdır.

İncelenen kooperatiflerde, genellikle kooperatiflerin kurucuları uzun yıllar kooperatif yönetim kurullarında yer almaktadır. Ayrıca, diğer yönetim kurulu üyelerinin de sürekli aynı kişilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Genel olarak, yöneticiler görevlerini kötüye kullandıkları yolunda bir izlenim yaratmadıkça ya da ortakların onlara olan güvenleri sarsılmadıkça doğal olarak aynı kişiler tekrar tekrar yönetim kurullarına seçilebilmektedirler.

Kooperatifin başarılı olmadığı ya da yöneticiler kendi çıkarları doğrultusunda çalıştıkları izlenimi verdiklerinde genel kurul, çoğunlukla yönetim kurulunu görevden almaktadır.

6.1.1.3.Denetim Kurulu

Yönetimin en zayıf olduğu noktayı denetim oluşturmaktadır. Özellikle muhasebe konusunda yeterli bilgiye sahip olmayan ortakların, iyi bir yönetici bulma konusunda olduğu gibi, iyi bir denetçi çıkarmaları da olanaksızdır. Dolayısıyla kooperatifin hesap işleri dışarıdan bir muhasebeciye para ile yaptırılmaktadır. Sonuçta, denetimin bir üst organ tarafından yapılması gerekmektedir. Ülkemizde, kooperatifler güçlü bir üst örgüt oluşturamamış olduklarından, bu görev zorunlu olarak kamu kuruluşlarına düşmektedir.

6.1.2.Yönetim Faaliyetleri

6.1.2.1.Tarımsal Üretim

Araştırma alanında şu ana kadar yalnız bir kooperatifte (Çorlu/Seymen Tarımsal Kalkınma Kooperatifi) toplu üretimin (Grup Tarımı) yapıldığı görülmüştür. Başarıyla uygulanan grup tarımından daha sonraki yıllarda yönetimin yetersizliği ve çeşitli nedenlerden dolayı vazgeçilmiştir.

Seymen grup tarımın denemesinden başka, araştırma alanında toplu üretim yapan diğer kooperatiflere rastlanmamıştır. Kooperatifler bitkisel ve hayvansal üretimde bulunan ortakların ürünlerinin değerlendirilmesinde ve pazarlanmasında yardımcı olmaktadır.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın kooperatiflere uyguladığı hayvancılık projelerine araştırma bölgesinde bulunan hiç bir kooperatifte rastlanmamıştır.

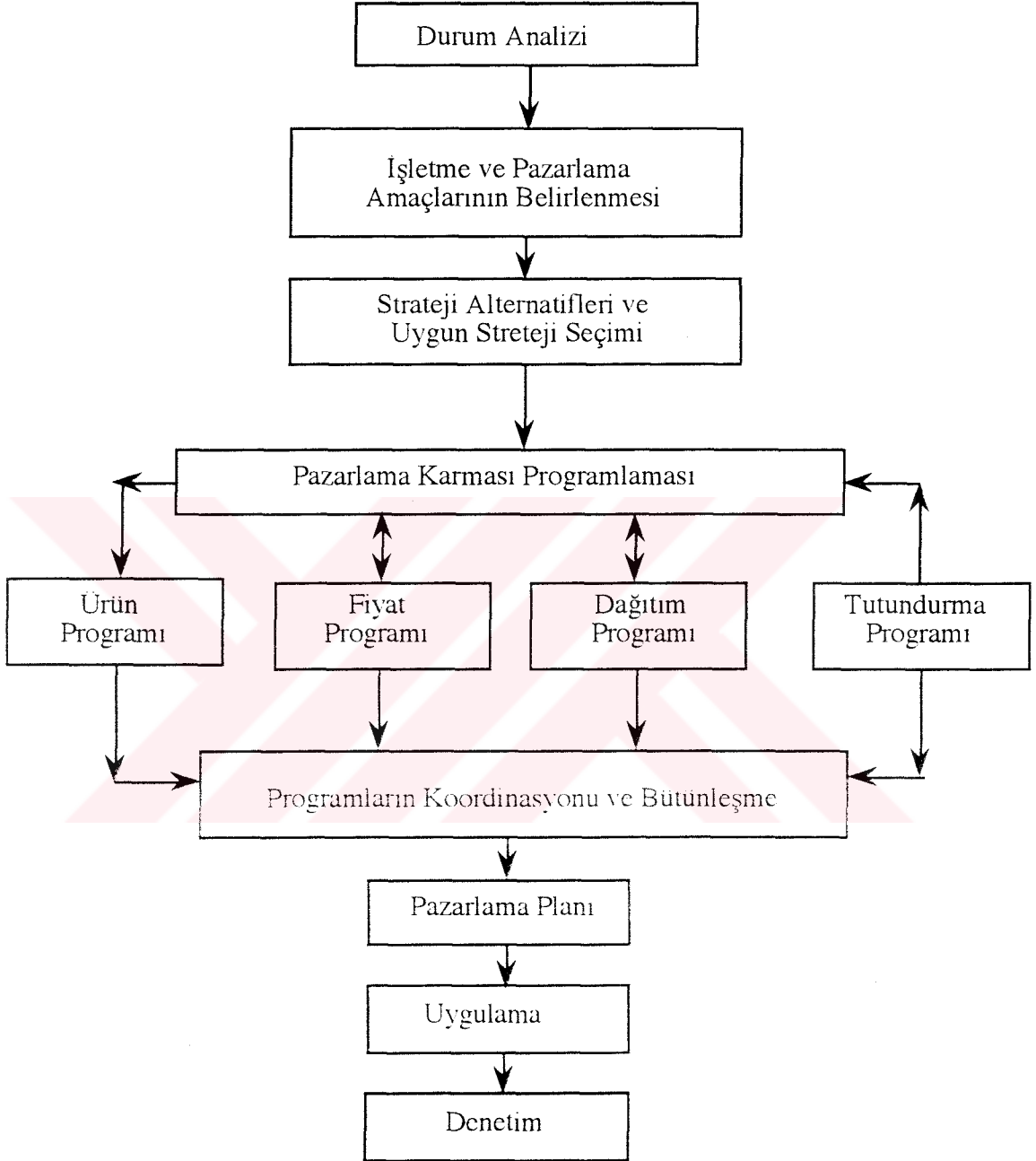
6.1.2.2. Pazarlama ve Alım

Araştırma alanındaki kooperatiflerin faaliyetleri incelendiğinde genelde yem temini, süt toplama, tüketim maddeleri ve akaryakıt üstüne faaliyet gösterdikleri anlaşılmıştır. İncelenen 27 kooperatifin geçtiğimiz yıl 11534 ton süt pazarladıkları, buna karşılık 5656,5 ton yem satışı gerçekleştirdikleri tespit edilmiştir. Ancak Hizmet Birlikleri'nin süt ve yem konusunda aktif hizmet vermeleri, bu konuda pazarlama ağlarını çok iyi organize etmeleri kooperatifleri ikinci plâna itmektedir.

Kooperatiflerin bugün en önemli sorunlarından bir tanesi pazarlama organizasyonundaki yetersizliktir. Bunun giderilebilmesi için kooperatifler en kısa zamanda kendilerine uygun pazarlama organizasyonunu oluşturmalıdırlar. Bu amaçla kooperatiflerin daha etkin ve kendi başlarına ayakta kalabilmeleri için diğer şirketlerde de geçerli olan Şekil 6.1.'deki model önerilebilir.

Gerek birim kooperatiflerin gerekse birliklerin başarılı olabilmesi için işletmenin içinde bulunduğu işin tanımının yapılması, gerçekleşmesi beklenen amaçların ve bu amaçları gerçekleştirecek stratejik yaklaşımların açıkça belirlenmesi gereklidir.

Durum analizinde amaç, bir anlamda, pazarlama planlaması için dış çevrenin resminin çekimidir. Böyle bir analizde incelenecek dört önemli çevresel değişken vardır. Bunlar;

Şekil 6.1. Pazarlama Organizasyonu Süreci

Kaynak: Tuncer Tokol, "Pazarlama Yönetimi", Örnek Kitapevi, Bursa, 1987.

a) rekabet, b) teknoloji, c) politik çevre ve d) taleptir.

Durum analizi, işletmenin karşılaştığı sorunları ve fırsatları ortaya çıkarır, "İşletme karşılaştığı fırsatları nasıl değerlendirir" sorusunu cevaplamakla da işletmenin amaçlarını belirlemiş olur.

İşletmenin temel amaçlarından bir tanesi kârlılık, diğeri ise büyümedir. İşletme amaçları yanında pazarlama amaçlarının da belirlenmesi gerekir. Bunlar ise;

- pazar payını genişletme
- yeni bir pazara girme
- dağıtım giderlerini azaltma
- alıcıya satış sonrası sunulan hizmetleri artırma
- aracı sayısını artırma.

Pazarlama stratejisi, pazarlama yöneticisinin takip etmek arzusunda olduğu bir hareket plânıdır. Durum analizi ve işletme amaçlarına dayanır.

Pazarlama karması programları dört bölümde incelenir:

- Ürün programı: Ürünün pazara tanıtımı, pazarın genişlemesi, pazarın olgunlaşması, satışların düşmesi.

-Fiyat programı: Üretilen ve satılan ürünün maliyeti, ürün ve hizmet için talebin özelliği, işletmenin içinde bulunduğu yasal çevre, ürün ve hizmetin türü, işletmenin fiyatlama amaçları

-Dağıtım programı: Üretici- Perakendeci-Tüketici

Üretici-Toptancı-Perakendeci-Tüketici

Üretici-Kurum-Toptancı-Perakendeci-Tüketici

Ayrıntılı olarak hazırlanan pazarlama karması programları birbirleriyle koordine edilerek bütünleştirilir. Bütünleşme gereklidir. Çünkü, çeşitli pazarlama fonksiyonları arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur.

İşletmenin pazarlama stratejileri seçildikten sonra ve bu stratejileri destekleyen pazarlama programları hazırlanıp bütünleştirildikten sonra, bunların yazılı bir pazarlama planında özetlenmeleri gerekir.

Sonuç olarak kooperatiflerin böyle bir pazarlama planlaması sürecini uygulayabilmeleri için iyi eğitim almış başarılı yöneticilere ihtiyaçları vardır.

6.1.2.3. Finansman ve Muhasebe

Kooperatiflerde yatırım ve geliştirme fonu, üretimi ve satışları artırıcı yönde yapılacak yatırımlarda kullanılır.

Kooperatifin girdiği birlik, kooperatif menfaati ile ilgili üretim ve satışları artırıcı yönde yatırımlar yaparsa, kooperatif genel kurul kararı ile birliğin konu ile ilgili yatırımlarında kullanılmak üzere bu fonun kısmen veya tamamen bu işte kullanılmasını karar altına alabilir.

Kooperatifler birliği ve merkez birliğine ayrılan fonun % 5'i birlik hissesi olarak ödenir, % 2'si ise birlik kanalıyla merkez birliğine gönderilir.

Kooperatiflerin bölgesinde birlik yoksa veya birliğe girmemişse yukarıdaki, % 7'lik oran kooperatifin yatırım ve geliştirme fonuna eklenir.

Kooperatif birliğe ortak olupta, birlik merkez birliğine ortak değil ise; % 2 merkez birliği hissesi kooperatifin yatırım ve geliştirme fonuna eklenir.

Bakanlık tanıtma ve eğitim fonu olarak ayrılan % 1'ler T.C. Ziraat Bankası Merkez Şubesi 30400/143 no'lu T.C. Ziraat Bankası Kavaklıdere Şubesi 304/12 no'lu hesaplardan birine yazılır.

Sosyal hizmetler fonu, kooperatif anasözleşmesinin 45. maddesinde belirtilen oranda müsbet gelir-gider farkından ayrılacak orandan meydana gelir.

Sosyal hizmetler fonu, ortakların sosyal ve kültürel ihtiyaçları ile kooperatif memur ve işçileri için ölüm, sigorta veya yardımlaşma maksadıyla kullanılır.

Kamu tüzel kişileri ve gerçek kişilerce yatırım ve geliştirme amacı ile yapılacak her türlü yardımlar ve ortakların yatırım için yaptıkları bağışlar, yatırım ve geliştirme fonuna eklenir.

Kooperatif, muhasebe usulünü bilanço esasına göre kurar ve kanunen tutulması gerekli defterleri tutar ve çalışmalarını iş prensipleri esaslarına uygun olarak düzenler. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nca örnek muhasebe ve bilanço kabul edildiği takdirde bunun uygulanması sağlanır.

Hesap yılı ocak ayının birinci günü başlar, aralık ayının son gününde biter.

Kooperatif, ekonomik ve mali durumunu borç ve alacak ilişkilerini ve her iş yılı içinde elde edilen neticeleri belirlemek amacıyla kooperatifin nitelik ve önemini gerektirdiği bütün defterleri (yevmiye defteri, defteri-kebir, envanter defteri, kasa defteri, ortaklık defteri ve karar defteri gibi) tutmaya mecburdur.

6.1.2.4. Gelirin Bölüşümü

Gayrisafi hasıladan her türlü masraflar, faiz ve amortisman karşılıkları çıktıktan sonra geriye kalan kısım müsbet gelir-gider farkıdır. Bu miktardan vergiler ve geçen yıllara ait zararlar düşüldükten sonra geri kalan kısım aşağıdaki oranlar üzerinden bölünür.

- % 10 yedek akçe
- % 1 Tarım ve Köyişleri Bakanlığı emrindeki tanıtma ve eğitim fonuna
- % 4 Yatırım ve geliştirme fonuna
- % 8 Sosyal hizmetler fonuna
- % 7 Birlik ve merkez birliğine yardım fonuna (birlik ve merkez birliğine ortak olunması halinde)
- % 70 risturn (ortakların işlemleri oranında dağıtılmak üzere) ayrılır.

Ancak araştırma bölgesindeki kooperatifler genelde bu son maddeyi uygulamamaktadır. Çünkü ortaklık paylarının 1.000.000 TL çıkması ve ortakların gelir düzeylerinin düşük olması nedeniyle tahsil edilemediğinden bu para ortakların kooperatifle yapmış olduğu alış veriş miktarı üzerinden ortakların sermaye paylarının üstüne eklenmektedir. Bu şekilde kooperatife eski girenle yeni giren arasındaki fark ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır.

Müsbet gelir-gider farkından, yönetim kurulu başkanı ve üyelerine pay ayrılmayacağı gibi, ortaklara sermaye üzerinden kazanç da verilmez. Ayrılan yedek akçeler, kooperatifin çalışması sırasında veya dağılmasında ortaklara dağıtılmaz.

Bir yıllık çalışma sonucu gelir-gider farkı menfi olduğu takdirde, açık yedek akçelerden ve bunların yeterli olmaması halinde ek ödemelerle veya ortak sermaye payları ile karşılanır. Menfi sonuçlar ortadan kaldırılmadıkça, gelir-gider farkı dağıtılamaz.

6.2. Organizasyon

6.2.1. Kooperatiflerin Kuruluşu ve Amaçları

Tekirdağ il'inde üreticileri kalkınma kooperatifleri kurmaya yönelten nedenleri aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

-Tarım topraklarının çok parçalı olması bunların işlenmesini güçleştirdiğinden verim düşüklüğüne neden olması

-Küçük işletmelerin traktör ve ekipmanları ile diğer tarımsal üretim araçlarına sahip olmadıklarından, ekim, sürüm, biçme, balya yapma gibi önemli işleri yüksek ücretle traktör sahiplerine yaptırmak zorunda kalmaları ve bunun çiftçilerin üretim masraflarını yükseltmesi,

-Türkiye genelinde olduğu gibi Tekirdağ'da da yurtdışına işçi gönderme isteği

-Başta, temel alt yapı tesisleri olmak üzere ekonomik, sosyal, kültürel alanda yapılması gereken bir çok hizmetin bulunması,

-Üreticilerin tarımsal ürünlerini yeterince değerlendirememeleridir

Çok amaçlı tarımsal kooperatifler kurulduktan sonra, üreticilerin önemli bir dert kaynağı olan süt konusuna öncelikle el atılmıştır. Çünkü bu konuda üreticilerin önemli problemleri bulunmakta idi. Bunlar:

-Süt fiyatları mandracılar tarafından ortaklaşa belirlendiği için oldukça düşük tutulmaktaydı.

-Mandracılar aldıkları sütün bedelini üreticiye zamanında ödememekteydi.

-Genellikle üretici mandracıya teslim ettiği sütün fiyatını dönem sonunda, süt bedelini alırken öğrenmekteydi.

-Dışarıdan gelen bazı mandracıların süte piyasa fiyatı üstünde teklifte buldukları ancak aldıkları sütün bedelini ödemediği ayrıldıkları ve bu nedenle de üreticileri mağdur ettikleri görülmekteydi.

-Süt alıcıları süt bedelini öderken hiçbir haklı nedene dayanmadan üreticiden keyfi kesintiler yapmaktaydı.

Bunların yanısıra, süt fiyatlarının yem fiyatları ile başabaş gittiği hatta zaman zaman yem fiyatının gerisinde kaldığı belirlenmiştir. Bu olumsuz etkenler karşısında üreticinin günlük süt ihtiyacı için elinde bir veya iki inek bırakıp diğerlerini elden çıkardığı görülmüştür.

Yukarıda belirtilen ve kırsal kesim için son derece önemli olan süt ve süt sığırıcılığı sorununa çözüm getirmek, halkın önemli bir gelir kaynağı olan hayvancılığı canlandırmak, sütün miktar ve kalitesini yükseltmek amacıyla çözümler aranmaya başlanmıştır. Üreticiler, acil önlem alınmadığı takdirde, hayvancılığın bölgede büyük bir darbe yiyerek gelişmesinin olanaksız hale geleceğini ve çok önemli bir gelir kaynağından yoksun kalınacağını ifade etmişlerdir.

Bunların sonucunda gerekli girişimler başlatılarak köylerin yapısına ve ihtiyaçlarına uygun faaliyette bulunan kooperatifler 1965 yılından itibaren kurulma aşamasına geçilmiştir.

6.2.2. Ortak Sayıları ve Arazi Varlıkları

Tekirdağ ili'nde çok amaçlı kooperatiflerin 1965'ten 1990 yılına kadar olan ortak sayıları sağlıklı olmadığından çizelge 6.1'de son üç yıla ait veriler verilebilmiştir. Çizelgeden de izlenebileceği gibi, 1991 yılında 6189 olan ortak sayısı 1023 kişi azalarak 1992'de 5166'ya düşmüştür. 1993'de ise kooperatifler 1518 ortak daha kaybederek ortak sayısı 3648'e inmiştir.

Çizelge 6.1. Tekirdağ İl'inde Çok Amaçlı Kooperatiflerin
Son Üç Yıla Göre Sayısı ve Ortak Sayısı

Yıllar	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	İndeks	Birliğe Ortak Koop.Sayısı	Birlik Sayısı
1991	49	6189	100	38	1
1992	49	5166	83.47	12	1
1993	47	3648	58.94	28	1

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü Dosyaları.

Diğer taraftan, Tekirdağ'da 11 kooperatifle kurulan Tekirdağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Birliği bulunmaktadır. Bu birliğe ortak kooperatif sayısı 1991 yılında 38 iken, 1992'de 12'ye inmiş, 1993 yılında tekrar 28'e yükselmiştir (çizelge 6.1).

Birliğe bağlı kooperatif sayısının 1991 yılında 38 iken, 1992 yılında 12'ye düşmesine neden olarak daha önceki konularda belirtildiği gibi yönetimin etkin çalışmaması gösterilmektedir. 1992 yılında yönetimde değişiklik yapılmış ve yeni yönetim traktör yedek parça satışı yanında, süt satışı ve yem katkı maddeleri satışı konusunda da yeni faaliyetlere girmiştir. Ayrıca aynı dönemlerde Çanakkale, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ'da bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Birlikleri birleşerek Trakya Köy A.Ş. kurulmuştur. 1994'ün yaz aylarında Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü 3476 sayılı kanundaki değişikliğin 72 maddesi uyarınca aynı bölgede bulunan Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Birliklerinin birleşmelerini uygun görmüştür. Halen bu birleştirme çalışmaları ve konu ile ilgili tartışmalar sürmektedir.

Aynı kanunla Tekirdağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Birliği, İstanbul Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Bölge Birliği'ne bağlanma çalışmaları halen sürdürülmektedir.

Trakya Köy A.Ş.'nin Almanya'dan ithal ettiği 200 süt ineğini emsallerinden bir milyon lira daha ucuza bölge üreticilerine dağıttığı ve yılda bir ton civarında fazla süt verdiği belirtilmektedir. Trakya Köy A.Ş.'nin bu girişimi Türkiye'de ilk örnek kabul etmek olasıdır (Anonymous,1993). Bu olumlu gelişmelerin Tekirdağ Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Birliğine bağlı kooperatifler 12'den 28'e çıkarılmasındaki etkisinin önemli olduğu söylenebilir.

Çizelge 6.2'de ilçelerde bulunan çok amaçlı tarım kooperatiflerin sayıları, ortak sayıları ve ortaklarının arazi varlığının ilçeler itibariyle dağılımı verilmiştir. Çizelge

incelendiğinde Malkara ilçesinde bulunan köy kalkınma kooperatiflerine ortak olan çiftçilerin toplam arazi varlığı diğer ilçelerdeki kooperatif ortaklarına oranla en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Çizelge 6.2.Çok Amaçlı Tarımsal Kooperatiflerin Sayıları, Ortak Sayıları ve Ortaklarının Arazi Varlığının İlçeler İtibariyle Dağılımı
(1993)

İlçeler	Ortakların Arazi Varl. (da)	% (Oran)	Kooperatif Sayısı	% (Oran)	Ortak Sayısı	% (Oran)
Malkara	119 260	43	17	36.17	1114	30.54
Hayrabolu	41 442	15	8	17.02	940	25.77
Çorlu	37 853	14	7	14.89	401	10.99
Muratlı	39 425	13	4	8.51	556	15.24
Çerkezköy	27 009	10	5	10.64	267	7.32
Merkez	10 739	4	4	8.51	315	8.63
Saray	959	1	2	4.26	55	1.5
Toplam	276 687	100.00	47	100.00	3648	100.00

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü Dosyaları, Tarım İlçe Müdürlüğü, Kooperatif dosyaları

Bunu sırasıyla Hayrabolu, Çorlu, Muratlı, Çerkezköy, Tekirdağ ve Saray ilçelerindeki kooperatifler izlemektedir. Öte yandan Malkara ilçesi kooperatif sayısı ve ortak sayısı bakımından da yine en fazla sayıya sahip olduğu anlaşılmaktadır.

6.2.3. Sermaye Varlıkları

Çok amaçlı tarımsal kooperatiflerin ortaklarının genellikle düşük sermaye payı yüklenmeleri ve bunu ödemede bile güçlük çekmeleri nedeniyle daima finansman sorunları olmuştur. Bu nedenle, kooperatifler yalnızca kendi öz kaynakları ile ortaklarının yararına olan yatırımları gerçekleştirememekte ve dış finansman kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır.

Bu kooperatiflerin yatırım faaliyetleri bankalarca düşük faizli ve yeterli miktarda krediyle desteklenmediğinden, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğüne desteklenmektedir. Ancak bu destek hiçbir zaman yeterli düzeyde olmamıştır.

Kooperatiflerin sermayesi değişebilir olup, ortakların taahhüt ettikleri ortaklık payları tutarından ibarettir. Kooperatif sermayesinin en az haddi 1994 yılında 15.000.000 liradır. Bunun 1/4'ü olan 3.750.000 TL'nin kuruluşta peşin ödenmesi gerekmektedir. Ortaklar da yükledikleri nakdi sermayenin 1/4'ünü ilk girişte peşin, geri kalanını da en geç 2 yılda ve eşit taksitlerle ödemek zorundadırlar.

Kooperatif, genel kurulca kabul edilecek ayn nevinden sermaye karşılığı ile de ortak kabul edebilir. Ayrıca kendisi mevcut bir işletmeyi veya aynları tüzel kişiliği adına devralabilir (ANONYMOUS, 1989).

Çizelge 6.3. İlçeler İtibariyle Ortaklar Taahhüt Ettikleri ve Gerçekleşen Sermaye Miktarı (TL) (1993)

İlçeler	Sermaye Miktarı		
	Taahhüt Edilen	Ödenen	Ödeme Oranı (%)
Merkez	31 500 000	30 375 000	96.5
Çerkezköy	26 700 000	26 700 000	-
Çorlu	49 927 000	49 927 000	-
Hayrabolu	94 000 000	90 080 000	95.9
Malkara	125 626 000	125 375 000	99.9
Muratlı	61 994 417	61 740 484	99.7
Saray	6 100 000	6 100 000	-
Toplam	395 847 417	389 297 484	100.0

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü Dosyaları.

Çizelge 6.3.'de Tekirdağ'da ilçeler itibariyle çok amaçlı kooperatiflerin sayısı, ortak sayısı ve sermaye varlıkları yer almaktadır. Buna göre, 1993 yılı son Genel Kurul'da taahhüt edilen sermaye 47 kooperatifte 395 487 417 TL'dir. Ödenen sermaye ise 389 297 484 TL'dir. Diğer bir ifade ile taahhüt edilen sermayenin % 98.3'ü ortaklarca ödenmiştir.

Çizelgeden de görüldüğü gibi, Çerkezköy, Çorlu ve Saray taahhüt ettikleri sermaye ödemelerini tamamlamış olup, Merkez, Hayrabolu, Malkara ve Muratlı taahhüt ettikleri ödemeleri halen sürdürmektedir.

Bütün bunlar gözönüne alındığı zaman çok amaçlı birim kooperatiflerinin sermayelerinin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Sermayelerinin azlığı ise kooperatiflerin etkin bir şekilde faaliyet vermesine engel teşkil etmektedir.

7. TEKİRDAĞ İLİNDE ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNDE KOOPERATİF ORTAK İLİŞKİLERİ

7.1. Ortakların Kooperatifle Olan İlişkilerinin Niteliği

7.1.1. İşletme Genişlik Grupları İtibariyle Kooperatif Ortaklık Süreleri

Örneğe alınan üreticilerin bağlı buldukları kooperatiflere ilişkin ortaklık sürelerinin işletme büyüklük grupları itibariyle dağılımı çizelge 7.1'de ayrıntılı olarak verilmiştir.

Çizelge 7.1 Kooperatif Ortaklık Süreleri (Yıl)

Süre	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251- + (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
1-5 yıl	10	12.4	15	22.1	3	27.3	2	12.5	-	-	30	15.5
6-10 yıl	30	37.0	23	33.8	3	27.3	4	25.0	7	38.9	67	34.5
11-+ yıl	41	50.6	30	44.1	5	45.4	10	62.5	11	61.1	97	50.0
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

İşletmeler ortalamasında toplam üreticilerin % 50'sinin 11 yıl ve daha uzun süreli olarak kooperatif ortaklıklarını sürdürdükleri anlaşılmaktadır. 6 ile 10 yıl arasındaki bir dönem içerisinde herhangi bir çok amaçlı kooperatife ortak olan üreticilerin oranı yaklaşık üçte bir dolayındadır (% 34.5). Daha kısa bir dönemi kapsayan (1-5 yıl) ortaklık süreleri ise % 15.5 ile en düşük düzeydedir.

İşletme büyüklük grupları itibariyle ortaklık süreleri ele alındığında, 11 yıl ve daha uzun süreli kooperatif ortaklığının tüm işletme gruplarında en yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. 6-10 yıl arasındaki dönem içerisinde kooperatifle ortaklıklarını sürdüren üreticilerin oranı gruplara göre % 25.0 ile % 38.9 arasında değişmekte olup, ikinci sıradadır. Yakın geçmişte ortaklığa başvuran üreticiler ise (1-5 yıl) gruplar itibariyle farklılıklar göstermektedir. Örneğin; topraksız ve 101-250 dekar arasında araziye sahip olan üreticiler yaklaşık aynı düzeyde yer alırken (% 12.5), 1-50 dekar ve 51-100 dekar işletme genişlik gruplarında bulunan ortakların kooperatife giriş sürelerinin sırasıyla % 22.1 ile % 27.3 oranlarında olduğu anlaşılmaktadır. 251 dekardan geniş

araziye sahip üreticiler arasında belirtilen dönemde kooperatif ortağı olan herhangi bir üreticiye rastlanmamıştır.

7.1.2. Kooperatife Ortak Olmada Gecikme Nedenleri

Çizelge 7.2'de Üreticilerin kooperatife ortak olmada gecikme nedenleri verilmiştir. Çizelgeden de anlaşılacağı üzere işletmeler ortalamasında kooperatif hakkında yeterli bilgilerinin olmadığını ileri sürenler % 64.4 ile başlıca gecikme nedeni olarak ilk sırada yer almıştır. Bunu başlangıçta kooperatifin yararlı olacağına inanmayan üretici grubu izlemiştir (% 64.0).

Çizelge 7.2. Kooperatife Ortak Olmada Gecikme Nedenleri

Gecikme Nedenleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251++ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Başlangıçta kooperatiflerin yararlı olacağına inanılmaması	59	72.8	47	69.1	6	54.5	5	31.3	7	38.9	124	64.0
Kooperatif hakkında yetersiz bilgi düzeyi	63	77.8	44	64.7	5	45.5	6	37.5	7	38.9	125	64.4
Kooperatif yöneticilerine güven duyulmaması	20	24.7	14	20.6	2	18.2	3	18.8	2	11.1	41	21.1
Kooperatifin uzun süre etkili çalışmaması	10	12.3	4	5.9	6	54.5	4	25.0	5	27.8	29	15.0
Üyelik aidatının yüksek bulunması	6	7.6	3	4.4	1	9.1	-	-	-	-	10	5.2
Komşu üreticilerin de katılmaması	11	13.6	8	11.8	1	9.1	2	12.5	1	5.5	23	11.9
Kooperatif hakkında olumsuz propaganda yapılması	22	27.2	31	45.6	2	18.2	1	6.3	1	5.5	57	29.4

Daha sonra % 29.4 ile kooperatif hakkında olumsuz propagandaların yapılması ve % 21.1 ile ortakların kooperatif yönetimine güven duymaması gibi nedenler sıralanmıştır. Yüzde 15.0 ile kooperatifin uzun süre etkili çalışmaması, % 11.9 ile komşu üreticilerden etkilendikleri ve düşük oranda (% 5.2) bir üretici grubunun ise üyelik aidatını yüksek buldukları anlaşılmıştır.

İşletme büyüklük grupları açısından değerlendirildiğinde "topraksız" ve "1-50" dekar arası arazi sahiplerinin, başlangıçta kooperatiflerin yararlı olacağına inanmadıkları için ortaklık konusunda kooperatife ortak olmada tereddüte düştükleri ortaya çıkmıştır. "51-100" dekar arası arazisi olan ortaklar ise, kooperatifin uzun süre etkili çalışmaması ve başlangıçta kooperatifin yararlı olacağına inanmadıkları için kooperatife ortak olmada gecikmelerini öncelikli nedenler olarak ifade etmişlerdir (çizelge 7.2). Diğer neden ise kooperatif hakkında yeterli bilgilerinin olmayışıdır. "101-250" dekar arası ve 251 dekardan fazla araziye sahip ortaklar, kooperatif hakkında bilgi düzeylerinin düşük olmasını başlıca gecikme nedeni olarak ileri sürmüşlerdir. Genel olarak ortakların kooperatif hakkında bilgi düzeylerinin düşüklüğünün ortak olmada başlıca engeli oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda yetkili kurumların üzerine düşen görevleri yerine getirmesi zorunlu bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Daha geniş bir anlatımla, kooperatifçilik eğitimi ilkesinin etkili bir biçimde uygulanması konusunda gerekli çabaların yaygınlaştırılması son derece önem taşımaktadır.

7.1.3. Kooperatif Ortaklık Kararını Etkileyen Şahıs ve Kuruluşlar

Anket uygulanan 194 üreticiden 140'ı (% 72.2) kooperatife ortaklık kararlarını etkileyen en büyük faktörün önder çiftçiler olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuç, Türk-Alman işbirliği ile yürütülen "Önder Çiftçi Projesi"nin üreticiler üzerindeki olumlu etkisini gösteren ve kooperatifçilik hareketinin gelişmesine de dolaylı bir katkı sağlayan bir uygulama olmasının da açık bir kanıtı kabul edilebilir. Üreticilerin % 57.2'sinin de komşu üreticilerden etkilenecek kooperatife ortak olma kararı verdiklerinin ortaya çıkması, yayımcı ve sosyologlar ile kamu ve özel sektör firma temsilcilerine köy kahvesi kültür ve geleneğinin önemini göstermesi ve faaliyetleri için etkili bir hareket noktası oluşturması bakımından dikkate alınması gereken bir olgu olarak nitelenebilir. Kooperatif başkanından etkilendiklerini ileri sürenlerin oranı % 51.5 ile üçüncü sırayı alırken, % 43.3 oranında üreticinin ise muhtarın ısrarı ve ikna etmesi sonucu kooperatife ortak olduklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 7.3. Kooperatif Ortaklık Kararını Etkileyen Şahıs ve Kuruluşlar

Etkilenme Faktörleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Muhtar	46	56.8	20	29.4	4	36.4	7	43.8	7	38.9	84	43.3
Komşu Üretici	60	74.1	31	45.6	6	54.5	6	37.5	8	44.4	111	57.2
Önder Çiftçi	70	86.4	48	70.6	9	81.8	6	37.5	7	38.9	140	72.2
İlçe Müdürlüğü	38	46.9	11	16.2	3	27.3	8	50.0	7	38.9	67	34.5
Kooperatif Başkanı	50	61.7	27	39.7	5	45.5	8	50.0	10	55.6	100	51.5
Diğer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Öte yandan tarım ilçe müdürlüğü elemanlarının üreticiler üzerindeki etkisinin % 34.5 ile en düşük düzeyde bulunması dikkat çekici bir bulgu olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim, son yıllarda ilçe müdürlüklerine taşıt ve akaryakıt alımı için ayrılan ödeneğin son derece düşük tutulması, teknik elemanlarının köy ziyaretlerini olumsuz yönde etkilemiş ve giderek üretici ile aralarındaki diyalog zayıflamıştır. Dolayısıyla, üreticilerin teknik, ekonomik ve sosyal alanlardaki kararlarını etkilemede devlet otoritesinin yerini diğer güç odaklarının (önder çiftçi, özel firma elemanları v.b.) almaya başladığı öne sürülebilir.

Çizelge 7.3'teki veriler işletme büyüklük grupları itibariyle incelendiğinde, kooperatif ortaklık kararını etkileyen şahıs ve kuruluşların önem derecelerinin işletmeler ortalamasında elde edilen değerlerle topraksız ve 100 dekara kadar araziye sahip üreticiler bakımından herhangi bir farklılık bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ancak daha fazla araziye sahip işletme gruplarında kooperatif başkanlarının daha etkin rol oynadığı ve komşu üreticilerinin de ikinci derecede etkilenme faktörü olarak belirlendiği görülmektedir.

7.1.4.Ortaklık Öncesi Kooperatif Ana Sözleşmesi Hakkında Bilgi Sahibi Olma Durumu

Araştırma kapsamına alınan çok amaçlı tarımsal kooperatif ortaklarının, kooperatif anasözleşmesini okuma durumu veya ne ölçüde bilgi sahibi olduklarına ilişkin soruya verdikleri yanıtlar Çizelge 7.4'te verilmiştir.

Çizelge 7.4. Ortaklık Öncesi Kooperatif Ana Sözleşmesini Okuma Durumu

	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Okuyan	41	50.6	37	54.4	4	36.4	8	50.0	9	50.0	99	51.0
Gerek Görmeyen	40	49.4	31	45.6	7	63.6	8	50.0	9	50.0	95	49.0
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Buna göre, ortakların % 51'inin anasözleşme hakkında yeterli bilgi sahibi olduklarını ileri sürmüşler ve bu bilgiyi gerek okuyarak veya gerekse seminer, konferans niteliğindeki toplantılardan edindiklerini açıklamışlardır. Geri kalan bölüm ise, anasözleşmeyi hiç okumadıklarını veya gerek görmediklerini belirtirken, önemli sayıda üretici böyle bir sözleşmeden haberleri olmadıklarını itiraf etmişlerdir.

İşletme büyüklük grupları itibariyle incelendiğinde, 101 dekar ve daha geniş araziye sahip olan üreticilerin oranı aynı kalırken, 51-100 dekar arasında yer alan grubun yaklaşık üçte ikisinin anasözleşme konusunda yeterli bilgi sahibi olmadıkları veya okumaya gerek duymadıkları ortaya çıkmıştır.

7.1.5.Son Üç Yılda Kooperatif Ortaklarının Genel Kurula Katılma Nedenleri

Çizelge 7.5'da görüldüğü gibi, görüşüne başvuru alan 194 kooperatif ortağından 173'ü (% 89.2) son üç yılda yapılan genel kurul toplantılarına en az bir kez katıldıklarını belirtmişlerdir.

Bilgi edinmek amacıyla genel kurula katılan ortaklar toplam içinde % 86.7 ile ilk sırayı alırken, ortaklık görevi olduğunu düşünerek katılanlar % 64.7 ile ikinci sırada bulunmaktadır. Yönetim kuruluna etkin kişileri seçme amacıyla genel kurula ilgi gösterenlerin oranı ise % 36.9 ile son sırada yer almaktadır. Yönetim kuruluna seçilme düşüncesiyle toplantılarda bulunan herhangi bir ortağa rastlanmamıştır. Ancak bu konuda ortakların olumlu yanıt vermektan kaçındıkları izlenimi edinilmiştir.

Ortakların toplantıya katılma nedenleri işletme büyüklük gruplarına göre ele alındığında, toprak sahibi olmayan ve genellikle hayvancılık faaliyetinde bulunan ortakların genel kurula katılma nedeni olarak öncelikle kooperatif hakkında bilgi edinme amacını ileri sürdükleri anlaşılmaktadır (% 85.7). Tüm işletme gruplarında söz konusu

neden ilk sırada yer alırken, önem derecesi de işletmeler toplamındaki sıralama ile aynı bulunmuştur.

Çizelge 7.5. Son Üç Yılda Yapılan Genel Kurul Toplantılarına Katılma Nedenleri

Toplantılara Katılma Nedenleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Bilgi edinmek amacıyla	60	85.7	55	90.2	8	88.9	12	75.0	15	88.2	150	86.7
Yön. kuruluna etkin kişileri seçmek için	20	28.6	27	44.3	4	44.4	8	50.0	5	29.4	64	36.9
Yön. kuruluna seçilmek için	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ortaklık görevi olduğu için	50	71.4	40	65.6	6	66.7	10	62.5	6	35.3	112	64.7
Diğer nedenler	2	2.8	2	3.3	-	-	-	-	1	5.9	5	2.9
Fikri yok	-	-	2	3.3	-	-	-	-	-	-	2	1.2
Katılan	70	86.4	61	89.7	9	81.8	16	100.0	17	94.4	173	89.2

7.1.6. Son Üç Yılda Kooperatif Ortaklarının Genel Kurula Katılmama Nedenleri

Ortakların % 10.8'i (21 ortak) son üç yılda yapılan genel kurul toplantılarına katılmadıklarını belirtmişlerdir (çizelge 7.6). Çizelgeden de görüldüğü gibi, toplantıların sıkıcı olduğu gerekçesiyle genel kurula katılmayan ortakların oranı genel toplam içinde üçte iki gibi son derece yüksek bir düzeyi ifade etmektedir (% 66.7).

Kooperatife ortak olup da genel kurula katılmayan üreticilerin diğer bir gerekçesi ise, toplantıların kendilerine herhangi bir yarar getirmeyeceği şeklinde ortaya çıkmıştır (% 42.9).

Öte yandan toplantılara katılmak isteyip de, işlerinin yoğunluğu nedeniyle katılmadıklarını bahane gösteren ortakların oranı da azımsanmayacak ölçüdedir (% 33.3).

Yönetim kurulunu beğenmediği için genel kurula ilgi göstermeyen ortakların oranı ise % 14.3 ile en düşüktür.

Çevrenin etkisi veya baskısı karşısında çekimser kalarak toplantılara katılmayan kooperatif ortağına rastlanmamıştır.

Çizelge 7.6. Son Üç Yılda Yapılan Genel Kurul Toplantılarına Katılmama Nedeni

Toplantılara Katılmama Nedenleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Özel mazeret	3	27.3	-	-	1	50.0	-	-	-	-	4	19.0
Ortaklara yarar sağlamadığı için	5	45.5	2	28.6	1	50.0	-	-	1	100.0	9	42.9
Toplantılar sıkıcı olduğu için	10	90.9	4	57.1	-	-	-	-	-	-	14	66.7
Yön.kurulunu beğenmediği için	-	-	3	42.9	-	-	-	-	-	-	3	14.3
İşlerin yoğun olduğu zamanlarda yapıldığı için	3	27.3	4	57.1	-	-	-	-	-	-	7	33.3
Çevre baskısı olduğu için	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İlgisizlik	3	27.3	4	57.1	-	-	-	-	-	-	7	33.3
Katılmayan*	11	13.6	7	10.3	2	18.1	-	-	1	5.6	21	10.8

*Katılmayan ortaklar sırasındaki %'ler katılmayanların toplam ortak sayısına oranlarıdır.

7.1.7.Yönetim Kurulunda Alınan Kararları Olumlu veya Olumsuz Bulma Nedenleri

Çizelge 7.7.'de yönetim kurulunda alınan kararları olumsuz bulan 11 kişiye bunun nedenleri sorulmuş ve bunların % 90.9'u (10 ortak) yöneticilerin çıkarları doğrultusunda karar alındığını belirtmiştir. İşletme büyüklük gruplarına bakıldığında ise, ortakların genelde aynı kanıda oldukları görülmektedir. Diğer taraftan, kooperatif ortaklarının % 94.3'ü yönetim kurulunda alınan kararları olumlu bulduğunu ifade etmiştir.

Çizelge 7.7. Yönetim Kurulunda Alınan Kararları Olumlu veya Olumsuz Bulma Nedenleri

Olumlu Olumsuzluk Nedenleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
O	6	85.7	2	100.0	1	100.0	1	100.0	-	-	10	90.9
I	1	14.3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	9.1
u	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
m	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
s	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
u	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
z	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fikri yok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Olumlu	74	91.4	66	97.1	10	90.9	15	93.8	18	100.0	183	94.3

7.1.8. Kooperatif Ortaklarına Göre Yönetimde Etkili Olan Şahıs veya Birimler

Kooperatif yönetiminde etkili olan şahıs ve kuruluşlara ilişkin ortakların görüşleri çizelge 7.8'da verilmiştir. İşletmeler toplamında yönetim kurulunun en etkili birim olduğu ortaklarca yaygın bir görüş olarak belirlenmiştir (% 46.9). Yönetim kurulu başkanının saygınlığına bağlı olarak bazı yörelerde öncelikli, genel ortalama içerisinde ise ikinci derecede etkili şahıs olabildiği anlaşılmıştır (% 31.4). Fikri olmayanların oluşturduğu grup, % 12.4 gibi önemli sayılabilecek bir düzeyde bulunmuştur. Öte yandan kooperatif faaliyetlerini yürütmekle yükümlü olan ve etkinlik bakımından ön sırada yer alması beklenen kooperatif müdürleri için olumlu herhangi bir görüş bildirilmemesi başkanların aynı zamanda müdür görevini üstlendiklerinden ötürüdür.

Çizelge 7.8. Kooperatif Yönetiminde Etkili Olan Şahıs veya Birimler

Yönetimde Etkili Şahıslar/ Birimler	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Genel Kurul	8	9.57	9	13.2	-	-	-	-	1	5.6	18	9.3
Yönetim Kurulu	35	43.2	34	50.0	7	63.6	5	31.3	10	55.6	91	46.9
Yön. Kurulu Başkan	28	34.6	16	23.5	3	27.3	9	56.2	5	27.8	61	31.4
Müdür	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fikri yok	10	12.3	9	13.2	1	9.1	2	12.5	2	11.1	24	12.4
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

İşletme gruplarında ise, genel eğilim ile önemli bir çelişki bulunmadığı ve büyük ölçüde benzer görüşler öne sürüldüğü anlaşılmaktadır (çizelge 7.8). Ancak 51 dekadardan küçük işletmeye sahip olan bazı kooperatif ortakları, genel kurulun etkinliğine ilişkin olumsuz görüş ortaya koymuşlardır.

7.1.9. Kooperatifin Müdür ve Diğer Personelinin Seçimine İlişkin Bilgi Durumu

Çizelge 7.9.'da kooperatifin müdür ve diğer personelinin atanmasına ilişkin yetki sahibi şahıs veya birim konusunda ortakların görüşleri mutlak ve oransal olarak işletme grupları itibarıyla yer almaktadır.

Çizelge 7.9. Kooperatifin Müdür ve Diğer Personelinin Seçimine İlişkin Bilgi Durumu

Müdür ve Diğer Personel Seçimi	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Ortaklar	13	16.0	10	14.7	4	36.4	3	18.8	1	5.6	31	16.0
Yönetim kurulu	64	79.0	51	75.0	7	63.6	13	81.3	16	88.8	151	77.8
Genel kurul	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fikri yok	4	5.0	7	10.3	-	-	-	-	1	5.6	12	6.2
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Kooperatif ortakları yaygın olarak konuyla ilgili yetkili birimin yönetim kurulunun olması gerektiği yolunda kanaat sahipleri (% 77.8).

Bizzat kendileri tarafından seçilmesi gerektiğine ilişkin görüş belirten ortakların oranı % 16.0 düzeyindedir.

Fikir sahibi olmayan düşük sayıda üreticiye karşılık (% 6.2), genel kurula yetki tanıyan hiçbir ortağa rastlanmamıştır.

Müdür ve diğer personelin seçimi, işletme büyüklük grupları açısından incelendiğinde, ortakların yaklaşık aynı görüşü paylaştıkları anlaşılmaktadır.

7.1.10. Kooperatifte Önemli Atamaların Kimin Tarafından Yapılması Gerektiğine İlişkin Düşünceleri

Kooperatifte önemli atamaların kimin tarafından yapılması gerektiğine ilişkin düşünceler çizelge 7.10'da görüldüğü gibidir. Çizelgeden de anlaşıldığı gibi, ortakların % 52.6'sı genel kurul tarafından önemli atamaların gerçekleştirilmesini talep ederken, % 23.7'si yönetim kurulu tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda yorum yapmayanların oranı ise % 23.7'dir.

Atamalarda karar organı büyüklük gruplarına göre ele alındığında aynı düşüncenin hakim olduğu görülmektedir. Yani karar organının genel kurul olması gerektiğidir. Ancak 251 ve daha fazla arazisi olan ortakların % 44.4'ü yönetim kurulunun, % 27.8'i ise genel kurulun atamalarda karar organı olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Çizelge 7.10. Kooperatifte Önemli Atamaların Kimin Tarafından Yapılması Gerektiğine İlişkin Düşünceleri

Atamalarda Karar Organı	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Ortaklar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yönetim kurulu	15	18.5	16	23.6	1	9.1	6	37.5	8	44.4	46	23.7
Genel kurul	47	58.0	36	52.9	7	63.6	7	43.8	5	27.8	102	52.6
Fikri yok	19	23.5	16	23.5	3	27.3	3	18.8	5	27.8	46	23.7
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

7.1.11.Kooperatifin Yönetim ve Denetleme Kurullarının Görev Etkinliği Üzerine Düşünceleri

Kooperatif ortakları genel olarak yönetim ve denetleme kurullarının görevlerini yerine getirdiklerine inandıklarını (% 74.2) belirtirken, % 11.3'ü sözkonusu organların etkin çalışmadığını ileri sürmüştür. Yönetim ve denetleme kurullarının kısmen görev yaptığı şeklinde görüş belirten ve konuya ilişkin herhangi bir fikir ortaya koyamayan ortakların oranı ise sırasıyla % 8.2 ve % 6.2 gibi düşük düzeylerde bulunmuştur.

Yukarıda yer alan işletmeler toplamına ilişkin bulguların, işletme büyüklük gruplarında da önemli ölçüde değişmediği görülmektedir (çizelge 7.11).

Çizelge 7.11. Kooperatifin Yönetim ve Denetleme Kurullarının Görev Etkinliği Üzerine Düşünceleri

Görev Etkinliği	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Etkin	59	72.8	51	75.0	8	72.7	13	81.3	13	72.2	144	74.2
Etkin Değil	10	12.3	8	11.8	-	-	3	18.7	1	5.6	22	11.3
Kısmen Etkin	6	7.4	5	7.3	2	18.2	-	-	3	16.7	16	8.2
Fikri yok	6	7.4	4	5.9	1	9.1	-	-	1	5.6	12	6.2
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

7.1.12.Mevcut Personelin Değiştirilmesi/Değiştirilmemesi Gereği ve Nedenleri

Araştırma kapsamına alınan kooperatiflere ilişkin görüşlerine başvuru alan ortaklar genelde bağlı oldukları kooperatiflere karşı olumsuz yargılara sahip olmalarına rağmen, mevcut personelin değiştirilmesine karşı bir tavır içerisinde oldukları ve böyle bir uygulamayı benimsedikleri anlaşılmaktadır (çizelge 7.12). Genel olarak karşılaşılan sorunların üst düzey görevlilerinden kaynaklandığı şeklinde yaygın bir kanı içerisinde olan ortaklar, kooperatifte çalışan personeli eleştirmekten kaçınmaktadırlar.

Çizelge 7.12. Mevcut Personelin Değiştirilmesi/Değiştirilmemesi Gereği ve Nedenleri

Mevcut Personelin Değiştirilmesi/Değiştirilmemesi		İşletme Büyüklük Grupları											
		Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250(da)		251- + (da)		Toplam	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Hayır-Gerek Yok		66	81.5	56	82.3	11	100.0	11	68.8	14	77.8	158	81.4
Evet	Beceriksizlik	15	100.0	10	83.3	-	-	4	80.0	2	50.0	31	86.1
	Eğitimsizlik	10	66.6	-	-	-	-	-	-	2	50.0	12	33.3
	İltimas	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Yolsuzluk	5	33.3	-	-	-	-	-	-	-	-	5	13.9
	Fikri yok	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam		81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Personelin değiştirilmesi taraftarı olan ortakların en çok yakındığı konuların başında yeterli olmayan beceri ve eğitim düzeyi gelmektedir. Çok düşük oranda da olsa yolsuzluk iddialarında bulunan ortaklara rastlanmaktadır (çizelge 7.12).

Kooperatif personelinden özellikle topraksız ve az topraklı ortakların şikayetçi olması dikkati çeken bir bulgudur.

7.1.13.Kooperatife Ortak Olma Nedenleri

Çizelge 7.13'da görüldüğü üzere ürünlerine daha yüksek fiyat bulabilme ümidiyle kooperatife ortak olan üreticiler toplam içinde % 64.9 ile ilk sırayı alırken, ürünlerini daha kolay pazarlayabilme amacıyla olanlar % 62.9 ile ikinci sırada bulunmaktadır. Kredi imkanlarından yararlanabilmek için kooperatife ortak olanların oranı % 34.5, tüketim mağazasının sağladığı avantajlar nedeniyle ortak olanların oranı ise % 30.4'tür. Girdileri daha ucuza ve taksitle satın alabilmek % 28.9 ile son sırada bulunmaktadır.

Ortakların kooperatife ortak olma nedenleri işletme büyüklük gruplarına göre ele alındığında, topraksız ortaklar arasında ilk sırayı "daha yüksek fiyat bulabilmek" almıştır. Diğer nedenler sırayla "ürünlerini daha kolay pazarlayabilmek", "kredi imkanlarından yararlanabilmek", "girdileri daha ucuza ve taksitle satın alabilmek" ve "tüketim mağazasından yararlanabilmek" olarak belirlenmiştir. Öte yandan, 1-50 dekar arasında araziye sahip ortaklar arasında sıkça öne sürülen neden "ürünlerini daha kolay pazarlayabilmek" olmuştur. Bunu sırasıyla, "daha yüksek fiyat bulabilmek", tüketim

mağazasından yararlanabilmek, "girdileri daha ucuza ve taksitle satın alabilmek" ve "kredi imkanlarından yararlanabilmek" izlemektedir. 51-100 dekar arasında araziye sahip olan ortaklar ise, en önemli neden olarak, daha yüksek fiyat bulabilmek ve girdileri daha ucuza ve taksitle satın alabilmeyi öne sürmüşlerdir. Bunu sırasıyla "ürünlerini daha kolay pazarlayabilme", "kredi imkanlarından yararlanabilme" ve "tüketim mağazasından yararlanabilme" izlemiştir.

Çizelge 7.13.Kooperatife Ortak Olma Nedenleri

Ortaklık Nedenleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Ürünlerini daha kolay pazarlayabilmek	53	65.4	41	60.3	8	72.7	9	56.3	11	61.1	122	62.9
Daha yüksek fiyat bulabilmek	81	100.0	21	31.0	10	90.9	8	50.0	6	33.4	126	64.9
Girdileri daha ucuza ve taksitle satın alabilmek	26	32.1	15	22.1	10	90.9	4	25.0	1	5.6	56	28.9
Kredi imkanlarından yararlanabilmek	50	61.7	10	14.7	5	45.5	2	12.5	-	-	67	34.5
Tüketim mağazasından yararlanabilmek	22	27.2	20	29.4	5	45.5	2	12.5	10	55.5	59	30.4

Öte yandan, 101-250 dekar arası araziye sahip ortaklar arasında "ürünlerini daha kolay pazarlayabilme" ilk sırayı alırken, daha yüksek fiyat bulabilmek ikinci sırada yer almıştır. 251 ve daha fazla araziye sahip ortaklar arasında ise ilk sırayı "ürünlerini daha kolay pazarlayabilme" oluşturmaktadır. Bunu sırasıyla "tüketim mağazasından yararlanmak", "daha yüksek fiyat bulabilmek" ve "girdilerini daha ucuza ve taksitle satın alabilmek" izlemektedir. Kredi imkanlarından yararlanabilme düşüncesinde olan herhangi bir ortağa rastlanmaması araştırmanın ilginç bulguları arasında gösterilebilir.

7.2. Kooperatif - Ortak İlişkilerinin İstatistiksel Testi

Aralarında ilişki aranan değişkenlerin değişimleri, bazı hallerde rakamlarla belirlenebilir. Fakat bazen de bu, ya çok uzun işlemleri gerektirir ya da hiç mümkün olmaz. Örneğin bir grup öğrencinin bir okula giriş sınavında kazandıkları puanlar ile o yıl

sonundaki sınavlarda aldıkları puanlar hem rakamlarla ifade edilebilir hem de "orta", "iyi", "pekiyi" şeklinde gruplandırılabilir. Ancak, babanın göz rengi ile çocuğun göz rengi arasında bir ilişki arandığı zaman, renkleri rakamlarla ifade etmeye çalışmak doğru olmaz. Çünkü mavi rengi 1, elâ rengi 2, gibi göstermek saçma bir işlem oluşturur. Bu sebeple, böyle durumlarda değişkenleri nitelik sınıflarına ayırarak, her sınıf içine düşen birim sayısını (frekansı) hesaplamak suretiyle inceleme yapmak gerekir. Bu şekilde düzenlenen tablolara "kontenjans tabloları", bunlara uygulanan yöntemde " x^2 (ki-kare) testi" adı verilir (SERPER, 1986).

Genellikle çok şıklı nitel bölünmelere uygulanan " x^2 (ki-kare) testi" nin esası, parametrik hipotez testlerinde olduğu gibi H_0 hipotezini ileri sürerek, bu hipotezin reddedilip edilemeyeceğini incelemekten ibarettir.

"Parametrik olmayan hipotez testleri" arasında yer alan " x^2 (ki-kare) testi"nin "bağımsızlık", "homojenlik" ve "uygunluk" başlıkları altında toplanan çeşitli uygulama çeşitleri ile, iki değişken arasındaki ilişkinin derecesini ölçmek için kullanılan "kontenjans katsayısı" bulunmaktadır.

Yapılan analizde " x^2 (ki-kare) testi"nin "bağımsızlık" hipotezi kullanılmıştır. Diğer taraftan, gözlem sonucu elde edilen "gerçek frekanslar" ile bu hipoteze bağlı olarak hesaplanan ve olasılık kanunlarına uygun olan "teorik frekanslar" bulunmuştur.

" x^2 (ki-kare)" bağımsızlık testi hesabında aşağıdaki formül kullanılmıştır.

$$X^2 = \sum \frac{F^2}{F'} - N$$

Ancak, analizde teorik frekanslar arasında 5'den küçük değerlere rastlanmış ve sınıfların birleştirilmesi uygun görülmediği için daha güvenilir yorumlar yapmak amacıyla ki-kare formülünde "Yates düzeltmesi" adı verilen bir düzeltme uygulanmıştır. Teorik frekanslar arasında 5'den küçük değer olmadığı zamanlar ki-kare testi uygulanmıştır. Yates düzeltmesinin formülü aşağıda görüldüğü gibidir.

$$X^2_d = \sum \frac{[|F-F'| - 0.5]^2}{F'}$$

Araştırma alanındaki kooperatif ortaklarıyla yapılan anket sonuçlarına göre, birbirleriyle bağımlı olabileceğine inanılan 15 tip ilişki kurulmuştur. Bu ilişkilerin 3 tanesi % 5 ihtimal düzeyinde ve 2 tanesi % 1 ihtimal düzeyinde anlamlı (ilişki var) bulunmuştur. Diğer 10 tip ilişkinin % 1 ve % 5 ihtimal düzeylerinde anlamsız olduğu (bağımsız) tespit edilmiştir. Aşağıda 15 tip ilişkinin yorumları verilmiştir.

- Ortakların sahip olduğu arazi varlığının ortaklık öncesi kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu üzerine bir etkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan ki-kare bağımsızlık testi sonucu belirlenen ilişki, 4 serbestlik derecesi ve % 5 ihtimal düzeyinde ilişkinin var olduğunu ifade etmektedir. Başka bir deyişle, bu iki değişken arasında ilişki olmama ihtimali % 5'ten azdır. Öte yandan, % 1 ihtimal düzeyinde bu iki tip sınıflandırmanın birbirinden bağımsız olduğu sonucuna varılmıştır (çizelge 7.14).

- Ortakların % 46.9'u kooperatif yönetiminde, yönetim kurulunun etkin olduğunu açıklamışlardır. Öte yandan, % 31.4'ü ise, yönetim kurulu başkanının etkili olduğunu belirtmişlerdir. Belirlenen bu durumun ortakların arazi varlığıyla bir ilişkinin olup olmadığı Yates düzeltmesi yöntemine göre araştırılmıştır. Sonuç olarak, 12 serbestlik derecesi ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde böyle bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır. Yani arazi, kooperatif yönetiminde belirleyici rol oynamaktadır (çizelge 7.14).

- Arazinin, kooperatifte önemli atamaların kimin tarafından yapılmasına gerektiğine ilişkin etkisi araştırılmış ve 10 serbestlik derecesi ve % 5 ihtimal düzeyinde ki-kare yöntemine göre ilişki çıkmıştır. Ancak teorik frekanslar arasında 5'ten küçük değere rastlandığından Yates düzeltmesi uygulanmıştır. Bunun sonucunda ise, iki değişken arasında ilişki çıkmamıştır (çizelge 7.14).

- Ortakların % 73.7'si kooperatiflerin zarardan kurtulması için alınması gereken önlem olarak "ortakların zararı ödemesi"ni vermişlerdir. Bunun ortakların arazi varlığı ile bir ilişkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan Yates düzeltmesi sonucu bu ilişkinin 8 serbestlik derecesi ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde anlamlı (ilişki var) olduğu, diğer bir ifade ile aralarında bir bağımlılık olma ihtimalinin % 1'den daha az olduğu sonucuna varılmıştır (çizelge 7.14).

- Ortakların eğitim seviyelerinin, ortaklara göre kooperatifin kâr payının dağıtılmasında izlenmesi gereken yöntem üzerine bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Yapılan ki-kare bağımsızlık testi sonucu 10 serbestlik derecesinde ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde bu iki değişken arasında ilişkinin var olduğu, başka bir ifade ile iki sınıflandırma arasında bağımlılık olma ihtimalinin % 95'ten çok olduğu sonucuna varılmıştır. Ancak teorik frekanslar arasında 5'ten küçük değer çıktığından Yates düzeltmesine başvurulmuş ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde ilişki bulunamamıştır (çizelge 7.14).

- Ortaklık öncesi kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu ortakların yaşlarıyla bir ilişkisinin olup olmadığı yapılan testte, 3 serbestlik derecesi ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde araştırılmış ve bu iki değişkenin birbirinden bağımsız olduğu sonucuna varılmıştır (çizelge 7.14).

Çizelge 7.14. Araştırılan İlişkiler İçin Hesaplanan Ki-Kare, Yates Düzeltmesi, Anlamlılık Düzeyleri ve Serbestlik Dereceleri

Faktörler	Ser. De.	X ²	X ² _d	% 5	% 1
Yaş ile kooperatif ana sözleşmesini okuma durumu arasındaki ilişki	3	6.60	4.12	7.82	11.34
Yaş ile kooperatif yönetiminde etkili olan şahıs ve birimler arasındaki ilişki	9	8.71	5.49	16.92	21.67
Yaş ile kooperatifte önemli atamaların kimin tarafından yapılması gerektiğine ilişkin düşünceler arasında ilişki	6	9.72	7.68	12.59	16.81
Yaş ile ortaklara göre kooperatifin kâr payının dağıtılmasında izlenmesi gereken yöntemle ilişkisi	6	9.01	2.59	12.59	16.81
Yaş ile ortaklara göre kooperatifin zarardan kurtulması için alınması gereken önlemlerle ilişkisi	6	7.73	5.72	12.59	12.59
Eğitim seviyeleri ile ortaklara göre kooperatifin zarardan kurtulması için alınması gereken önlemlerle ilişkisi	10	10.91	4.47	18.31	23.21
Eğitim seviyeleri ile ortaklara göre kooperatifin kâr payının dağıtılmasında izlenmesi gereken yöntemle ilişkisi	10	26.33	2.16	18.31	23.21
Eğitim seviyeleri ile kooperatifte önemli atamaların kimin tarafından yapılması gerektiğine ilişkin düşüncelerle ilişkisi	10	7.62	2.69	18.31	23.21
Eğitim seviyesi ile kooperatif yönetiminde etkili olan şahıs veya birimlerle ilişkisi	15	19.20	10.86	25.00	30.58
Eğitim seviyesi ile ortakların ortaklık öncesi kooperatif ana sözleşmesini okuma durumuyla ilişkisi	5	5.08	2.94	11.07	15.09
Arazi varlığı ile ortakların ortaklık öncesi kooperatif ana sözleşmesini okuma durumuyla ilişkisi	4	11.83	10.55	9.49*	13.28
Arazi varlığı ile kooperatif yönetiminde etkili olan şahıs veya birimlerle ilişkisi	12	31.98	26.84	21.03*	26.22*
Arazi varlığı ile kooperatifte önemli atamaların kimin tarafından yapılması gerektiğine ilişkin düşüncelerle ilişkisi	10	23.13	2.16	18.31	23.21
Arazi varlığı ile ortaklara göre kooperatifin kâr payının dağıtılmasında izlenmesi gereken yöntemle ilişkisi	8	6.15	1.27	15.51	20.09
Arazi varlığı ile ortaklara göre kooperatifin zarardan kurtulması için alınması gereken önlemlerle ilişkisi	8	39.24	30.90	15.51*	20.09*

* İlişkinin anlamlı olduğunu gösterir.

- Kooperatif yönetiminde etkili olan şahısların, ortakların yaşlarına bağlı olup olmadığı yapılan testte araştırılmıştır. Yapılan işlemler sonucu 9 serbestlik derecesinde ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde ilişkinin anlamsız olduğu, diğer bir ifade ile aralarında bir bağımlılık olma ihtimalinin % 5'ten daha az olduğu sonucuna varılmıştır (çizelge 7.14).

- Ortakların % 52.6'sı kooperatifte önemli atamaların genel kurulca yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bunun ortakların yaşlarına bağlı olup olmadığı uygulanan testte araştırılmıştır. Sonuçta, 6 serbestlik derecesi ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde bu tip sınıflandırmanın aralarında bir anlam olmadığı tespit edilmiştir (çizelge 7.14).

- Yapılan anket sırasında, ortaklara kooperatifin kâr payının dağıtılmasında izlenmesi gereken yöntem sorulmuş ve ortakların % 89.2'si yeni yatırımlara ayrılması gerektiğini, % 9.8'i ortaklara dağıtılmasını belirtmişlerdir. Kooperatiflerin kâr payının dağıtılmasında izlenmesi geneken yöntemin ortakların yaşlarından kaynaklanmış olabileceği görüşünden hareketle yukarıdaki ilişki incelenmiştir. Yapılan test sonucu 6 serbestlik derecesi ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde bu iki sınıflandırılmış değişken arasında bir bağımlılık olmadığı sonucuna varılmıştır (çizelge 7.14).

- Yaşın, ortaklara göre kooperatifin zarardan kurtulması için alınması gereken önlemler üzerine etkisi araştırılmıştır. Uygulanan test sonucu 6 serbestlik derecesi ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde bu iki tip sınıflandırmanın aralarında bir anlam olmadığı tespit edilmiştir (çizelge 7.14).

- Eğitim seviyesinin, ortaklara göre kooperatifin zarardan kurtulması için alınması gereken önlemlere bağlı olup olmadığı incelenmiştir. Yapılan test sonucu 10 serbestlik derecesinde ve % 5 ile % 1 ihtimal düzeyinde ilişkinin anlamsız olduğu belirlenmiştir (çizelge 7.14).

- Araştırılan diğer ilişkilerde de değişkenler arası ilişkilerin anlamsız olduğu tespit edilmiştir (çizelge 7.14).

Öte yandan, ortakların kooperatifle ilişkilerini ortaya koymak amacıyla çoklu doğrusal regresyon modelleri oluşturulmuş ve belirlilik katsayıları (r^2) hesaplanmıştır. Belirlilik katsayısının seçilmesinin nedeni yorum yapma açısından daha elverişli olmasıdır. Oluşturulan modeller aşağıda görüldüğü gibidir.

$$1. \text{ Model. } Y(\text{yaş}) = a + bX(\text{süt}) + cX(\text{yem}) + dX(\text{arazi})$$

$$2. \text{ Model. } Y(\text{arazi}) = a + bX(\text{süt}) + cX(\text{yem})$$

$$3. \text{ Model. } Y(\text{eğitim}) = a + bX(\text{süt}) + cX(\text{yem})$$

$$4. \text{ Model. } Y(\text{süt}) = a + bX(\text{yem}) + cX(\text{arazi})$$

Birinci modelde, genç ya da yaşı çiftçilerin kooperatifle ilişkilerinin dereceleri araştırılmış ve belirlilik katsayısı 0.03 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, yaştaki değişmelerin % 2.5'nin, serbest değişkenlerden olan kooperatife teslim edilen süt miktarı, kooperatiften teslim alınan yem miktarı ve ortakların sahip olduğu arazi varlığındaki değişmelerle açıklanabileceğini gösterir. Geriye kalan % 97 ise, süt ve yem miktarındaki değişmelere bağlı olayandır.

İkinci modelde, büyük ya da küçük arazi sahiplerinin kooperatifle ilişkisi ele alınmış ve belirlilik katsayısı 0.02 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ortakların arazi varlığındaki değişmelerin % 2.0'nın, serbest değişkenleri oluşturan kooperatife teslim edilen süt miktarı ve kooperatiften teslim alınan yem miktarındaki değişmelerle açıklanabileceğini gösterir. Geriye kalan % 98 ise, süt ve yem miktarındaki değişmelere bağlı olayandır.

Üçüncü modelde, kooperatiflerin eğitim düzeylerinin kooperatifle ilişkisi incelenmiş ve belirlilik katsayısı 1.0 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, ortakların eğitim seviyerindeki değişmelerin % 100'nün, serbest değişkenlerden olan kooperatife teslim edilen süt miktarı ve kooperatiften satın alınan yem miktarındaki değişmelerle açıklanabileceğini gösterir.

Dördüncü modelde, belirlilik katsayısı 0.23 olarak bulunmuştur. Bu sonuç, kooperatife teslim edilen süt miktarındaki değişmelerin % 23'nün , serbest değişkenleri oluşturan ortakların satın aldıkları yem miktarı ve sahip oldukları arazi varlığındaki değişmelerle açıklanabileceğini gösterir. Geriye kalan % 76.2 ise, arazi ve yem miktarındaki değişmelere bağlı olayandır.

8. TEKİRDAĞ İLİ KIRSAL KALKINMASINDA ÇOK AMAÇLI TARIM KOOPERATİFLERİNİN ROLÜ

8.1. Üreticiye Dönük Katkılar

8.1.1. Kooperatiflerin Faaliyet Alanları

Tekirdağ bölgesinde kooperatif sayılarına ve faaliyet alanlarına ilişkin sürdürülen envanter çalışmaları sonucunda toplam 47 kooperatif tespit edilebilmiştir. Ancak bu kooperatiflerden üçünün faaliyetinin durdurulduğu, diğer üç kooperatif için fesih kararı alındığı ve bir adedinin ise yeni kurulması nedeniyle henüz faaliyete geçmediği anlaşılmıştır. Halihazırda faaliyette bulunan 40 kooperatifin süt alımı, yem temini, akaryakıt, tarım makinaları ve tüketim maddeleri pazarlaması ile kantar ölçümü gibi alanlarda ortaklarına hizmette bulunduğu saptanmıştır. Bununla beraber, bazı kooperatifler, sadece bir konuda faaliyet gösterirken, bazı kooperatiflerin ikiden fazla konuda hizmet verebildikleri görülmüştür.

Çizelge 8.1'de araştırma kapsamına alınan çok amaçlı kooperatiflerin faaliyet alanlarına göre dağılımı ve faaliyet süreleri verilmiştir. Buna göre 1-5 yıl arasındaki yakın dönemde faaliyete başlayan kooperatif sayısı 5 iken (% 10.6), 6-10 yıldan beri faaliyette bulunan kooperatifler 1 adet olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile, mevcut kooperatiflerin % 12.7'nin geçen on yıl içerisinde kurulup faaliyete geçiş sürecinde oldukları anlaşılmaktadır. Bölgede kurulan kooperatiflerin yarısı ise (% 51.1) 11-20 yıl arasında oldukça uzun bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Geri kalan çok amaçlı kooperatiflerin (% 36.2) faaliyet süreleri 21 yıl veya daha uzun bir dönemi kapsamaktadır.

Genellikle birkaç faaliyeti birarada yürüten kooperatiflerin ağırlıklı olarak süt alımı ve yem temini konularında hizmet verdikleri çizelge 8.1'de görülmektedir.

Çizelge 8.1. İncelenen Kooperatiflerin Faaliyet Alanları ve Süreleri

Faaliyet Alanları	Yıl									
	1-5		6-10		11-20		21+		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Yem temini, akaryakıt satışı	-	-	-	-	4	16.7	2	11.7	6	12.8
Yem temini, süt toplama	-	-	1	100.0	3	12.5	1	5.9	5	10.7
Yem temini, süt toplama, market	1	20.0	-	-	2	8.3	2	11.7	5	10.7
Yem temini	-	-	-	-	2	8.3	1	5.9	3	6.4
Tarım makinaları	-	-	-	-	-	-	3	17.6	3	6.4
Yem temini, süt toplama, un satışı	-	-	-	-	1	4.2	1	5.9	2	4.3
Market, süt toplama	-	-	-	-	2	8.3	-	-	2	4.3
Yem satışı, market, akaryakıt satışı	1	20.0	-	-	1	4.2	-	-	2	4.3
Biçerdöver, benzin	-	-	-	-	-	-	1	5.9	1	2.1
Süt toplama, market, kantar	-	-	-	-	-	-	1	5.9	1	2.1
Yem temini, süt topl., ekmek satışı	-	-	-	-	1	4.2	-	-	1	2.1
Yem temini, un satışı	-	-	-	-	-	-	1	5.9	1	2.1
Yem temini, market	-	-	-	-	1	4.2	-	-	1	2.1
Mahsul muhafaza deposu	-	-	-	-	-	-	1	5.9	1	2.1
Süt toplama, market, akaryakıt satışı	-	-	-	-	-	-	1	5.9	1	2.1
Market	-	-	-	-	1	4.2	-	-	1	2.1
Yem temini, süt toplama, kantar, market, nakliye	-	-	-	-	1	4.2	-	-	1	2.1
Süt toplama, un satışı, market	-	-	-	-	-	-	1	5.9	1	2.1
Arıcılık	1	20.0	-	-	-	-	-	-	1	2.1
Yem temini, un satışı, nakliye	1	20.0	-	-	-	-	-	-	1	2.1
Faaliyeti olmayan	1	20.0	-	-	5	20.7	1	5.9	7	14.9
Toplam	5	100.0	1	100.0	24	100.0	17	100.0	47	100.0

8.1.2..Kooperatif Ortak Olma Amaçlarının Gerçekleşme Durumu

Çizelge 8.2'de kooperatif ortak olma amaçlarının ne ölçüde gerçekleştiği sıralanmıştır. Çizelgeye göre ürün pazarlanması konusunda, ortakların % 58.2'si amaçlarını hiç gerçekleştiremediklerini, % 39.2'si yarıdan az, % 2.6'sı ise yarıdan fazla olarak gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Amaçlarının tamamına erişen ortak ise görülmemiştir.

Çizelge 8.2. Kooperatif Ortak Olma Amaçlarının Gerçekleşme Durumu

Amaçlar ve Gerçekleşme	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Ürün Pazarlanması												
1. Tamamı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Yarıdan fazla	5	6.2	-	-	-	-	-	-	-	-	5	2.6
3. Yarıdan az	46	56.8	20	29.4	3	27.3	6	37.5	1	5.5	76	39.2
4. Hiç	30	37.0	48	70.6	8	72.7	10	62.5	17	94.5	113	58.2
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
Yüksek Fiyat (Tüccara göre)												
1. Genellikle	60	74.1	48	70.6	8	72.7	16	100.0	15	83.3	147	75.8
2. Ara sıra	10	13.6	18	26.5	3	27.3	-	-	3	16.7	35	18.0
3. Hiçbir zaman	11	12.3	2	2.9	-	-	-	-	-	-	12	6.2
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
Üretim Girdileri Temini												
1. Tamamı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Yarıdan fazla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. Yarıdan az	61	75.3	23	33.8	2	18.2	5	31.3	3	16.7	94	48.5
4. Hiç	20	24.7	45	66.2	9	81.8	11	68.7	15	83.3	100	51.5
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
Kredi Temini (İhtiyaca göre)												
1. Tamamı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Yarıdan fazla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3. Yarıdan az	47	58.0	45	66.2	9	81.8	12	75.0	14	77.8	127	65.5
4. Hiç	34	42.0	23	33.8	2	18.2	4	25.0	4	22.2	67	34.5
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
Teknik Bilgi												
1. Yeteri kadar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2. Az	30	37.0	35	51.5	1	9.1	3	18.8	2	11.1	71	36.6
3. Hiç	51	63.0	33	48.5	10	90.9	13	81.2	16	88.9	123	63.4
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Ürün pazarlanması amacı işletme büyüklük grupları açısından ele alındığında, topraksız ortakların % 56.8'i yarıdan azına , % 37.0 'i hiç, % 6.2'si ise yarıdan fazlasına ulaşabildiklerini açıklamışlardır. Ancak diğer gruplar arasındaki genel eğilim, ürün pazarlanması amaçlarına hiçbir şekilde ulaşamadığı yönünde olmuştur.

Yüksek fiyat amacına, ortakların % 75.8'i genellikle ulaştıklarını belirtirken, % 18.0'ı ara sıra , % 6.2'si hiçbir zaman ulaşamadıklarını ifade etmiştir. İşletme büyüklük gruplarına göre ele alındığında ise genel görüş "genellikle" olmuştur.

Üretim girdileri temini amacına, ortakların % 51.5'i hiç, % 48.5'i ise yarıdan azına ulaştıklarını belirtmişlerdir. Yarıdan fazla ve tamamına ulaşan ortağa ise hiç rastlanmamıştır. Öte yandan, işletme büyüklük grupları açısından incelendiğinde topraksız olanların % 75.3'ü amaçlarının yarıdan fazlasına ulaştıklarını belirtmiştir. Ancak diğer gruplardaki ortaklar arasındaki genel yaklaşım, amaçlarının hiç gerçekleşmediği yönünde olmuştur.

Kredi temini amacına, ortakların % 65.5'i yarıdan az, % 34.5'i hiç ulaşamadıklarını açıklamışlardır. Yarıdan fazla ve tamamına ulaşan ortağa ise rastlanmamıştır. İşletme büyüklük grupları arasında aynı görüşün hakim olduğu görülmektedir.

Teknik bilgi amacına, ortakların % 63.4'ü hiç, % 36.6'sı ise az oranda ulaştıklarını açıklamışlardır. Amacına yeteri kadar ulaşan ortağa ise rastlanmamıştır. İşletme büyüklük grupları açısından genelde aynı eğilim izlenmektedir.

8.1.3. Tarımsal Ürünlerin Kooperatif Kanalıyla Pazarlanması

Kooperatife ortak olan üreticilere ait ürünlerin kooperatif kanalıyla ne şekilde pazarlandığına ilişkin alınan cevaplar işletme büyüklük grupları itibariyle çizelge 8.3.'de gösterilmiştir.

Ortakların % 45.9'u kooperatiflerin ürünlerini (özellikle süt) sadece belirli merkezlerde toplama hizmeti ile yetindiğini ve alıcıların bizzat gelerek bu toplama yerlerinden ürünlerini teslim aldığını belirtmişlerdir. Önemli sayıda üretici ortak ise (% 36) kooperatifin toplama ve dağıtım hizmetini birlikte gerçekleştirdiğini ileri sürerken, pazarlamanın ana hizmetlerinden olan işleme faaliyetiyle hiçbir kooperatifin ilgilenmediği ortaya çıkmıştır. Özellikle çabuk bozulabilen sütün pazarlanma sorunu olduğu (alıcı çıkmadığı) veya düşük fiyat karşısında satışın vazgeçerek ürünleri mamul hale getirmek yoluyla bilâhare pazarlama olanağından yeterince yararlanamadıkları anlaşılmaktadır. Sınırlı sayıda üreticilerin sağlıklı koşullarda sütlerini yoğurt ve peynire dönüştürme

çabası içerisinde oldukları gözlenmektedir. Öte yandan bir kısım kooperatifin (% 17.5), ortakların ürünleri için satış bağlantısı yaptıkları ve taşıma işlemini de gerçekleştirebildikleri saptanmıştır.

Çizelge 8.3. Kooperatifin Ürünleri Pazarlama Şekli

Pazarlama Şekli	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Ürünlerin (Süt vb.) toplanması	36	44.4	30	44.1	5	45.4	10	62.5	8	44.4	89	45.9
Dağıtım (satış bağlantısı ve taşıma)	15	18.6	8	11.8	3	27.3	4	25.0	4	22.2	34	17.5
Toplama ve dağıtım birlikte	30	37.0	30	44.1	3	27.3	2	12.5	6	33.4	71	36.6
Toplama, İşleme, dağıtım birlikte	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

İşletme büyüklük grupları itibariyle ürünlerin pazarlanma şekli incelendiğinde, genel eğilimin değişmediği görülmektedir.

8.1.4. Tarımsal Üretim Girdileri ve Tüketim Maddelerinin Temini

8.1.4.1. Tarımsal Üretim Girdileri Temini

Araştırma kapsamına alınan kooperatiflerin girdi teminine ilişkin faaliyetleri, girdi temin şekilleri ve işletme büyüklük grupları itibariyle çizelge 8.4'de görülmektedir.

Her türlü girdiyi kooperatiften taksitle temin edebildiklerini ifade eden ortaklar % 59.8 ile en yüksek oranda bulunmaktadır. Sadece yem temini olanağına sahip üreticiler % 17.5 ile ikinci sıradadır. Ortaklarına taksitle gübre veren (% 6.2) ve yine taksitle tohumluk temin eden (% 5.7) kooperatifler daha düşük oranlarda bulunmaktadır. Taksitle alet - makina satın alabilen ve başka hiçbir kooperatif olanağından yararlanamayan sadece iki üreticiye rastlanmıştır.

Görüldüğü gibi, kooperatiflerin ortaklarına girdi temini konusunda sunduğu hizmetler oldukça etkin olarak sürdürülebilmekte ve herhangi ciddi bir yakınma ile karşılaşılmamaktadır.

Çizelge 8.4. Kooperatifin Tarımsal Girdi Teminine İlişkin Faaliyetleri

Girdi Temin Şekilleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Her türlü girdinin taksitle verilmesi	68	83.9	28	41.2	5	45.5	7	43.8	8	44.4	116	59.8
Sadece tohumluk temini ve taksit uygulaması	6	7.4	-	-	1	9.1	3	18.8	1	5.5	11	5.7
Sadece yem temini ve taksit uygulaması	3	3.7	15	22.1	4	36.4	4	25.0	8	44.4	34	17.5
Sadece gübre teminin ve taksit uygulaması	3	3.7	5	7.4	1	9.1	2	12.5	1	5.5	12	6.2
Sadece makine-ekipman temini ve taksit uygulaması	1	1.3	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.5
Toplam	81	100.0	68	00.0	11	00.0	16	00.0	18	00.0	194	00.0

8.1.4.2. Dayanıklı Mallar ve Tüketim Maddeleri Temini

Kooperatif ortakları ürünlerinin pazarlanması ve tarımsal girdi temini gibi kendilerine sunulan olanakların yanı sıra, tüketim maddeleri ve dayanıklı mallar konusunda da kooperatif hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Çizelge 8.5'te sözkonusu hizmetlerden ne ölçüde yararlandıklarına ilişkin veriler yer almaktadır.

Kooperatif ortaklarının % 29.4'ü ihtiyaç duydukları tüketim maddelerini kooperatiftan vadeli olarak ve nispeten piyasa fiyatlarının altında temin edebildiklerini belirtmişlerdir. Sadece dayanıklı mallar üzerine faaliyet gösteren kooperatiflerden yararlanan ortaklar, topraksız ve küçük arazi varlığına sahip üretici grubu içerisinde olup oranı oldukça düşüktür (% 2.6). Her ikisinden de yararlanan sadece bir ortağa rastlanmıştır. Bununla beraber, ortakların % 67.5'i böyle bir olanağa sahip olmadıklarını ifade ederek, bağlı oldukları kooperatiflerin de benzer hizmetler vermesini beklediklerini belirtmişlerdir.

Çizelge 8.5. Kooperatifin Dayanıklı Mallar ve Tüketim Maddeleri Teminine İlişkin Faaliyetleri

Katkıların Niteliği	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
E												
V	17	21.0	27	39.7	3	27.3	6	37.5	4	22.2	57	29.4
E	3	3.7	2	2.9	-	-	-	-	-	-	5	2.6
T	-	-	1	1.5	-	-	-	-	-	-	1	0.5
Toplam	20	24.7	30	44.1	3	27.3	6	37.5	4	22.2	63	32.5
Hayır	61	75.3	38	55.9	8	72.7	10	62.5	14	77.8	131	67.5
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

8.1.5. Kooperatiflerin Ortaklarına Yönelik Tarımsal Yayım Hizmetleri

Ankete tabi tutulan kooperatif ortaklarından hiçbirisi kooperatifler tarafından kendilerine yönelik herhangi bir tarımsal yayım faaliyetinde bulunmadığını (çizelge 8.6), ancak kendilerinin pek çok konuda bilgi ihtiyacı içerisinde olduklarını belirtmişlerdir. Tarım il ve ilçe teşkilatlarından gereğince yararlanamadıklarını ve ilgili uzmanların katılmasını sağlayacak kurs, seminer ve demanstrasyon çalışmaları yoluyla bilgilendirilmelerinin son derece yararlı olabileceğini ve bu konularda kooperatiflerin aracı olabileceklerini ifade etmişlerdir.

Çizelge 8.6. Kooperatiflerin Ortaklarına Bitkisel ve Hayvansal Üretim Faaliyetleri Konusundaki Katkılarının Niteliği

Katkıların Niteliği	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Uzman Gönderme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kurs	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Seminer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Katkı yok	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Çizelge 8.7 arazi büyüklük grupları itibariyle incelendiğinde, topraksız ortakların tamamı hayvan bakımı konusunda eğitilmek istediklerini belirtirken, % 67.9'u süt işleme ve değerlendirmeye ilişkin teknik ve ekonomik bilgi eksikliklerini dile getirmişlerdir.

100 dekardan büyük işletme arazisine sahip ortakların yaygın olarak ileri ekim tekniklerine ilgi duydukları saptanırken, 1-100 dekar arasındaki grupta yer alan ortakların alternatif ürünlere ilişkin bilgilere ağırlık verdikleri anlaşılmıştır.

Çizelge 8.7. Kooperatif Yönetimi Tarafından Ortaklara Yönelik Kurs, Seminer vb. Verilme Durumu ve Gereksinme Düzeyi

		İşletme Büyüklük Grupları											
		Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
Yanıtlar		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Hiç Verilmedi		81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
G E R E K L İ	Ekim Tekniği	-	-	25	36.8	7	63.6	14	87.5	15	83.3	61	31.4
	Hayvan Bakımı	81	100.0	15	22.1	3	27.3	5	31.2	6	33.3	110	56.7
	Süt Değerlendirme	55	67.9	40	58.8	4	36.4	5	31.2	6	33.3	110	56.7
	Alternatif Ürünler	-	-	68	100.0	10	90.9	10	62.5	14	77.8	102	52.6

8.1.6. Devletin Kooperatifler Aracılığı ile Üreticilere Yaptığı Destekler

Tekirdağ ili'nde 1993 yılına kadar toplam 102 çok amaçlı tarım kooperatifi kurulmuştur. Bu kooperatiflerden 55 tanesi çeşitli yıllarda feshedilmiştir. Geriye kalan 47 kooperatif ise halen faaliyetini sürdürmektedir.

Söz konusu 102 kooperatiften sadece 6 tanesinin kredi veya hibe yoluyla devlet tarafından geçmiş yıllarda desteklendiği (1974-1985 yılları arası), ancak son on yıldır hiçbir kooperatifin desteklenmediği anlaşılmaktadır (çizelge 8.8).

Araştırma bölgesinde devlet tarafından proje ile desteklenen kooperatiflerden Çorlu ilçesinde bulunan Velimeşe ve Seymen kooperatiflerine tarım alet ve makina olarak kısmi hibe şeklinde yardım edildiği, üç kooperatife (Ahımeşmet ve Karamurat ve Kırkkepenekli) mandıra kurulması amacıyla destek verildiği, Sağlamtaş kooperatifine ise ürün muhafaza deposu inşaatı için katkıda bulunduğu görülmektedir.

Çizelge 8.8. Devletin Kooperatifler Aracılığı ile Üreticilere Yapıldığı Destekler

İlçeler	Köyler	Proje Konusu	Verilen Kredi (TL)	Hibe (TL)
Çorlu	Velimeşe	Tarım Alet ve Makina (1.Biç., 1.Trak)	1976 - 200 000	-
	"	"	1984 - 1 000 000	-
	Seymen	Tarım Alet ve Makina	1977 - 1 666 249	611 000
	"	"	1984 - 1 500 000	-
	Ahmedmet	Mandıra (2ton/gün)	1974 - 100 000	100 000
Malkara	Karamurat	Mandıra (5ton/gün)	1978 - 400 000	-
	Sağlamtaş	Mahsül Muhafaza Deposu (1000 ton/yıl)	1982 - 2 500 000	-
	"	"	1985 - 10 000 000	-
Muratlı	Kırkpenekli	Mandıra (2 ton/gün)	1983 - 1 500 000	-

Kaynak: Tekirdağ Tarım İl Müdürlüğü Dosyaları

8.1.7. Kooperatiflerin Kırsal Alanda Demokratik Yaşama Olan Katkıları

Demokrasinin yerleşmesinde kooperatiflere önem kazandıran öge, demokratik yönetimin kooperatifçiliğin bütün dünyaca kabul edilen altı ilkesinden biri olmasıdır (öbür beş ilke: Serbest giriş, anaparaya sınırlı faiz verilmesi, alışveriş oranında risturn dağıtılması, kooperatif eğitiminin geliştirilmesi ve kooperatiflerle işbirliği ilkesidir).

Demokratik yönetim ilkesine göre, anaparası ne olursa olsun her ortağın kooperatif genel kurulunda bir oyu vardır. Bu ilke uygulama ve mevzuatta "bir ortağa bir oy" kuralı ile ifade edilir. Aynen, siyasal demokraside seçme hakkına sahip herkesin bir oyu olduğu gibi. Dolayısıyla kooperatifçiliğin bu ilkesi, anaparaları oranında oy hakkına sahip olunan sermaye şirketlerinden farklı bir biçimde, ortaklara insan olarak seçme ve seçilmeyi öğretmektedir. Bu nedendir ki, kooperatifler, Batı ülkelerinde uygulamalı bir demokrasi okulu olarak görülmektedirler.

Kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesi, sadece bir ortağın genel kurulda bir oy kullanmasını değil, aynı zamanda kooperatifin, ortakları tarafından seçilmiş yönetim ve denetçiler kurulları ve yönetim kurullarınca atanmış müdür, muhasebeci vb. kimselerce demokratik olarak kendi kendisini yönetmesini de ifade eder. Bunun için, bir kooperatifi yönetenler, kooperatifin asıl sahibi olan ve kendilerini seçen ortaklara karşı sorumludurlar ve bu sorumluluğun doğal bir sonucu olarak onlara sürekli hesap vermektedirler. Ortaklar, yöneticilerini eleştirebilmekte ve gerektiğinde onları değiştirebilmektedir. Aynen, gerçek bir siyasal demokraside, ülkenin, vatandaşların oylarıyla seçtiği kimselerce yönetilmesi ve yönetenlerin kendisini seçenlere sürekli hesap vermeleri ve gerektiğinde değiştirilebilmeleri gibi. Böylece, ortaklara kendi kendilerini demokratik olarak yönetmeyi öğretmesi nedeniyle de kooperatifçilik demokrasi yönünden önem taşımaktadır.

Batılı demokrasinin ve kooperatifçiliğin demokratik yönetim ilkesinin uygulandığı ABD'de 58 milyon, Kanada'da 11 milyon, Batı Avrupa ülkelerinde (İngiltere, Fransa, İtalya, Federal Almanya, İsveç ve diğerleri) toplam 57 milyon kişi kooperatif ortağıdır. Bu ülkelerde demokrasinin yerleşmesine kooperatifçiliğin büyük katkısı olduğu kabul edilmektedir (MÜLAYİM, 1993).

Köy kalkınma kooperatiflerinin de 1163 sayılı kooperatifler kanununa göre serbestçe kurulan kuruluşlar olmaları nedeniyle kırsal alana gerçek anlamda bağımsız demokratik kooperatifçiliği getirmişlerdir denilebilir.

Köy kalkınma kooperatiflerinin önemli bir diğer özelliği de, kırsal alanda yukardan değil, tabandan gelen bir hareketi geliştirmesidir. Batı tipi demokrasinin

yerleşmesi ve yaygınlaştırılması Türkiye'nin gündeminde önemli ve güncel bir konu olarak gözükmektedir.

8.1.8. Ortakların Kooperatiften Beklediği Hizmetler

Ortakların bağlı buldukları kooperatiflerin mevcut yapı ve faaliyetlerini gözönüne alarak, ileride ağırlıklı olarak faaliyette bulunmasını istedikleri konuların niteliklerine göre dağılımı çizelge 8.9'da verilmiştir.

Çizelge 8.9. Ortaklara Göre Kooperatifin Ağırlıklı Olarak Faaliyette Bulunması Gereken Konuların Niteliği

Faaliyet Konuları	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Üretim girdileri temini	40	49.4	20	29.4	8	72.7	5	31.3	7	38.9	80	41.2
Pazarlama	35	43.2	23	33.8	7	63.6	7	43.8	7	38.9	79	40.7
Taşıma	5	6.2	-	-	-	-	3	18.8	1	5.6	9	4.6
Kredi temini	32	39.5	16	23.5	7	63.6	7	43.8	8	44.4	70	36.1
Eğitim	15	18.5	20	29.4	5	45.5	4	25.0	3	16.7	47	24.2

Çizelgeden de görüleceği üzere, üretim girdileri temini, pazarlama ve kredi sağlanması gibi ekonomik faydaya yönelik unsurlar ortaklarca daha çok benimsenmektedir. Eğitim konusu göreceli olarak düşük paya sahip bulunmuştur.

Taşımaya ilişkin taleplerin genellikle topraksız ortaklarca ileri sürüldüğü buna karşılık, 51-100 dekar arasında araziye sahip olan üretici ortakların üretim girdileri (% 72.7), pazarlama ve kredi teminine ağırlık verdikleri (% 63.6) anlaşılmaktadır. 251 dekardan fazla arazi sahibi olan büyük üreticilerin ise kredi teminini ön planda tuttıkları ortaya çıkmaktadır. 101-250 dekar işletme grubunda bulunan ortaklar da pazarlama ve kredi teminini aynı oranlarda (% 43.8) öncelikli sırada yer vermektedir. 1-50 dekar arasındaki küçük üretici grubu ise, pazarlamaya ilişkin faaliyetlerin daha etkin olması konusunda birleşmektedirler (% 33.8).

8.2. Tarımsal Girdi ve Ürün Piyasalarına Katkılar

8.2.1. Ürün Piyasalarında Fiyat İstikrarının Temini

Devlet ve özel sektör işletmeleri arasında yer alan ve bir denge unsuru niteliği taşıyan kooperatiflerin piyasalarda fiyat istikrarının temini konusunda ne ölçüde başarılı olabildiğine ilişkin görüşlerine başvuru kooperatif ortakları % 56.1 gibi yüksek bir oranla olumlu yaklaşım göstermişlerdir (çizelge 8.10).

Çizelge 8.10. Tüccar ve Kooperatifin Diğerine Kıyasla Ortakların Ürünlerine Önerdikleri Fiyat Düzeyi

Fiyat Düzeyi		İşletme Büyüklük Grupları											
		Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
K O O P E R A T İ F	% 5 daha fazla	20	24.7	20	29.4	2	18.2	-	-	-	-	42	21.6
	% 10 daha fazla	12	14.8	5	7.4	4	36.4	-	-	-	-	21	10.8
	% 15 daha fazla	-	-	-	-	-	-	5	31.3	5	27.8	10	5.2
	% 20 daha fazla	8	9.9	-	-	-	-	4	25.0	6	33.3	18	9.3
	% 25 daha fazla	3	3.7	11	16.2	-	-	-	-	4	22.2	18	9.3
	Toplam	43	53.1	36	52.9	6	54.5	9	56.2	15	83.3	109	56.1
T Ü C C A R	% 5 daha fazla	8	9.9	7	10.3	-	-	-	-	2	11.1	17	8.8
	% 10 daha fazla	2	2.5	10	14.7	3	27.3	-	-	1	5.5	16	8.2
	% 15 daha fazla	10	12.3	10	14.7	1	9.1	3	18.8	-	-	24	12.4
	% 20 daha fazla	9	11.1	-	-	-	-	2	12.5	-	-	11	5.7
	% 25 daha fazla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	29	35.8	27	39.7	4	36.4	5	31.3	3	16.7	68	35.1
Aynı	9	11.1	5	7.4	1	9.1	2	12.5	-	-	17	8.8	
Genel Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0	

Nitekim, çizelge 8.10 incelendiğinde, özellikle büyük üreticilerin (mutlak ve oransal olarak düşük düzeyde bulunsalar bile) kooperatifin üstünlüğünü öne sürmeleri dikkat çekicidir (% 83.3). Öte yandan, diğer işletme büyüklük grupları bakımından ele

alındığında yaklaşık aynı oranda üreticinin (% 50 den fazla), kooperatifin ortaklarına tüccarlara göre daha yüksek fiyat verebildiği kanısını taşıdıkları anlaşılmaktadır.

Az sayıda üretici ise, tüccar ve kooperatifin ürünlerine önerdikleri fiyatın aynı düzeyde olduğunu savundukları görülmektedir (% 8.8).

Çizelge 8.11'de ise kooperatif ortaklarının kooperatif dışında tüccarlara düşük satış eğilimleri ele alınmıştır.

Çizelge 8.11. Kooperatif Ortaklarının Kooperatifin Yanısıra Tüccarlara Ürün Verme veya Vermeme Nedenleri

Ürün Verme/ Vermeme Nedenleri		İşletme Büyüklük Grupları											
		Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
E V E T	1.Yüksek Fiyat	29	35.8	27	39.7	4	36.4	5	31.3	3	16.7	68	35.1
	2.Peşin Ödeme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	3.Toplu Alım	9	11.1	5	7.4	1	9.1	2	12.5	-	-	17	8.8
	Toplam	38	46.9	32	47.1	5	45.5	7	43.8	3	16.7	85	43.9
H A Y I R	1.Düşük Fiyat	43	53.1	36	52.9	6	54.5	9	56.2	15	83.3	109	56.1
	2.Taksitle Ödeme	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	3.Parça Alım	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Toplam	43	53.1	36	52.9	6	54.5	9	56.2	15	83.3	109	56.1
Genel Toplam		81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Kooperatif ortaklarının % 43.9'unun tüccarlara da ürün satış işlemini gerçekleştirdikleri ve % 35.1 oranında üreticinin ise yüksek fiyat nedeniyle tüccarları tercih ettiklerini belirtmektedirler. Peşin ödeme konusunda görüş ileri sürülmemekte ancak toplu alımı bir avantaj olarak nitelendirmektedirler (% 8.8). Bununla beraber, kooperatif ortaklarının % 56.1'i tüccarların, düşük fiyat önermesi nedeniyle kooperatifi tercih ettiklerini başlıca neden olarak açıklanmaktadır.

İşletme büyüklük grupları itibariyle kooperatif ortaklarının tercih nedenleri incelendiğinde, büyük üreticilerin (+251 da) % 83.3 gibi büyük çoğunluğu düşük fiyatı öne sürerek, tüccarlarla alışverişe yanaşmadıklarını ve ürünlerini kooperatiflere teslim ettikleri ortaya çıkmaktadır. Diğer gruplarda ise tüccarlara ürün vermek zorunda kalan veya tercihte bulunan ortakların oranı % 43.8 ile % 47.1 arasında değişmektedir (çizelge 8.11).

8.2.2. Girdi Piyasalarında Fiyat İstikrarının Temini

Kooperatifin pazarladığı girdilerin fiyatları hakkında, ortakların % 57.2'si, kooperatifçe belirlenen fiyatların piyasaya göre daha düşük, % 11.4'ü daha yüksek, % 21.6'sı farkı olmadığı şeklinde görüşe sahipken, % 9.8'si bu konuda herhangi bir karşılaştırma yapmadığı için fikri olmadığını beyan etmiştir. Özellikle topraksız ve az toprağa sahip üreticilerin kooperatif fiyatları hakkında olumlu görüş belirttikleri gözlenmiştir. Büyük üreticilerin piyasa fiyatları konusundaki daha düşük (% 22.3) veya aynı (% 33.3) şeklindeki kanılarının, yüksek miktarlara ulaşan alımları nedeniyle pazarlık yapma avantajına sahip olmalarından kaynaklandığı söylenebilir.

Çizelge 8.12. Kooperatiften Alınan Girdi Fiyatları ile Piyasa Fiyatlarının Karşılaştırılması

Fiyat Düzeyi	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Daha düşük	50	61.7	39	57.4	7	63.6	7	43.7	8	44.4	111	57.2
Daha yüksek	5	6.2	8	11.8	2	18.2	3	18.7	4	22.3	22	11.4
Aynı	13	16.1	16	23.6	2	18.2	5	31.3	6	33.3	42	21.6
Fikri yok	13	16.1	5	7.4	-	-	1	6.3	-	-	19	9.8
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Kooperatif ortaklarının bir bölümünün (% 11.4) kooperatif tarafından pazarlanan girdilerin piyasaya göre daha yüksek fiyattla satılmasına karşın, ihtiyaç duydukları tarımsal girdileri kooperatiften almayı sürdürmelerini şu nedenlere bağlamaktadırlar (çizelge 8.13).

Ortakların tamamına yakın bir bölümü (% 95.5) tüccarlara güvenemediklerini başlıca çekince olarak gösterirken, % 77.3'ü ek olarak taksit uygulamasının ödeme kolaylığı yarattığını ve zorunlu olarak kooperatife başvurduklarını belirtmiştir. Yine yüksek oranda (% 72.7) kooperatif ortağının kooperatife destek olmak amacıyla piyasadan girdi temini yoluna gitmedikleri anlaşılmıştır.

Çizelge 8.13. Kooperatif Girdi Fiyatlarının Piyasa Fiyatlarından Yüksek Olmasına Karşın Tercih Edilmesinin Nedenleri

Tercih Nedenleri	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Taksit uygulanması	5	100.0	6	75.0	1	50.0	1	33.3	4	100.0	17	77.3
Kooperatife destek olunması	4	80.0	6	75.0	2	100.0	-	-	4	100.0	16	72.7
Tüccarlara güvenilmemesi	3	60.0	8	100.0	-	-	2	66.7	3	75.0	21	95.5
Toplam	5	100.0	8	100.0	2	100.0	3	100.0	4	100.0	22	100.0

8.3. Çok Amaçlı Kooperatiflerin Genel Katkıları

8.3.1. Kollektif Harekete Olan Yararları

Kooperatiflerin köyde kollektif harekete olan katkılarına ilişkin etkinlik düzeyi konusunda "çok etkili" şeklinde düşünceye sahip kooperatif ortağına rastlanmamıştır. Genel eğilim "etkisiz" (% 45.8) olduğu yönündedir. Biraz etkili olduğu kanısındaki kooperatif ortakları % 38.2 gibi önemli bir paya sahiptir. Bu konuda fikir ileri sürmeyenlerin oranı ise % 6.2 ile en düşüktür (çizelge 8.14).

Çizelge 8.14. Kooperatifin Köyde Birlik ve Beraberliği Sağlayıcı Yöndeki Etkisi

Etkinlik Derecesi	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Çok Etkili	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Oldukça etkili	4	4.9	4	5.9	-	-	-	-	11	61.1	19	9.8
Biraz etkili	28	34.6	26	39.2	5	45.5	8	50.0	7	38.9	74	38.2
Etkisiz	43	53.1	33	48.5	5	45.5	8	50.0	-	-	89	45.8
Fikri yok	6	7.4	5	7.4	1	9.0	-	-	-	-	12	6.2
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Kooperatifin kollektif harekete olan etkileri konusunda topraksız ve az topraklı üreticilerin düşüncesi "etkisiz" olduğu yönünde iken 51-250 dekar arasında araziye sahip ortakların etkisiz ve biraz etkili yanıtları yaklaşık aynı oranlarda bulunmuştur.

Öte yandan, 250 dekindan büyük işletmeye sahip ortakların ise kooperatifleşmenin kırsal kesimde yaşayan insanların birlik ve beraberlik ruhunun olumlu etkilemesi konusunda büyük çoğunlukla hemfikir oldukları anlaşılmaktadır (% 61.1).

8.3.2. Yarışmayı Teşvik Edici Etkisi

Araştırma alanında yer alan kooperatiflerin ürün alımı ve pazarlamaya ilişkin faaliyetlerinin başında "süt" gelmektedir. Bu nedenle piyasada aracılar, tüccarlar ve süt mamülleri üreten fabrikalar yoğun bir şekilde kooperatiflerle rekabet halindedir. Çizelge 8.15'de kooperatiflerle rekabette bulunan bu şahıs ve kuruluşlarının etkinlik düzeylerine ilişkin ortak görüşleri verilmiştir.

Çizelge 8.15. Kooperatifle Rekabet Eden Kişi ve Firmalar ile Etkinlikleri

Rekabetçi Kişi ve Kuruluşlar		İşletme Büyüklük Grupları											
		Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Aracılar	Daha etkin	6	7.4	3	4.4	-	-	-	-	-	-	9	4.6
	Etkin değil	75	92.6	65	95.6	11	100.0	16	100.0	18	100.0	185	95.4
Tüccarlar	Daha etkin	45	55.5	8	11.8	2	18.2	-	-	-	-	55	28.4
	Etkin değil	36	44.4	60	88.2	9	81.8	16	100.0	18	100.0	139	71.6
Fabrikalar	Daha etkin	30	37.0	1	1.5	-	-	-	-	-	-	31	16.0
	Etkin değil	51	63.1	67	98.5	11	100.0	16	100.0	18	100.0	163	84.0

Kooperatif ortaklarına göre aracılardan kooperatiflerle rekabet etme şansları oldukça düşüktür (% 4.6). Tüccarların daha etkin olduğu şekilde görüşe sahip üreticilerin oranı % 28.4 iken, fabrikaların etkinliği konusunda olumsuz görüş hakimdir (% 16.0). Diğer bir anlatımla, kooperatif ortakları hemekadar bağlı buldukları kooperatifi eleştirirler de, genel olarak kooperatif faaliyetlerini olumlu olarak değerlendirdikleri ve rakip kuruluşlar karşısında savunma eğilimine girdikleri gözlenmektedir.

8.3.3. Köy Düzeyindeki Katkılar

Çok amaçlı kooperatiflerin ortaklarına yönelik hizmetlerin yanısıra, faaliyette buldukları köylere az da olsa bir takım katkılar yaptıkları da görülmektedir. Çizelge

8.16'da yeralan katkıların niteliğine ilişkin veriler, belirli bir köyde birden fazla ortakla görüldüğünden hizmet götürülen köy sayısı hakkında bir fikir verememektedir.

Çizelge 8.16. Kooperatifin Kurulduğu Köye Olan Katkılarının Niteliği

Katkıların Niteliği	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Okul yapımı	1	1.2	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0.5
Cami yapımı	5	6.2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çeşme yapımı	5	6.2	1	1.5	3	27.3	2	12.5	-	-	11	5.7
Çevre düzenleme	-	-	1	1.5	-	-	-	-	-	-	1	0.5
Katkısı olmadı	70	86.4	66	97.1	11	100.0	16	100.0	18	100.0	181	93.3
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Ancak ayrıntılı incelemeler sonucu; bir köyde okul ve iki köyde cami inşasına katkıda bulunulduğu, yine iki köyde de çeşme yapımı gerçekleştirildiği ortaya çıkmıştır. Kooperatiflerin topluma yönelik çabalarının yetersiz kaldığı, ancak bu tür girişimlerin de ortakların parası kullanıldığı gerekçesiyle büyük ölçüde engellendiği öne sürülmektedir.

8.3.4. Risturn Katkısı

Kooperatifçilik ilkeleri arasında yer almasına rağmen risturn dağıtım ilkesine kooperatiflerce pek uyulmadığı görülmektedir (çizelge 8.17).

Çizelge 8.17. Kooperatifin Risturn Dağıtım Durumu

Risturn Dağıtımı	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251-+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
E	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
T	37	45.7	27	39.7	4	36.4	6	37.5	8	44.4	82	42.3
Toplam	37	45.7	27	39.7	4	36.4	6	37.5	8	44.4	82	42.3
Hayır	44	54.3	41	60.3	7	63.6	10	62.5	8	44.4	112	57.7
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

Nitekim, her yıl risturn dağıtan kooperatifin olduğu ortaklarca doğrulanmamıştır. Bazı yıllar risturn dağıtıldığını belirten ortakların oranı % 42.3 olarak hesaplanmıştır.

Bununla beraber, risturn dağıtımını konusunda izlenmesi gereken yönetime ilişkin ortak görüşlerinin "yani yatırımlarda kullanılması"nın uygun olacağı yönünde ağırlık kazanması dikkate değer bir bulgu olmuştur (% 89.2). Ortakların sadece yaklaşık % 10'u risturnun kooperatif ortaklarına dağıtılması gerektiğini savunmaktadır. Öte yandan risturn dağıtım ilkesinden ortakların yaklaşık üçte ikisinin bilgili olmadığı ve mülâkat sırasında bu ilkenin açıklanmak zorunda kalındığını da vurgulamak gerekir. Bu nedenle çizelge 8.18'deki veriler ihtiyatla yorumlanmalıdır. Araştırma alanında yaşayan insanların eğitim düzeyinin ülkenin diğer kesimlerine kıyasla oldukça yüksek olmasına karşın, karşılaşılan bilgi eksikliği kooperatif eğitim ilkesinin önemini daha da arttırmaktadır.

Çizelge 8.18. Ortaklara Göre Kooperatifin Kar Payının Dağıtılmasında İzlenmesi Gereken Yöntem

Risturn Dağıtım Yöntemi	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Ortaklara dağıtılmalı	7	8.6	7	10.3	2	18.2	2	12.5	1	5.6	19	9.8
Yeni yatırımlara ayrılmalı	73	90.1	60	88.2	9	81.8	14	87.5	17	94.4	173	89.2
Fikri yok	1	1.3	1	1.5	-	-	-	-	-	-	2	1.0
Toplam	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0

8.4. Çok Amaçlı Kooperatiflerin Yanısıra Diğer Kooperatiflere (Tek Amaçlı) de Ortak Olma Nedenleri

Üreticilerin köy kalkınma kooperatifleri dışında başka kooperatiflere (tek amaçlı) de ortak olma nedenlerinin başında "satış kolaylığı" ileri sürülmüştür (% 41.8). Görüşüne başvurulmuş ortakların % 39.7'u kredi temini amacıyla tek amaçlı kooperatife (Tarım Kredi veya Tarım Satış Kooperatifleri) ortak olmayı tercih ettiklerini belirtirken, bağlı bulunduğu kooperatifin yetersiz faaliyet gösterdiği gerekçesiyle başka kooperatiflere girmek zorunda kaldıklarını ifade eden ortakların oranı yine aynı düzeyde bulunmuştur (çizelge 8.19).

Çizelge 8.19. Köy Kalkınma Kooperatifi Dışında Başka Tek Amaçlı Kooperatiflere Ortak Olma Nedenleri

E V E T	Ortaklık Nedenleri	İşletme Büyüklük Grupları											
		Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251+ (da)		Toplam	
		Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
	Kredi Temini	34	42.0	25	36.8	4	36.4	7	43.8	7	38.9	77	39.7
	Satış Kolaylığı	34	42.0	28	41.2	5	45.4	6	37.4	8	44.4	81	41.8
	Faaliyet Yetersizliği	20	24.7	30	44.1	5	45.5	10	62.5	12	66.7	77	39.7
	Ortak değil	13	16.0	15	22.1	2	18.2	3	18.8	3	16.7	36	18.5

8.5. Kooperatiflerin Kooperatifçilik İlkelerini Uygulama Durumu

Çizelge 8.20'de kooperatiflerin kooperatifçilik ilkelerini ne ölçüde uyguladıklarına ilişkin ortak görüşleri verilmiştir.

Çizelgeden de görüleceği üzere, demokratik yönetim ilkesinin uygulandığı konusunda ortakların tamamı aynı görüşü paylaşmaktadır.

Serbest giriş ilkesine ilişkin yine aynı olumlu görüş belirtilirken, risturn ilkesinin yaygın şekilde uygulanmadığı anlaşılmaktadır.

Sermayeye sınırlı faiz verildiğini öne süren ortaklar % 14.5 oranında bulunurken, kooperatifçilik eğitim ilkesinin uygulanmadığından yakınan ortaklar % 84.5 ile son derece yüksek bir oranı oluşturmaktadır. Kooperatiflerle işbirliği ilkesi konusunda ise yine aynı olumsuz görüş ağırlıkta bulunmaktadır (% 70.6).

Çizelge 8.20. Kooperatiflerin Kooperatifçilik İlkelerini Uygulama Durumu

İlkeler ve Uygulanışı	İşletme Büyüklük Grupları											
	Topraksız		1-50 (da)		51-100 (da)		101-250 (da)		251++ (da)		Toplam	
	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%	Adet	%
Demokratik Yönetim İlkesi												
Uygulanıyor	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
Uygulanmıyor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kısmen uygulanıyor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Serbest giriş ilkesi												
Uygulanıyor	81	100.0	68	100.0	11	100.0	16	100.0	18	100.0	194	100.0
Uygulanmıyor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kısmen uygulanıyor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Risturn ilkesi												
Uygulanıyor	5	6.2	15	22.1	2	18.2	1	6.3	-	-	23	11.9
Uygulanmıyor	46	56.8	33	48.5	4	36.4	7	43.7	10	55.6	100	51.5
Kısmen uygulanıyor	30	37.0	20	29.4	5	45.4	8	50.0	8	44.4	71	36.6
Sermayeye sınırlı faiz verilmesi ilkesi												
Uygulanıyor	14	17.3	5	7.4	-	-	-	-	10	55.6	29	14.9
Uygulanmıyor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kısmen uygulanıyor	67	82.7	63	92.6	11	100.0	16	100.0	8	44.4	165	85.1
Kooperatifçilik eğitim ilkesi												
Uygulanıyor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Uygulanmıyor	62	76.5	60	88.2	10	90.9	14	87.5	18	100.0	164	84.5
Kısmen uygulanıyor	19	23.5	8	11.8	1	9.1	2	12.5	-	-	30	15.5
Kooperatiflerle işbirliği ilkesi												
Uygulanıyor	5	6.2	5	7.4	-	-	-	-	-	-	10	5.2
Uygulanmıyor	74	91.4	30	44.1	8	72.7	12	75.0	13	72.2	137	70.6
Kısmen uygulanıyor	2	2.4	33	48.5	3	27.3	4	25.0	5	27.8	47	24.2

9. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde, gerek tarım kesiminin kalkınmasında ve gerekse tarıma dayalı sanayinin kurulmasında önemli bir yeri olduğu yaygın bir kabul gören kooperatifçiliğin gelişmesi için yıllık program ve kalkınma planlarında çeşitli ilke ve politikalara yer verilmesine rağmen kooperatifçilik istenilen düzeye çıkarılamamıştır. Gerçekte, kamu ve özel sektör yanında geniş kitleleri temsil eden güçlü bir sektör olması gereken kooperatif sektörü, kırsal kalkınma çabaları sürecinde kendisinden beklenen görevleri yerine getirmekten uzak kalmıştır.

Kooperatifleşme konusunda istenilen düzeye ulaşılabilmesi ve bu alanda karşılaşılan sorunların çözümlenebilmesi için, öncelikle çiftçilerin kendi sorunlarına sahip çıkması gerekmektedir. Çiftçilerde "kendi kendine yardım" bilinci gelişmediği sürece kooperatifçiliği geliştirme yönünde alınacak her türlü önlemin etkisiz kalacağı söylenebilir.

Kooperatif kuruluşlarda ekonomik başarısızlığa neden olan başlıca sorunlar finansman, üst örgütlenme, eğitim, mevzuat ve denetimdir. Ancak, kooperatiflerin sosyal yönü de vardır. Bu nedenle kırsal toplumun kendine özgü geleneksel yapı ve özellikleri ile kültürel dokusu üzerinde durulmalı ve kooperatiflerin "kendi kendine yardım" örgütleri olma niteliği de dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda kooperatifçilikte başarılı olmanın koşullarından önemli birisi de kırsal toplumda "sorunlarına sahip çıkma" ve "kendi kendine yardım" bilincinin gelişmesidir.

Tekirdağ ili'nde yürütülen bu araştırmanın bulguları yukarıda belirtilen görüşten hareketle biraz farklı bir yaklaşımla tartışılmaya çalışılmıştır. Diğer bir ifade ile, kooperatiflerin başarısı ve kırsal kalkınmadaki rolü kooperatif ortaklarının tutum ve davranışlarında dikkate alınarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

Başarısızlığa neden olan sorunların içsel ve dışsal olmak üzere iki ana başlık altında toplanarak irdelenmesi olasıdır. Tüm kooperatiflerin benzer dışsal faktörlerin etkisi altında bulunduğuna göre, dışsal koşulların başarısızlığın tek nedeni olmadığı anlaşılmaktadır. Buradan da, kooperatiflerin başarısında kırsal toplumun yapısının ve iç dinamiklerinin belirleyici rol oynadığı sonucu çıkarılabilir (Yıldırım, 1992). Bunlar çeşitli unsurları itibariyle aşağıda açıklanmıştır:

Kooperatiflerde finansman yetersizliği, devlet yardımına bağımlılık, yetersiz iş hacmi, özdenetimin sağlanamayışı gibi birçok önemli sorunun başlıca nedenlerinden birisi kooperatif ortak ilişkilerinin zayıf oluşudur.

Ülkemizde kırsal kesimin eğitim düzeyinin çok düşük olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bunun doğal sonucu olarak da kırsal kesim insanlarında "sorunların bilincine

varma" ve "sorunlarına sahip çıkma" gibi özelliklerin yeterince gelişmediği gözlenmektedir. Kırsal kesimde "Tevekkül" ve "herşeyi devletten beklemek" gibi eğilimler çok yaygındır. Durum böyle iken, insanlarda örgütlenerek etkili bir güç durumuna gelebilecekleri ve kendi sorunlarına kendilerinin çözüm bulabilecekleri inancını yerleştirmek güçleşmektedir. Bu sağlanamadığı sürece de kooperatifçilikte başarılı olmak olanağı pek bulunmamaktadır.

Kendi kendine yardım bilinci gelişmemiş kırsal kesim insanının kooperatiflere karşı olan tavrı çeşitli şekillerde olabilmektedir. Örneğin, araştırmaya konu olan kooperatif ortaklarının kooperatif ortak olmadaki geçikme nedenleri irdelendiğinde; kooperatif hakkındaki yetersiz bilgi düzeyinin % 64.4 ile ilk sırayı aldığı görülmektedir. Yine başlangıçta kooperatifin başarılı olacağına inanılmaması şeklinde oluşan önyargının da üretici kesimi içerisinde yaygın bir tavır olduğu dikkati çekmektedir (% 64.0). Öte yandan, bazı şahısların ortak olmadıkları gibi, kooperatife ortak olmak isteyenleri de olumsuz propagandalarla engellemeye çalıştıkları ifade edilmektedir (%29.4). Köy kahvelerinde yapılan genel sohbetler sırasında da bu oluşumun doğrulandığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, belirli bir bilince sahip olmadan kooperatife ortak olan kişilerin kooperatifle ilişkileri de pek sağlıklı değildir. Düşük ortaklık payı yüklenen bu üreticilerin, yine de bu ödentiyi yüksek buldukları (%5.2) ve çoğu kez ödemekten kaçındıkları anlaşılmaktadır. Bu ortaklar belirli bir ekonomik çıkar sağlamamalarına rağmen, hiçbir fedakârlığa katlanmadıkları için de ortaklıklarını sürdürmede bir sakınca görmemektedirler.

Kişileri kooperatife karşı ilgisizliğe iten başka nedenler de sıralanabilir. Örneğin; ekonomik çıkarları zedelendiği için kooperatifçiliğe karşı çıkan kimi etkili çevrelerin propagandaları, yöneticilere ve kooperatif personeline olan güvensizlik, komşu üreticilerin de katılmaması gibi kooperatife karşı tavırları olumsuz etkileyen ve ortak olmada gecikmeye neden olan bu unsurlar, ortak bir çıkar için dayanışma yapma bilincinin gelişmemiş oluşunun doğal bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Başarısız kooperatif örneklerinin çokluğu da, kooperatiflere karşı olumsuz bir yargı oluşmasında önemli bir etken durumundadır (%15.0). Gerçekten de her türlü etkenliğini durdurmuş pek çok kooperatif fesih kararı da almadan kağıt üzerinde varlığını sürdürmekte veya tabelâsı asılı ancak kapıları kapalı tutulmakta ve bulunduğu köy için bir huzursuzluk kaynağı olmaktadır.

Yöneticilere güven duymama nedeniyle ortakların kooperatiften soğuma olgusunda (%21.1), bazı literatürlerde asıl sorunun kötü yöneticilerden değil, ortakların ilgisizliğinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Yıldırım, 1992).

Ancak araştırma bulguları bu savı destekler nitelikte değildir. Çünkü, son üç yılda yapılan genel kurul toplantılarına katılma oranı %89.2 gibi yüksek bir orana ulaşırken, katılanların %86.7'si bilgi edinmek amacını ön plânda tutmuş, %64.7'si ikinci önemli gerekçe olarak ortaklık görevi nedeniyle katıldıklarını belirtmişlerdir. Diğer bir ifade ile, ortaklar kooperatife karşı ilgisiz durumda bulunmamakta, ancak yönetim kurulunda alınan kararların çoğunlukla yöneticilerin çıkarları doğrultusunda gerçekleştiğini iddia etmektedirler (%90.9). Bununla beraber, yöneticilerin kendileri tarafından seçildiği ve yine kendileri tarafından görevden alınabileceği de yoğun tartışma konusu yapılabilmektedir.

Kooperatif genel kurul toplantılarına katılmayan az sayıda ortağın (%10.8) önemli bir bölümü, toplantıların sıkıcı olmasını ve kendilerine yarar sağlamadığını başlıca gerekçe olarak ileri sürmektedirler.

Araştırma alanında ülke genelinde olduğu gibi çok amaçlı tarımsal kooperatiflerde profesyonel yönetici çalıştırılması pek yaygın değildir. Ancak, bu tür kooperatiflerin toplama, işleme ve denetim fonksiyonlarında, diğer bir ifade ile ticaret ve sanayi alanlarındaki etkinliklerde başarılı olabilmek ve özel sektörle rekabet edebilmek için, profesyonel yönetici çalıştırılması bir zorunluluk olarak görülmektedir. Uzman personel seçiminde tarım ekonomisi eğitimi almış ziraat mühendislerinin tercih edilmesi kooperatiflerin başarı şansını yükseltebilecektir. Zira tarım ekonomistleri gerek tarım tekniği, gerekse ekonomi ve işletme nosyonuna sahip olma özellikleriyle öncelikli bir konumda bulunmaktadır. Tarımsal kooperatifçiliğin gelişmiş olduğu yabancı ülkeler bu tercihin sağladığı başarılı örneklerle doludur. Öte yandan, kooperatifler yeterli ücreti ödeyemedikleri için üstün nitelikli personel bulamayabilirler. Bu durumda, yöneticilerin mesleki bilgi ve deneyim eksikliklerini giderici eğitim programları uygulamaları veya ortak danışman temini yerinde olacaktır.

Yine her düzeydeki kooperatif personeline yönelik eğitim programları da kooperatiflere ait tesislerin verimli olarak işletilmesi açısından gerekli olduğunu da gözardı etmemek gerekir. Nitekim, konu ile ilgili görüşlerine başvuru alan ortakların kooperatif personeline -doğru ya da yanlış- bilgisizlikle ve beceriksizlikle suçladıkları anlaşılmaktadır.

Kooperatif ortaklarının genel kurul, yönetim kurulu ve atamalar konusu ile kooperatif ilke ve işlevlerine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıklarının ortaya çıkması üzerinde önemli durulması gereken bir bulgudur. Burada çiftçilere kooperatifçilik bilgilerinin aktarılması, kooperatifçilik ilkelerinin öğretilmesi hemen ilk akla gelen çözümdür. Amaç, çiftçileri kooperatif kurmaya, kooperatif ortağı olmaya ya da ortakların kooperatif etkinliklerine daha fazla katılmaya özendirme olmalıdır.

Ortakların eğitimine ilişkin ikinci önemli konu, ortaklara faaliyet alanlarına göre teknik ve ekonomik bilgilerin aktarılmasıdır. Kooperatif ortakları kendilerine bu konulara ilişkin kooperatif yönetimi tarafından organize edilen hiçbir eğitim faaliyeti verilmediğini (%100), ancak hayvan bakımı, süt değerlendirme ve özellikle alternatif ürünler konusunda kurs, seminer vb. yoluyla bilgi verilmesinin son derece yararlı olacağını ifade etmektedirler. Tarım il ve ilçe teşkilatlarıyla ilişkileri oldukça zayıflayan çiftçilerin bu gereksinimlerini kooperatifler kanalıyla karşılamaları durumunda kooperatife olan güven ve bağımlılığın artacağı kuşkusuzdur. Öte yandan, kooperatifçilik belirli ekonomik etkinliklerle sınırlı kalmayıp, kırsal toplumu yaşamın tüm kesitlerinde kavrayan bir hareket olarak algılanmakta; kırsal topluma kesintisiz eğitim veren bir okul olarak tanımlanmaktadır (ICA, 1972). Bu anlamda, tarım tekniği çevre koruma, sağlık, ev ekonomisi vb. konularda kooperatifler tarafından ya da kooperatifler aracılığı ile ortaklara eğitim hizmeti götürülmesi sözkonusu olabilir.

Diğer önemli bir konu da, bölgesinde kooperatifçilik hareketinin gelişmesi ile belirli çıkarları zedelenecek olan kesimlerin karşı propaganda ve engellemeleri ile sürekli olarak baltalanmaya çalışılmasıdır. Aslında bu tüm ülke genelinde doğruluğu yadsınamaz bir olgudur. Bu tür engelleme çabaları bir yandan politikacılar üzerinde etkili olurken, diğer yandan da bilinçsiz çiftçi kesimi üzerinde olumsuz izler bırakmaktadır. Kooperatifçilik sürekli olarak belirli ideolojik eğilimlerle özdeşleştirilmeye çalışılmış; muhafazakâr üretici kesimi büyük ölçüde tedirgin edilmiştir.

Aracılık ve tefecilik rollerini bir arada yürüten tüccarların da, köylülerin düşünce yapılarının şekillenmesinde etkili oldukları düşünülürse, kırsal kesim insanının kooperatifçiliğe karşı olan tedirginliğinin nedeni daha iyi anlaşılabilir.

Yukarıda belirtilen nedenlerle kooperatife tavrı olan ve ortak olmada geçiken ortaklar, çeşitli unsurların etkisiyle zamanla kooperatifi benimseyerek ortaklığı kabullenebilmektedirler. Özellikle "önder çiftçi projesi"nin bölgede yaygın olarak uygulanmasıyla üretici mantalitesinde önemli değişimler yaşandığı ve çiftçileri kooperatif ortaklığına özendirdiği ortaya çıkmıştır (%72.2).

Komşu üreticiler (%57.2), kooperatif başkanı (%51.5) ve muhtarın (%43.3) kooperatif ortaklık kararını etkileyen diğer önemli faktörler olduğu anlaşılmış, ancak tarım ilçe müdürlüğü elemanları (zayıflayan ilişkiler nedeniyle) göreceli olarak daha düşük önem derecesinde bulunmuştur.

Üreticilerin kooperatife ortak olma nedenlerinin başında ürünlerine daha yüksek fiyat bulabilme umudu gelmektedir (%64.9). Pazarlama olanaklarının fazla olabileceği yine yüksek oranda ortak olma nedeni sayılmakta (%62.9), girdileri daha ucuza ve taksitle satın alabilmek ve kredi temin edebilmek diğer unsurlar olarak sıralanmaktadır.

Nitekim, üreticilerin kooperatif ortaklığı sayesinde tüccara göre daha yüksek fiyat bulabildikleri (%75.9) yolundaki ifadeleri, onların fiyat konusunda amaçlarına büyük ölçüde ulaştıklarını göstermektedir. Bununla beraber, etkin bir pazarlama olanağına kavuşamadıklarına ilişkin yaygın bir kaniya sahiptirler (%58.2). Üretim girdileri temini konusunda da belediklerini bulamadıkları söylenebilir (%51.5). Bu konuda ileri sürülen genel görüş; fiyatların daha düşük olduğu kabul edilmekle birlikte, zamanında ve yeteri kadar bulunamadığı yönündedir. Kredi olanaklarından yararlanmaya ilişkin ise ortaklık büyük ölçüde tatminsiz durumdadırlar (%63.4).

Çok amaçlı tarımsal kalkınma kooperatiflerine ortak olup da, beklentilerine yeterince ulaşamayan çoğu ortağın (%81.5) diğerk tek amaçlı kooperatiflere de ortak olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, kredi temini (%39.7), satış kolaylığı (% 41.8) ve faaliyet yetersizliğini (% 39.7) bahane eden ortaklar yeni arayışlara girebilmektedirler.

Bununla beraber, tüccarların menfaatlerinin ne ölçüde etkilendiğine ilişkin, ürünlere (özellikle süt) önerilen fiyatların kıyaslamasını yapmak suretiyle daha somut bir veri elde edilebilir. Nitekim, üreticilerin büyük bir bölümü kooperatiflerin % 5 - 25 arasında daha yüksek fiyat önerebildiklerini ifade etmektedirler. Dolayısıyla tüccar piyasadan ürün toplarken sıkıntı çekmekte ve fiyatlarını daha yüksek düzeye çıkarmak zorunda kalmaktadır. Kooperatiflerin gerek ürün ve gerekse girdi piyasalarında fiyat istikrarını temin etmede gösterebildikleri başarı oranında, rakip kesimin (tüccar ve sanayici) tepkisini çekmesi doğal bir gelişme sayılmaktadır. Kooperatif ortakları arasında karşılıklı güven, işbirliği ve dayanışma olgusu, engelleme çabalarına karşı daha da önem kazanmaktadır.

Kooperatif kuruluşlarda mevcut sorunların çözümü ve dolayısıyla başarı düzeyinin yükseltilerek kırsal kalkınmaya olan katkılarının artırılmasına yönelik bazı öneriler aşağıda sıralanmıştır:

- Kooperatifçilikte sorunların üstesinden gelme ve etkinliği artırmanın temel koşulunun "eğitim" olduğunu öncelikle vurgulamak gerekir. Çiftçilerimizin büyük çoğunluğu kooperatifçilik konusunda yeterli bilince sahip değildir. Ülke genelinde gerçekleştirilecek yaygın eğitim çalışmalarında, başta televizyon olmak üzere, kitle iletişim araçlarından yoğun biçimde yararlanılması önem taşımaktadır. Bu tür etkinlikler çerçevesinde çiftçiler kooperatif kurma, kooperatife ortak olma ve sahip çıkma ile, ortaklık paylarını yükseltme gibi konularda özendirilmelidir. Ayrıca, "önder çiftçi" örneğinde olduğu gibi kooperatif önderleri yetiştirmeye yönelik özel eğitim programları düzenlenmesi yararlı olabilecektir.

- Orta ve yüksek öğretimde kooperatifçilik eğitimi yaygınlaştırılırken, kırsal kesimin öncelikli ihtiyacı gözönüne alınarak ilkokul son sınıflarda kooperatifçilik temel

bilgilerini içeren ve kooperatifçiliği genç dimağlara sevdirebilecek bir eğitim programı devreye sokulmalıdır.

- Yıllardanberi kamuoyunu meşgul etmesine ve hükümetlerin programlarında olmasına rağmen kurulamayan kooperatifler bankasının ivedilikle yaşama geçirilmesi ve kooperatif birliklerinin buna ortak olması sağlanmalıdır.

- Çok sayıda tek amaçlı kooperatif kurularak mekân, para ve personel savurganlığı yapmak yerine, özellikle az gelişmiş yörelerde bir köyü ya da ortaklar grubunu tümüyle kavrayan işletmelerle bütünleşmiş tek bir çok amaçlı kooperatif modeli benimsenmelidir.

- Kamu kuruluşları ile kooperatiflerin ilişkileri tek tek projeler yerine topyekûn kırsal kalkınmayı sağlayabilecek bir amaç çerçevesinde ele alınmalıdır.

- Kooperatifler danışmanlık sistemine geçmeli ve çeşitli uzmanlardan oluşan gruplar tarafından izlenme ve denetlenme olanağı yaratılmalıdır.

- Bir kooperatifin başarı sağlayabilmesi için yönetimde kadrolaşmak zorunluluğu vardır. Yasada her ne kadar müdür kadrosu varsa da çalışan kooperatiflerin ancak % 20'sinde müdür kadrosu çalışır durumdadır. Diğer % 80'inde müdür ise başkanlık sorumluluğu altında fahri olarak çalışmaktadır. Kadrolu müdür ve muhasebeci olmadıkça, kooperatif çalışmalarında başarılı olamayacağı gibi yönetim kurulu, bilhassa başkan, ortakların haklı veya haksız eleştirilerinden kurtulamayacaktır.

- Kooperatif bulunduğu köydeki üretimden, pazarlanmasından ve tüketim maddelerinin temininden sorumlu olmalıdır. Yönetim kurulu kadrosu yanında Teknik Ziraat elemanlarının da bulunması gereklidir. Üretim artışını sağlamada, tohum, gübre, ilaç kullanımında, hayvan bakımı, süt üretim artışının sağlanmasında vb. konularda üreticinin yanında olduğu gibi sorumlu da olmalıdır. Bu elemanlar kooperatiflerin bulunduğu yerde ikamet etmelidir. Bu uygulama ile teknik elemanlara iş potansiyeli doğacağı gibi, çalışma rekabeti ile kırsal kesimde bir yenileşme ve canlılık yaratılacaktır.

- Ödemelerin karşılanması için üretilen malın pazarlanmasında kooperatif fonu uygulanmalıdır. Bu uygulama gerçekleştirildiği takdirde devlete yük olmaksızın personel ödemeleri karşılanabileceği gibi, ihtiyaç duyulan girdilerin alınabilmesi için işletme sermayesi sağlanmış olacaktır. Hatta ortaklar için döner sermaye bile oluşacak ve borç ile tefeci sorunu da ortadan kalkacaktır. Öte yandan, üretici ürettiği ürününün önemli bir bölümünü tüccara satmaktadır. Tüccar aldığı ürünün bir kısmını deftere işliyorsada, diğer bir kısmını işlememe ihtimali yüksektir. Bu nedenle milyonlarca ton ürün vergiden kaçırılmış olmaktadır. Öngörülen uygulama ile bu usulsüzlük de büyük ölçüde ortadan kalkacaktır. Köyde her ne pazarlanırsa pazarlansın, kooperatiften belge alınması zorunlu

olmalıdır. Üretilen ve pazarlanan ürünün kayda girmesi ile sistemin düzenli bir şekilde işlemesi sağlanabilecektir.

- Köylerde şu andaki pazarlama başıbozuk bir düzen içinde yapılmaktadır. Ferdi pazarlamada ise geliri ve üretimi düşük olan üretici bundan zarar görmektedir.

- Toprak mahsulleri Ofisi, Yağlı Tohumlar tarafından alınan ürünlerde Bakanlıkça tensip edilecek kooperatif fonu oluşturulmalı ve uygulamaya konulmalıdır. Oluşturulması önerilen bu fon kooperatifleri olduğu gibi kırsal kesim insanını da rahatlatacaktır.

- Üretilen ürünün muhafazası için her yerleşim merkezinde ambar, depo gibi tesisler kurmak ve Toprak Mahsulleri Ofisi ve Yağlı Tohumlar Teşkilatı ile Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri ve üst kuruluşu ortak hareket etme olgusu yaratılmalıdır. Yapılan tesislerin Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinin sorumluluğu altında olmasını sağlamaktır.

- Var olan tarımsal kalkınma kooperatif birlikleri ve birimleri ilk anda, bir veya iki yıl Devletçe desteklenerek kadrolaşmış olarak işler hale getirilmelidir. Güçlenen tarımsal kalkınma kooperatif birimleri ve birlikleri kendi olanakları ile devlete yük olmaksızın kendi çalışmalarını sürdürebileceklerdir.

Yukarıda yer alan önerilerin bir kısmı kolayca uygulanabilecek nitelikte olmasına karşın diğer bir kısmı ise uzun vadeli bir çalışmayı gerektirmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

ADEYEMO, R., "Loan Delinquency in multipurpose Cooperative Union in Kwara State", Savings and Development, Vol 8, No: 3, pp. 267 - 274 2 tab, Nigaria, 1984.

ANONYMOUS, "Cooperatives Against Rural Poverty", Copac, 31 july - 4 August, 1978.

ANONYMOUS, "Cooperative Systems Development Proceedings", The University of Stockholm, June 1982.

ANONYMOUS, "Değişen Dünya ve Ülke Koşullarında Kooperatifçiliğin Temel Sorunları, Çözüm Yolları, Yeniden Yapılanması ve T.M.K.B.'ne Düşen Görevler", T.M.K.B, Sayı: 2, Ankara, 26-27 Haziran 1993.

ANONYMOUS, "Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığına Bağlı Kooperatiflerle İlgili Araştırma", T.C. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Kooperatifler Eğitim ve Elsanatları Genel Müdürlüğü, Yayın no: EEGM:39 AD:13, Ankara, 1977.

ANONYMOUS, "1985/86 İş Yılı Genel Kurul Raporu". Trakya Birlik, Edirne, 1987.

ANONYMOUS, "T.C. Tekirdağ Valiliği Yayınları" Tekirdağ, 1988.

ANONYMOUS, "Sınırlı Sorumlu Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri Anasözleşmesi". T.C. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1989.

ANONYMOUS, "1989/90 İş Yılı Genel Kurul Raporu". Trakya Birlik, Edirne, 1991.

ANONYMOUS, "Tarım Raporu, 1991 Yılı", T.O.K.B., İl Müdürlüğü, Tekirdağ, 1991.

ANONYMOUS, "Tarım Raporu, 1992 Yılı", T.O.K.B., İl Müdürlüğü, Tekirdağ, 1992.

ANONYMOUS, "1991/92 İş Yılı Genel Kurul Raporu", Trakya Birlik, Edirne, 1993.

- ANONYMOUS, "Tarım Raporu, 1993 Yılı", T.O.K.B., İl Müdürlüğü, Tekirdağ, 1993.
- ANONYMOUS, "Türk Kooperatifçilik Kongresi", Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:59, Ankara, 1993.
- ANONYMOUS, "İmece Haber Bülteni", Sayı:6, Kırklareli, 1993.
- ANONYMOUS, "1992/93 İş Yılı Genel Kurul Raporu", Trakya Birlik, Edirne, 1994.
- ANONYMOUS, "Tarım Kredi Kooperatifleri Anasözleşmesi", T.C. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ANONYMOUS, 1979. "Tarımsal Üretim Kooperatifçiliği Semineri", T.C. Ziraat Bankası Kooperatifler Müfettişleri Mesleki Dayanışma Derneği Yayın No:2, Ankara.
- ARAGON, M.C., "Le Role des Coope'ratives Laitieres dans l'integ'ration des Agriculteur au Systeme Capitaliste Publications d'Etudes et de Recherches Socie-e'onomiques", Pessal, Bordeaux, 1977.
- ARIKAN, R., "Türkiye'de ve Avrupa Ekonomik Topluluğunda (AET) Kooperatifçilik", Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:67, Ankara, 15-17 Aralık 1987.
- BATRA, J.D., "Tribal Cooperatives Progress and Developments", Maharashtra Cooperative Quarterly, Bombay, 60, 3pp., 1977.
- BAŞAR, H., "Bursa'da Tarımsal Yapı Değişikliği ve Köy Kalkınma Kooperatifleri'nin Sorunları Üstüne Bir Araştırma", Bursa Üniversitesi Yayınları, Bursa, 1980.
- BAŞAR, H., "Sosyal Siyaset Açısından Kooperatif İşletmelerde Birleşme ve Ölçek Sorunu", Doçentlik Tezi, U.Ü. İ.İ.B.F., Bursa, 1981.
- BONOW, M., "Co-operation in Developing Countries for Economic and Social Progress", Swedish co-operative Centre, Stockholm, March 1978.

- CORROİL, T., ETIENNE, G., FLORES, X. AND MURALT, F., "A review of Rural Cooperation in Developing Areas" Papers Prepared for the Institute, Geneva, May 1969.
- ÇIKIN, A. ve KARACAN, A.R., "Avrupa Topluluğu ve Türk Tarımında Örgütlenmenin Önemi ve İşlevi, Avrupa Topluluğu ile Bütünleşme Hareketinde Türk Tarımı", İzmir Ticaret Borsası 100. yıl Etkinlikleri, yayın No:44, İzmir, 26-27 Eylül, 1991.
- ÇIKIN, A., "Tarımda Neden Kooperatifçilik", Köy-Koop İzmir Birliği Yayınları: 1 İzmir, 1991.
- ÇIKIN, A., "Adagüme Köy Kalkınma Kooperatifi Üzerinde Bir Örnek Olay Araştırması", Milli Produktivite Merkezi, Verimlilik Dergisi, Sayı: 3, 1989.
- ÇIKIN, A., "AT'da Demokrasinin Alt - Yapısı: Kooperatifler", Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 13 Ekim 1987.
- ÇIKIN, A., "Gelişmekte Olan Ülkelerde Kırsal Alanların Sanayileşmesi ve Kooperatifler", Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 439, İzmir, 1982.
- ÇIKIN, A., "Une Engue'te Sur Les Cooperatives Agricoles de la Prefecture d' İzmir", Turquie in Revue des Etudes Cooperatives, No: 201-3 Trimestre pp 91-96, 1980.
- DEMİRCİ, R., "Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Problemleri", Karınca Dergisi, Sayı: 638, Ankara, Şubat 1990.
- DOĞRUEL, F., "Tarım Destekleme Politikaları ve Sonuçları: ABD, AT ve Türkiye", İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 29, 1993.
- DUYMAZ, İ., "Avrupa Topluluğuna Entegrasyon Türk Kooperatifçilik Sektörünün Yapısını ve Yönetim Teknolojisini Nasıl Etkiler", Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesine Entegrasyonu Semineri, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:74, 15 Haziran 1989.

- DUYMAZ, İ., "Kırsal Alan Kalkınması ve Kooperatifçilik", Köy-Koop İzmir Birliği Yayınları: 1 İzmir, 1991.
- DÜLFER, E., "Operational Efficiency of Agricultural Cooperatives in Developing Countries", FAO, Rome, 1974.
- DİE, Mart 1992 "Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar", Ankara.
- EUSSNER, A., "Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na Tam Üyeliği'nin Bölgesel Politika Açısından Etkileri", Friedrich Ebert Vakfı, İstanbul, 1989.
- FİGEN, E., "1163 Sayılı Kooperatifler Kanununa Tabi Tarımsal Amaçlı Kooperatiflerin Ülkemiz Ekonomisindeki Yeri ve Önemi", Karınca Dergisi, Sayı: 645, Ankara, Eylül 1990.
- FOXALL, G., "Co-operative Marketing In Europe'n Agriculture", The University Press, Cambridge, 1988.
- GERAY, C., "Üretim Kooperatiflerinin Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü", VIII. Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara, 1976.
- GÜNEŞ, T. ve ARIKAN, R., "Tarım Ekonomisi İstatistiği", A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, 1049, Ankara, 1988.
- GÜVEN, S., "Kooperatifçilik Deneyiminin Çok Uluslu Şirketler Karşısında Yeniden Yapılanma Sorunu", U.Ü., İ.İ.B.F., Dergisi, Cilt XII, Sayı: 1-2, Mart - Kasım 1991.
- GUPTA, V.K. VE GAİKWAD, V.R., "A Guide to Management of small Farmer's Cooperatives", FAO 131p., Rome, 1981.
- HAYAMI, Y., RUTTAN, W.V., "Agricultural Development: An International Perspective", The Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, London, 1980.

- IŞIK, A., "Türk Ekonomisinin Kalkınmasında Kooperatifçiliğin Önemi", Karınca Dergisi, Sayı: 560, Ağustos 1983.
- İNAN, İ. H., 1983, "Norwegian Farmers' Attitude Towards Agricultural Cooperative Organizations", The Agricultural University of Norway, Department of Agricultural Economics, Report No:46, As-NLH, 19 P, 1983.
- İNAN, İ. H., "Kooperatiflerle Çiftçi Kuruluşlarının İlişkileri", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Karınca Dergisi, Sayı: 520, Ankara,1980.
- İNAN, İ.H., "Tarım Kooperatifleri Çok Amaçlı mı, Yoksa Tek Amaçlı mı Olmalıdır?" Türk Kooperatifçilik Kurumu, Kooperatifçilik Dergisi, Sayı: 5, Ankara, 1975.
- İNAN, İ.H., "Norveç Tarımı ve Tarımsal Kooperatifçiliğine Genel Bir Bakış", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Kooperatifçilik Dergisi, Sayı:37, Ankara, 1977.
- İNAN, İ.H., "Kooperatifçilik ve Ekonomik Sistemler", Taban Dergisi, Sayı:35, Ankara, 1978.
- İNAN, İ.H., "Ülkemizde Tarımsal Kooperatifçilik Modellerinin Kooperatifçilik Anlayışı ve Teorisi Açısından Eleştirisi", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Karınca Dergisi, Sayı:506, Ankara, 1979.
- İNAN, İ.H., "Ekonomik Kalkınmada Tarım", Milli Prodüktivite Merkezi, Verimlilik Dergisi, Özel Sayı, Ankara, 1980.
- İNAN, İ.H., "Kooperatiflerde Rasyonel Karar Verme Tekniği", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Karınca Dergisi, Sayı: 529, Ankara, 1981.
- İNAN, İ.H., "Ortakların Kooperatife Bağlılık ve Güveni", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Karınca Dergisi, Sayı: 565, Ankara, 1984.
- İNAN, İ.H., "Tekirdağ İlinde Kırsal Kalkınma Sorunlarına Genel Bir Bakış", Tekirdağ İlinde Kırsal Sorunlar Semineri,17 Nisan 1985, Tekirdağ,Türkiye Tabiatını Koruma Derneği Yayınları 8, 1985.

- İNAN, İ.H., "Tarım Kooperatiflerinin Önemi, Hizmetleri ve Türkiye'de Tarım Kooperatifleri", Hasad Dergisi, Sayı:23, İstanbul, 1987.
- İNAN, İ.H., "Türkiye'de Tarım Kooperatiflerinde Bütünleşme Sorunları", XI. Türk Kooperatifçilik Kongresi, Ankara, Yayın No:57, 18-21 Aralık 1984,
- İNAN, İ.H., "Tarımsal Kooperatiflerin Kuruluşunda Ekonomik Esaslar", Kooperatif Dünyası Dergisi, Sayı:83, Ankara, 1978.
- İNAN, İ.H., "Tarım Kooperatiflerinde Yatay ve Dikey Bütünleşme", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Kooperatifçilik Dergisi, Sayı:44, Ankara, 1979,
- İNAN, İ.H., "Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatifinde Grup Tarımının Ekonomik Analizi", Türk Kooperatifçilik Kurumu, Yayın No:52, Ankara, 1984.
- İNAN, İ.H., "Norveç'de Süt Kooperatiflerinin Faaliyetleri", T.C. Ziraat Bankası Dergisi, Sayı:20, Ankara, 1984.
- İNAN, İ.H., "The Development Problems of Turkish Agriculture". Symposium:Deutsch-Türkische Universtats- partnerschaftenim Agrarbereich, Göttingen, 17-18 Mart 1987,
- İNAN, İ.HAKKI., "The Role of Farmer Cooperatives in Agricultural Development" The Agricultural University of Norusay, Department of Agricultural Economics, AS-NLH, 111P, 1983.
- İNAN, İ. H., "Tarım Kesiminde Örgütlenmenin Önemi ve Kooperatifleşme", Marmara Bölgesinde Tarımın Verimlilik Sorunları Sempozyumu, Milli Produktivite Merkezi, Yayın No:387, Ankara, 1989.
- İNAN,İ.H., "The Role of Farmer Cooperatives in Agricultural Development", The Agricultural University of Norway, Department of Agricultural Economics, As-NLH, 111 P, 1983.

- İNAN, İ.H., "Ülkemizde Sütçülük Kooperatiflerinin Kurulmasının Önemi", Ulusal Süt ve Süt Ürünleri Sempozyumu, Milli Prodüktivite Merkezi, Yayın No:394, Ankara, 1989.
- KARAYALÇIN, M., "Hizmet Kooperatiflerinin Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü", Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, Ankara, 1976.
- KAPTANGİL, M.,K., "The Role Of Cooperative Organizations in The Implementation of Norwegian Agricultural Policy", Norveç, Oslo/As, 1981.
- KAPTANGİL, "Fishery Cooperatives in Norway", Tromso, Norway, 1981.
- KAPTANGİL, M. K., "Hollanda ve Tarımsal Kooperatifçilik", Kooperatif Dünyası, Sayı:243, Ankara, 1991.
- KAPTANGİL, M. K., "Çay Ekicileri ve Tarımsal Kalkınma Kooperatifleri", Kooperatif Dünyası, Sayı: 248, Ankara, Kasım 1991.
- KAPTANGİL, M. K., "Osmanlılar Döneminde Tarımsal Kooperatifçilik ve Sosyo-Ekonomik Etkileri Üzerine Bir Araştırma", Kooperatif Dünyası, Sayı:255, Ankara, Haziran 1992.
- KAYHAN, A., "Yenice Köy Kalkınma Kooperatiflerinin Ekonomik Analizi ve Çevreye Olan Etkileri", Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ, 1991.
- KOÇ, H., "Türkiye'nin Kalkınmasında Kooperatifçiliğin Yeri ve Önemi", Karınca Dergisi, Sayı: 609, Ankara, Eylül 1987.
- KONOPNICKI, M. and VANDEWALLE G., "Co-operation as an Instrument for Rural Development", Papers from an International Conference Organized at Ghent University, Belgium, 21-24 September, 1976.
- MALATACIK, A.V., Ü.E.ÇÖLAŞAN, M.BÜLBÜL, İ.H.İNAN, K.KALFA, C.AKTAŞ, "Tarımsal Amaçlı Kooperatiflere ait Sorunlar ve Alınması Lâzım Gelen Tedbirler Hakkında Teknik Komite Raporu", Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Yayın No: 130, 1980.

MIETTE, B., "Les Cooperatives Polyvalentes en Algerie / Multipurpose Cooperatives in Algeria", Afrique et l'Asie, Paris, 102, pp.31-39., 1974.

MINISTRY OF CO-OPERATIVE DEVELOPMENT, "Co-operative Development Policy for Kenya", Sessional Paper No: 14 of September, Nairobi, 1975.

MÜLAYİM, Z. G., "Köy-Koop" Cumhuriyet, 27 Ocak 1977.

MÜLAYİM, Z. G., "Koy-Koop'ta Demokratik Gelişme", Cumhuriyet, 30 Mayıs 1979.

MÜLAYİM, Z. G.ve İ. H. İNAN, "Tarımda Kooperatifleşme", 2. Türkiye İktisat Kongresi, İzmir, 2-7 Kasım 1981,

MÜLAYİM, Z., G. VE ÇIKIN, A., "AT Ülkeleri Hayvancılık Kesiminde Kooperatiflerin Etkinliği ve Durumun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi", Cumhuriyet Üniversitesi, Tokat Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı1, 1989.

MÜLAYİM, Z.G., "AT. ve Türkiye'de Tarımsal Kooperatifçilik", A.Ü.Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi, "Ortak Tarım Politikası Uzmanlık Kursu" Ankara-1988.

MÜLAYİM, Z.G., "Avrupa Topluluğu Tarıma Uyum Yönünden Tarımsal Kooperatifçilik", Kooperatif Dünyası, sayı: 254, Ankara, Mayıs 1992.

MÜLAYİM, Z.G., "Demokratik Kooperatifçilik Politikası ve Toprak Reformu", Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

MÜLAYİM, Z.G., "Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik", Bilgi Yayınevi, Ankara, 1975.

MÜLAYİM, Z.G., "Kooperatifçilik", Yetkin Yayınları, Ankara-1992.

MÜLAYİM, Z.G., "Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri", Friedrich Ebert Vakfı, Ankara, Mayıs 1990.

- MÜLAYİM,Z.G., "Avrupa Topluluğu Tarımına Uyum Yönünden Tarımsal Kooperatifçilik", Karınca Dergisi, Sayı:254, Mayıs 1992.
- MÜLAYİM,Z.G., ÇIKIN, A., İNAN, İ.H., ELBEK, A.G., YERCAN, M., "Türkiye'de Tarım Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Sorunları ve Öneriler", Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Ankara, 8-12 Ocak 1990.
- ÖZÇELİK, A., "Azgelişmiş Ülkelerde Tarımsal Kooperatiflerin Gerekliliği ve Ön Araştırma Yapılması", Karınca Dergisi, Sayı: 608, Ankara, Ağustos 1987.
- ÖZÇELİK, A., "Kalkınma Planlarında Kooperatifçiliğin Yeri", Karınca Dergisi, Sayı: 658, Ankara, Ekim 1991.
- ÖZDEMİR, G. ve İNAN, İ.H., "Tekirdağ İlinde Tarımsal Kooperatifçilik" T.K.K., Karınca Dergisi, Sayı: 666, Ankara, 1992.
- ÖZDEMİR, G.,MÜLAYİM, Z.G. VE İNAN, İ.H., "Türk Tarım Kooperatiflerinin Girdi Kullanımındaki Payı, Ziraat Ekonomisi Dergisi", Sayı:1, Bornova-İzmir, 1992.
- ÖZTÜRK, B., "1163 Sayılı Kanuna Göre Kurulan Tarımsal Kooperatiflerimiz ve Uyguladıkları Projeler", Karınca Dergisi, Sayı: 665, Ankara, Mayıs 1992.
- RAUP, P., "Economies and Diseconomies of Large Scale Agriculture", American Journal of Agricultural Economics, December 1969.
- REHBER, E., "Norwegian Agriculture and Agricultural Marketing Through Cooperative Organizations", Agricultural University of Norway, 1982.
- SCHILLER, O., "Cooperation and Integration in Agricultural Production", Asia Publishing House, Bombay, Newyork 1969.
- SERPER, Ö., "Uygulamalı İstatistik 2", Filiz Kitabevi, Beyazıt, İstanbul, 1986.
- ŞENEL, D., "Çok Amaçlı Tarımsal Kooperatifçilik ve Türkiye Uygulamasının Değerlendirilmesi" Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Ankara, 1984.

TALİM, M., T.GÜNEŞ, A.ÇIKIN, İ.H.İNAN, N.BEKTÖRE, "Tarımda Teşkilatlanma", Türkiye II.Tarım Kongresi, Ankara, 18-22 Ekim 1981.

TAN, A., "Tarımsal Sanayi ve Kooperatifler: Köy Kalkınma Kooperatifleri Deneyimi", Köy-Koop İzmir Birliği Yayınları: 1 İzmir, 1991.

TEKELİ, T., "Türk Kooperatifçilik Hareketinde Tarım Kredi ve Tarım Satış Kooperatifleri", Karınca Dergisi, Sayı: 602, Ankara, Şubat 1987

TOKOL,T., "Endüstri İşletmelerinde Pazarlama Planlaması", Ankara,1976.

ÜNVER, A., "Tarımda Demokratik Kooperatifleşmeye Bakış", Köy-Koop İzmir Birliği Yayınları:1 İzmir, 1991.

YALÇIN, M., "Hizmet Kooperatiflerinin Türkiye'nin Ekonomik ve Sosyal Kalkınmasındaki Rolü", VIII. Türk Kooperatifçilik Kongresi, ankara, 1976.